C.76

Re

ciegg3

Édition originale

BOSTON
MEDICAL LIBRARY
8 THE FENWAY

42760 ½3. Am.

DE PESTILENTIA

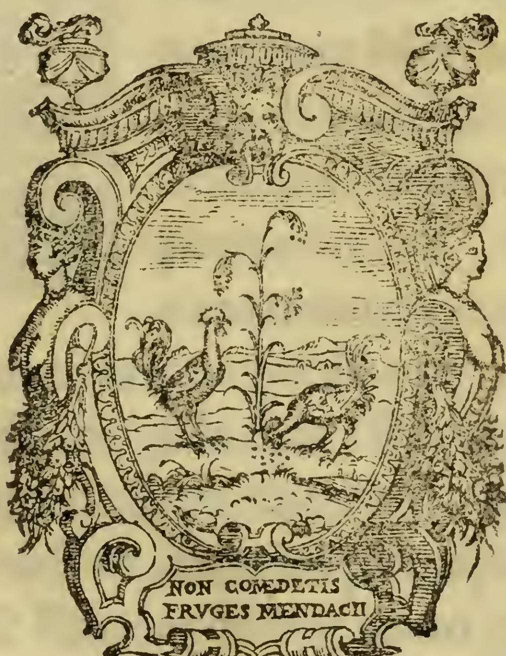
HIERONYMI MERCVRIALIS FOROLIVIENSIS

MEDICI PRAECLARISSIMI LECTIONES HABITAE PATAVII

M. D. LXXVII. MENSE IANVARII.

In quibus de peſte in vniuerſum, præſertim vero de Veneta, & Patauina, ſingulari quadam eruditione tractatur.

A Hieronymo Zaccho, Medico, & Philoſopho Patauino, ex ore ipſius diligenter exceptę, atque in capita diuiſę.

Venetiis, Apud Paulum Meietum Bibliopolam Patauinum M. D. LXXVII.

ILLVSTRISS. ATQ. EXCELLENTISS.

D. IACOBO BONCOMPAGNO SANCTAE RO. ECCLESIAE GVBERNATORI

HIERONYMVS ZACCHVS

S. P. D.

CLARISSIMVS atq. eximius ætatis noſtræ medicus Hieronymus Mercurialis quaſdam de peſtilentia lectiones in Patauino Gymnaſio, quę patria mea eſt, vbi medicinam maxima cum laude, & omnium admiratione profitetur, habuit: in quibus ita doctè, dilucidè, & eleganter peſtilentiæ naturam eſt proſecutus, & cuiuſcunque in vniuerſum, ſed eius præcipuè, quæ in Venetos, & Patauinos hoc anno graſſata eſt, vt pręſtantius nil hoc in genere multis abhinc

annis ſcriptum fuiſſe putem. Has ego ex ipſius ore qua potui diligentia cum excepiſſem, & tam multi eas à me efflagitarent quotidie, vt nec ipſis omnibus, nec mihi, nec verò ipſi Mercuriali ſatisfacere vllo modo poſſem, typographo in publicum emittendas tradere ſum coactus. Quod eo minus grauate feci, quòd occaſionem mihi datam eſſe vidi pulcherrimã, IACOBE Princeps Excellentiſsime, munus aliquod amplitudini tuæ offerendi: quod iam pridem vehementiſsimè cupiebam. Ita enim omnibus nota eſt eximia tua virtus, ſingulariſque amor erga ſtudioſos, vt omnium pænè ora in te ſint conuerſa, tanquam in numen quoddam, ad quod illorum lucubrationes, & labores deferantur. Exiſtimaui preterea Mercuriali, quem amplitudini tuæ deditiſsimum eſſe nõ ignoro, gratiſsimum futurum, ſi hęc ipſius ſcripta in lucem tuo nomine inſignita prodirent. Huc accedit, quòd Patauinam noſtram ciuitatem tibi multum debere intelligo; non tam quòd illam, relicto Bononienſi Gymnaſio, tua præſentia illuſtraueris aliquando, eaque te delectari prætetuleris, quam quod Speronem, vrbis noſtrę ornamentum, quem, ob miram integritatem, rarum iudicium, incredibilem ingenii

genij vim, atque incomparabilem eruditionem, vniuerſa Italia ſuſpicit,& admiratur, ſingulari beneuolentia proſequaris. Cum denique audiam non paruum Romæ metum eſſe peſtis, qui vtinam vanus ſit, nec indecore, nec inutiliter facturum me putaui, ſi ad te, S.R.Ecclesię Gubernatorem, pulcherrimum hoc opuſculum mitterem, in quo non tantum, qua ratione ſe quiſque à peſte tueatur, ſed & quibus auxilijs Principes, & Prouinciarum, ciuitatumque rectores illius impetum à ſuo imperio ſubiectis auertant, diligentiſsimè pertractatur. In qua re eo magis, Mercuriali ab omnibus fides præſtanda erit, quod vnus ferè non modo ex multa omnis generis librorum lectione, verum etiam ex inaudita quadam in medēdis Patauii, ac Venetijs peſte affectis ſedulitate, &, vt ſic dicam, intima cum ijs conuerſatione, quid proſit, quidque noceat, verè intelligere potuerit. Id ſi tibi, vt ſpero, gratum erit, incredibilem capiemus voluptatem: omnino tamen noſtram tui ſtudioſiſsimam voluntatem pro tua humanitate, puto, amabis. Vale.

Patauii, Kal. Martii, M. D. LXXVII.

INDEX

INDEX CAPITVM.

PROOEMIVM, vbi, & cur de peſtilẽtia tractetur,&ordo tractationis proponitur.

i De iis quę in Veneta & Patauina peſte euenerunt,quæ corpora laborarint, & quando incęperint morbi char.2

ii Ad quod morbi genus ſint reducendi char. 5

iii Vtrum contagium ſit ponẽdum in definitione peſtis. & locus Hippocratis expenditur. char. 7

iiii Definitur peſtis: & oſtẽditur, Venetam, & Patauinã fuiſſe veram peſtem char.10

v De cauſis peſtis char.12

vi Quod fuerit vitium in aere,& quomodo aer dicitur vitiatus,& inducere peſtem char.18

vii Quid appellet Hippocrates diuinum in morbis,an aliæ conſtitutiones aeris à calida & humida poſsint peſtem procreare. char.22

viii Quæ qualitates aeris fuerint hoc tempore cauſa peſtis char.25

ix Quod neceſſario ad ſuſcipiendam peſtem requiratur corporum diſpoſitio,& quænam hæc ſit char.26

x Qualitatem aeris, modo eſſe intẽſiorem, modo remiſſiorem, modo mediocrem : & qualis fuerit Veneta, & Patauina char.29

xi De natura contagii, vbi,quid ſit, quod corpus communicet, cui, & per quæ, diligenter examinatur char.31

xii Quomodo contagium agat in corpus ſanum char.37

xiii Proponuntur ſex problemata pulcherrima de contagio, & diſſoluuntur char.39

xiiii Quibus modis in peſte Veneta, & Patauina operatum ſit contagium char.45

xv Afferuntur rationes negantium aerem nihil contuliſſe

ſe

ſe ad hanc peſtem efficiendam char.47
xvi Reſpondetur prædictis rationibus char.49
xvii Quare,& quomodo facta fuerint accidentia, quæ in hac,& etiam in aliis peſtibus euenerunt char.60
xviii Rationibus & exemplis oſtenditur, ſperãdũ eſſe, Venetam, & Patauinam peſtem extinctam eſſe,nec amplius renaturam char.65
xix Proponitur curatio peſtis, & docetur, quid oporteat Principes & Reſpublicas facere antequam adueniat peſtis char.71
xx Quid ſit agendum Principibus,& Rebuſp. cum peſtis graſſatur,&, cum iam deſiit,ne renaſcatur char.75
xxi Qua ratione debeat vnuſquiſque ſe præſeruare à peſte char.79
xxii Quæ medicamenta conueniant in præſeruatione à peſte char.87
xxiii De victu febrium peſtiferarum char.90
xxiiii Quę medicamenta conueniant in curatione febriũ char.93
xxv De auxiliis chirurgicis, quę in ebribus peſtiferis ſunt adhibenda char.98
xxvi De bubone peſtilenti char.103
xxvii Bubonis peſtilentis curatio char.107
xxviii De carbunculo peſtilenti char.110
xxix De curatione carbonis peſtilentis. char.112

FINIS

Auctores, quorum teſtimonia citantur.

Aetius
Albertus Magnus
Alexander
Altimarus
Alzarauius
Ammianus Marcellinus
Appianus Alexandrinus
Arnaldus
Ariſtoteles
Arrianus
Atheneus
Auerroes
Auenzoar
Auicennas
D. Baſilius
Capreolus
Cornelius Celſus
Cornelius Tacitus
D. Cyprianus
Diodorus Siculus
Dionyſ. Halycarnaſeus
Dioſcorides
Euagrius
Euſebius Ceſarienſis
Fernelius
Fracaſtorius
Galenus
Gentilis
Gregorius Niſſenus
Herodiamus
Herodotus
Heſiodus
Hippocrates
Homerus
Horatius
Iacobus de Partibus
Ioannes Boccacius
Iulius Capitolinus
Laertius
Liuius
Lucianus
Lucretius
Marſilius Ficinus
Matthæus Villanus
Moyſes
Nicephorus Calliſtus
Nicolaus Florentinus
Oribaſius
Paulus Aegineta
Pauſanias
Philoſtratus
Plato
Plinius
Plutarchus
Rabi Moyſes
Raſes
Sabellicus
Seneca
Sextus Empiricus
Simplicius
Stephanus Athenienſis
Thadeus Florentinus
Themiſtius
Theophraſtus
Thucydides
Virgilius
Vulpianus
Zonaras.

PROOEMIVM.

VT hoc tempore de Peſtilentia tracta rem, multa me impulerunt. Illud primum fuit, quod, cum Dei Opt. miſericordia factum ſit, vt hæc mala ſint magnopere imminuta, & vt nos ex hac tempeſtate incolumes euaſerimus, videmur quodammodo ipſi Deo gratias acturi, ſi de hoc ipſius flagello verba fecerimus. Dicebat enim Themiſtius Philoſophus, gratas eſſe Deo eas diſputationes, quæ & de ipſius natura, & de eius effectibus habentur. Alterum fuit, quod anno præterito librum ſecundum Epidemiorum Hippocratis interpretari cœpimus, quem cum proſequi non licuerit, atque de peſtilenti febre ordinariè tractare non ſit conceſſum, iacturam illam videbimur reſarcire, ſi nunc etiam de febre peſtilenti tractabimus. Poſtremum & illud fuit, quod maximus quidam terror omnium animos inuaſit, fore, vt hæc mala denuo reuertantur: propter quòd conſultum, & optatum omnibus erit, ſi, quomodo hęc immaniſsima fera ſit euitanda, diligentiſsimè docebo. Quoniam autem ea docendi ratio optima eſt, qua vniuerſalis cognitio per exercitationem circa particularia comparatur, eapropter opportunum futurum eſſe exiſtimo, ſi, de Peſtilentia tra-

ctaturus , vos circa præteritam conſtitutionem exercuero : id enim videtur antiquiſsimum inſtitutum , & à digniſsimo Hippocrate nobis relictum . Tractabo autem circa præteritam conſtitutionem ſex capita . Primum erit de iis omnibus , quæ in communi hac clade euenerunt . Secundum caput erit , ad quod morbi genus hæc mala ſint reducenda , an ad veram peſtem , an ad aliquod aliud genus. Tertium erit de cauſa & origine , de qua cum diſputatum ſit , & diſputetur , an ſit ex aeris inclementia , an ex contagio , an ex alia cauſa, diligentiſsimè , quantum in me erit , hanc rem examinabo , & de contagio ita breuiter , & dilucidè diſſeram , vt fortaſſe pauca ſint deſideranda. Quartum erit, qua ratione factum ſit , vt tot mala euenerint . Quintum , quod iudicium ſit ferendum , an ſcilicet timendum ſit , ne redeat miſeriarum funeſtus ille ſtatus , an potius ſperandum , fore , vt ſaltem nos , qui vapulauimus à Deo , liberi in poſterum remaneamus . Poſtremum erit , quę ratio ſit , ſi reuertatur , curandi morbo oppreſſos , quid debeant Principes & Reſpublicæ in populi ſalutem facere , quid priuati , vt , quantum fieri poteſt , ab imminente periculo conſeruentur.

De ijs , quæ in Veneta , & Patauina peſte euenerunt , quæ corpora laborarint , & quando inceperint morbi . Caput I.

DE malis , quæ euenerunt , (vt iam incipiamus) videbimus & quæ fuerint ipſa , quæ ſubiecta , & quo tempore . Itaque mala , quæ contigerunt , fuerunt , aut morbi , aut accidentia. Morbi fuerunt febres peſtilentes , ardentes , mites , quarum aliæ intus ardorem , extra teporem oſtendebant , vel & intus & extra tepidæ apparebant . Ad hæc

tumores plerunque parui, interdum maiores, modo cum dolore, modo ſine, rariſsimè ad maturationē peruenerūt. Atque hi in variis corporis partibus, in inguinibus, ſub alis, ſubtus aures: Carbunculi in omnibus corporis partibus, ſæpè plures, modo vnus tantum, vel alter, aliàs parui, aliàs magni, nonnunquam maximi; phlyctænæ etiam, ſed rariores conſpectæ ſunt. ſymptomata autem, quæ viſa ſunt, in actionibus læſis hęc fuere, dementationes, cōfuſiones animi, deliria, ſopores, vigiliæ, dolores capitis graues, tinnitus, impotentia quædam ad motum, iactationes corporis, inappetentiæ, nauſeæ, ſitis, pulſus parui, celeres, inæquales. In excrementorum mutatione hæc fuerunt, ſanguinis ſtillæ e naribus, vomitus ciborum, humorum crudorum, bilioſorum, vermium, egeſtiones crudæ, fœtentes, bilioſæ, vermes, vrinę à principio interdum optimi coloris, ſæpius igneæ, paulo poſt turbatæ, confuſæ, ſubiugales. Diſpoſitiones verò præter naturam hæ apparuerunt, color vultus, & corporis eryſipelaceus, vibices frequentiſſimæ in dorſo, maculę nigræ, violaceæ, rubeæ, modo paucæ, modo plures, modo anguſtæ, modo latę, &modoin vna parte corporis, modo in alia, interdum in toto corpore, plerunque odoris graueolentia. Hæc mala con ſecutæ ſunt frequentiſsimę mortes, ita vt viſum ſit interdū integras familias eſſe extinctas, &, quod maximum fuit, rari fuerunt, qui quintam diem tranſgreſſi ſint, maior pars in quarta vel intra quartam obiit. Non defuerunt etiam, qui ſecunda, & prima die occubuerint. quod etiam ſi in aliis peſtibus eueniſſe relatum ſit, in celeberrima tamen illa Athenienſium adeo à Galeno memorata nequaquam conſpectum fuit: quandoquidem, vt narrat Thucydides libro II. & Lucretius libro VI. ægri in ea conſtitutione vt plurimum interibant ſeptima vel octaua die. Corpora tentata his malis fuerunt ſola corpora humana: hoc dico, propterea quod & antiquiſsimus ſcri

ptor Homerus, & Hippocrates in libro de flatibus, & infiniti propè ſcriptores memorarunt peſtes, in quibus etiam bruta interibant, exceptis tamen piſcibus, quos auctor eſt Ariſtoteles III. de hiſtoria animalium cap. 19. non tentari peſte. Homines autem non promiſcuè hac labe fuerunt infecti, ſed potiſsimum mulieres, nec omnes mulieres, ſed virgines, puellæ, & prægnantes. Inter viros frequẽtius omnib. percuſsi ſunt pueri vſq; ad XIIII. annum, aliqui etiam ætate conſiſtente, paucißimi ſenes, quos dicebat Plinius ſemper putatum eſſe, à peſte minimè tentari. neque etiam cuiuſuis ordinis homines laborarunt hac lue, ſed ignobiles, ſerui, miniſtri, intemperantes, incontinentes, & qui nullam prorſus rationem aut vitæ, aut valetudinis habuerunt. Principium huius mali fuit, quod, vt ferunt, quidam Tridentinus circa menſem Iulii, quo tempore Tridenti graſſabatur peſtis, appulit Venetias, quo repente extincto inquinamenta ſunt ſparſa, & ab eo tempore vſque ad totum Decebrem anni M D L X X V. durauit, ita vt modo vnus, vel alter moreretur, modo plures. ineunte anno M D L X X V I. omnia ſemina viſa ſunt penitus extincta. Circa Martii verò menſis initium, aut circa finem Februarii iterum malum viſum eſt renouari, capta, vt ferũt, occaſione ex contaminata ſupellectile, quæ per aliquot menſes latuerat concluſa. ab eo tempore vſque ad menſem Iulii ſemina illa modo maiorem, modo minorẽ fructũ prodiderunt. ita vt interdum plures dies ſine cuiuſquã morte tranſierint, interdum vnus, vel alter obierit, quandoque plures, quandoque pauciores. Circa medium Iulium mala omnia acerbiora facta ſunt, complures viſi ſunt ægri, frequentiores mortes, atque hæc omnia incrementum ſuſceperunt per totum menſem Augusti, Septembris, atq; etiam initium Octobris: quibus mẽſibus, ſi omnia diligenter compenſentur, facilè iudicari poteſt,

morbum

morbum in ſuo vigore fuiſſe. Poſtea omnia cęperunt declinare, adeò vt hoc tempore Dei ſummi beneficio vix quędam reliquię videantur ſupereſſe. Hæc contigerunt Venetiis. Patauium autem vſque ad initium menſis Iunii, aut finem Maii anni MDLXXVI. ab omni morbo peſtilenti, ab omni ſuſpicione liberum fuit. ſed vt dicunt, ex rebus infectis huc translatis factum eſt, vt initium, & origo ſtragis, quę viſa eſt, data fuerit. & circa initia omnia mitia fuerunt: pauci enim ægroti, pauciſſimę mortes videbantur. menſe Iulii non longe a medio omnia exacerbata ſunt, & deinceps mala creuerunt, & conſtiterunt perinde ac Venetiis, adeò vt, qui diligenter omnia animaduerterit, potuerit vidiſſe ſimilem admodum & pene eandem fuiſſe morborum conſtitutionem Patauii, quæ Venetiis. Hæc de iis, quæ contigerunt: nam non eſt, vt hoc loco alia proponam, quę ad medicam tractationem non pertinent.

Ad quod morbi genus ſint reducendi. *Caput II.*

NVNC videndum eſt, ad quod morborum genus hæc mala ſint reducenda. Conſtantiſſimum hoc eſt, ex genere morborum vagantium fuiſſe: eò quòd non tantum in his noſtris regionibus, verum etiam in magna Europæ parte certum eſt hæc eadem mala graſſari. Quę vagantium morborum genera ab antiquis medicis, præſertim vero ab Hipp. & Gal. in principio Epid. ſunt in duo genera diſtributa: alterum genus appellatur Sporadicum, ſeu Diſperſum; alterũ verò Commune, aut Communiſſimum. Diſperſi, & Sporadici morbi ſunt appellati, quotieſcunque in vna, vel pluribus regionibus morbi diuerſorum generum vagantur, ſiue ſint ſalubres, ſiue ſint lethales, cuiuſmodi ſunt ophthalmię, dyſenteriæ, varię febres,

bres, & alia mala, quæ in Epidemicis propoſita ſunt nobis à magno Hippocrate. Vocantur autem Communes, quotieſcunque eiuſdem generis morbi vagantur, qui vel in vna regione, vel in pluribus inueniuntur. ſi in vna regione, Endemii ſunt vocati: nonnulli Latini vocarũt Inquilinos, cuiuſmodi, vt dicebat Lucretius VI. de natura, podagra Athenis, Elephantiaſis in Aegypto, in ſubalpinis regionibus Broncocelę, atq; in aliis regionibus alii. Sin autem non in vna regione, ſed in pluribus dominentur morbi ſimiles, aut ſunt lethales, aut ſunt ſalutares. qui ſalutem promittunt, vocati ſunt communi nomine Epidemii, aut Epidemici; nos Populares ſimpliciter dicimus. qui autem interimunt morbi communes, Peſtilentes ab omnibus nuncupati inueniuntur, & etiam Peſtis nomine donati ſunt. ita vt medici antiqui non aliud genus peſtis nobis reliquerint, quam quod ſub hac diuiſione comprehenſum eſt. Iam vero noſtra hæc mala planum eſt inter communes morbos recenſenda eſſe; quia vnius generis fuerunt febres peſtilentes, & tumores, quę ſecum claſſem accidentium relatorum portarunt. & quia, vt monſtratum eſt, mala mortes frequentiſsimas intulerunt, etiam hoc certum argumentum eſſe poteſt, non ad aliud genus referenda eſſe, niſi ad ipſam peſtem: nam dicebat Galenus tertio in tertium Epid. 19. peſtem nõ eſſe vnũ genus morbi: ſcilicet quod vel ſolus tumor, vel ſola inflammatio, vel ſola febris ſit appellanda peſtis, ſed quã do ſimul eodẽ tẽpore cõi morbo plures ægrotãt, & ægrotantium pars maior interimitur. Quare, cum in hac noſtra conſtitutione multi ægrotarint vno genere morborum, & ægrotantium maior pars ſit extincta, certiſsimum mihi videtur eſſe, peſtem veram extitiſſe, aut negandum eſt nobis neque Hippocratem, neque Galenum verę peſtis vnquam mentionem feciſſe.

Vtrum

Vtrum Contagium ſit ponendum in definitione peſtis: & locus Hippocratis expenditur. Caput III.

SED hoc in loco duo occurrunt, examinatione digna. Vnum eſt, an præter characteriſmos peſtis ex Hipp. & Galeno captos, alia proprietas peſti tribuenda ſit: nam ex vna parte videtur etiam alia proprietas inueniri, quæ conſequitur peſtis naturam, vt ſit morbus contagioſus. Primum enim hoc quotidiana oſtendit experientia, eos, qui verſantur apud peſte correptos, facilè contaminari. Accedit etiam teſtimonium Baſilii Magni, Philoſophi, & medici, qui in Homelia ſuper primum Pſalmum memorię prodidit, à medicis, & Philoſophis hoc ſemper eſſe peſti tributum, vt, vno infecto, alter etiam coinquinetur. Accedit his omnibus teſtimonium & Thucydidis, & omnium hiſtoricorum, qui non ſolum peſtes deſcriptas contagioſas fuiſſe dixerunt: immo multi addiderunt, ex contagio plures eſſe interemptos, quam ex vlla alia re. Ex altera parte ſunt & rationes, & auctoritates. ratio capta eſt ex iis, quæ prodiderunt & medici, & Philoſophi. nam, vt è Principe noſtro incipiam, Hippocrates nullibi, vt ego diligenti ſtudio inueſtigaui, contagii expreſſa ſemina memorauit. neque Auicennas, qui diligentiſsime peſtilentiæ naturam proſecutus eſt, vllam contagii mentionem facit. &, quod magis mirum videri poteſt, poſteriores, tam Arabes, quam Græci, qui Galenum, & Auicennam ſectati ſunt, nuſquàm videntur meminiſſe contagii. Ariſtoteles primo problem. ſectione ſeptim. pauca quædam, & ſatis obſcura dixit. quod ſcribit, peſtem ſolam eſſe maximè contagioſam, mihi placet, etſi illius non meminit ſeptima ſectione problem. quarto, vbi etiam alios morbos contagioſos tradidit: cum vero profitetur tradere cauſam, propter quam peſtis ſit contagioſa, ſatis ieiu-

nam rationem affert, ſcribens, non ob aliud peſtem proximos contaminare, niſi quia morbus communis eſt. Galenus quoque primo de diff.feb.cap.ſecundo exigua quædam,& nullo modo ſententiam ſuam clare explicantia,de contagio protulit. vt perſpicuum ſit, veteres medicos debiliter,& obſcurè de contagio fuiſſe locutos. Procopius libro ſecundo de bello Perſico, narrans maximam illam peſtilentiam,quę contigit ſub Iuſtiniano in ciuitate Conſtantinopolitana,ſcribit, eam peſtem fuiſſe quidem grauiſsimam,ſed nequaquam contagioſam. Gregorius Nyſſenus in expoſitione illius dicti Saluatoris noſtri, *Quod vni ex minimis meis feciſtis,mihi feciſtis,* longa oratione laborauit, vt oſtenderet, peſtilentiam non eſſe contagioſam: & inter alias rationes hac vſus eſt: quod nullus morbus poſsit eſſe contagioſus,eo quia neque ſanitas eſt contagioſa. Cum enim,inquit, contrariorum ſit eadem ratio, atque ſanitas & morbus ſint contraria, ſi morbus vllus eſſet contagioſus, eſſet & ſanitas. Et quia videbat ſcriptor egregius,hic experientiã ſibi reluctari; quandoquidẽ multi quotidie conſpiciuntur ex conuerſatione peſte laborantium contaminari; inquit hoc euenire, non quia infecti contaminent, ſed quia omnes, qui capiuntur peſte, communi aere vtũtur, & eandem internam diſpoſitionem habent. Tot itaque hinc & inde ſunt difficultates, an peſti ſit addenda hæc proprietas contagioſa. Alterum diſquiſitione dignum eſt circa dictum Hippocratis primo de acutis tex.nono: quo in loco aliquibus videtur ſentire, morbos ſporadicos pernicioſos eſſe, immo vero peſtilentibus eſſe magis lethales. quæ ſententia contrariam habet ſententiam communem omnium medicorum,præſertim Galeni in principio libri Epid. vbi & ipſe, quemadmodum & cæteri omnes, facit peſtiferos morbos omnibus aliis lethaliores. Pro reſolutione primi, dico hoc ſtatuendum omnino eſſe,peſtem eſſe contagioſam, etiam quamcum-

que,

que, ac maxime cōtagioſam: & propterea neceſſario videri exprimendum eſſe contagium in eius definitione, ſiue deſcriptione, quaſi quãdam proprietatem illi ſemper conuenientem, atque etiam ſoli, quandoquidem, vt dicit Ariſtoteles loco Probl. citato, vna peſtis omnium eſt maxime contagioſa: quia, etſi lepra & phtiſis id habeant, vt ſint morbi contagioſi, non tamen maxime ſunt tales, vt ex effectibus conſtat. Sed de Contagii natura, deq; omnibus illius condicionibus ſpero ſuo loco in hac tractatione me multa ſcitu digna eſſe dicturum. Verùm quid dicemus ad auctoritates propoſitas? Non deſunt doctiſsimi viri, qui, videntes contagium eſſe præteritum ab antiquis, dixerunt, eos tanquam rem claram ſuppoſuiſſe. Sed ſanè mihi difficilè videtur excuſare antiquos, qui res alioquin pauci momenti longa oratione ſunt proſecuti, rem verò maximè difficilem, maximis dubiis plenam prætererunt. Quapropter ſum ego huius ſententiæ, nequaquam contagium eſſe ignoratum à veteribus, eo quòd non deſunt antiqui ſcriptores Græci hiſtorici, qui contagii in peſtibus meminerunt. Sed tacuerunt ipſum mea ſententia, quia non cognouerunt aliud genus contagii, niſi id, quod fit per aerem, vt videbitis ſuo loco, & iccirco ſub aere ipſum complexi ſunt. Niſi mauultis dicere, præteriiſſe contagium, eò quòd non exiſtimarunt hoc cauſam eſſe morbis peſtiferis efficiendis: nam Galenus loco citato libri de diff. feb. videte, quæſo, quã titubet circa contagium. inquit primo, haud tutum eſſe conuerſari cum ipſis peſte affectis, deinde periculum imminere ne conuerſantes cũ ipſis inficiantur: præter hæc, pauca, aut nulla omnino de contagio dicit. Galenus, qui (pace illius dicam) loquaciſsimus eſſe ſolet, in rebus etiam nullius momenti, vt norunt omnes, præteriiſſet contagium ſilentio, ſi ipſum exiſtimaſſet in peſte rationem cauſæ habere? nunquam adducar, vt hoc credam, niſi maioribus rationibus per-

 ſuadeatur.

ſuadeatur. Quid dicemus ad Procopium? habeo contextum ipſius Græcum manu ſcriptum, in quo deſiderantur ea verba, quæ ſunt in codice Latino, & in quibus tradit eã peſtem non fuiſſe contagioſam. Gregorius autem Nyſenus, quanquam fuerit Philoſophus egregius, nec expers Medicinæ, tamẽ eo in loco oratorem agebat. cui ſat erat, hoc exemplo peſtis, & morborum propoſito, ſcopum ſuũ, & intentionem conſequi. nam, cur ſanitas non ſit contagioſa, ſed tantum morbus, explicuit nobis Ariſto. probl. quarto ſect. ſeptima. Pro reſolutione alterius quæſiti breuiter dicendum eſt, inter morbos nullum reperiri magis lethalem ipſo morbo peſtilenti. Sententia verò Hippocratis primo de acutis, ſecundum meam ſententiam, ita eſt interpretanda, vt morbi ſporadici, ſi ſint acuti, omnibus ſint lethaliores, exceptis peſtiferis.

Definitur Peſtis: & oſtenditur, Venetam, & Patauinam fuiſſe veram peſtem. Caput IIII.

CONSTITVAMVS itaque hanc definitionem, ſeu deſcriptionẽ peſtis: ſcilicet eam eſſe morbum communem, complures ſimul etiam diuerſarum regionum infeſtantem, lethalem, & maxime contagioſum. Dicitur morbus ſimpliciter, quandoquidem, vt dicebam in heſterna lectione ex ſententia Galeni tertio in tertium epid. Peſtis non eſt vnus morbus determinatus, ſed quicumq; morbus poteſt eſſe peſtis, modo complures attingat eodẽ tempore, & maiorem partem perdat. Dicitur morbus cõmunis, ad differentiam ſporadicorum. Dicitur infeſtans complures etiam diuerſarum regionum, ad differentiam morborum endimiorum, qui ſemper vnam tantum regionem lædunt. Dicitur lethalis, ad differentiã illorum morborum cõium, qui ſimpliciter Epidemici ſunt nuncupati,

de

de quibus in maiori parte librorum Epidemicorum tractauit Hippocrates. Dicitur poſtremo maxime contagioſus, non tam ad differentiam febrium peſtilentium, quæ non ſunt contagioſæ, & quæ ſunt ſine peſte, cuiuſmodi fieri plurimas citra vllum contagium, ſatis conſtat: quàm vt hac proprietate, vt paulo ante dicebam, eius natura magis illuſtretur: licet enim & alii morbi a peſte cōtagioſi ſint, & ſit proprium peſtis, quod veteres medici tradūt, vt ſcilicet ſit morbus communis; quoniam tamen nulla peſtis eſt ſine contagio, & ipſa inter alios morbos contagioſos maxime eſt contagioſa, vt dicit Ariſtoteles, apud quem illud μάλιστα nō ſatis accommodate vertit Gaza, præcipue: videtur hæc vox neceſſario addenda, vt deſcriptio totam eius naturam complectatur, quantum fieri poteſt. Nec miremini, me dixiſſe febres peſtilentes ſine peſte, quia clariſsimè, & explicatiſsimè hoc dixit Galenus tertio in tertium Epid. commentario 57. necnon etiam tertio de præſag. ex pulſ. cap. quarto: quibus in locis clariſsimè ſcribit, fieri febres peſtilentes ſine peſte. Cum itaque iam conſtituta ſit definitio, & natura peſtis, videamus, nū quid huic noſtrę conſtitutioni adaptetur tota definitio peſtis. Si enim adaptabitur, certi erimus hanc fuiſſe verā peſtem. Primum, clariſsimum eſt fuiſſe morbum; & febres continuę, ardentes, & tumores, & carbones ſunt morbi, qui, vt in expoſitione hiſtoriæ dixi, frequentiſsimè apparuerunt. Fuiſſe etiam morbum communem quis dubitet? quandoquidem magna pars Europę vno & eodem tempore tentata eſt hoc infortunio. quod etiam plures diuerſarum regionum ſimul ægrotauerint, clariſsimū eſt: Auſtria enim, Tranſiluania, alięque Germaniæ nationes eodem tempore, quo modo in Italia Forum Iulii, Venetiæ, Patauium, Mediolanum, Calabria, Sicilia, Illyrium, compluresque aliæ gentes peſte laborarunt: ſic & noſtro magno damno experti fuimus, fuiſſe lethales &

maxime lethales hos morbos, quandoquidē maxima pars ęgrotantium interiit. Fuiſſe ēt contagioſam hanc peſtem, luculentiſsima ſunt,& plurima teſtimonia,quę non referā vobis, cū vnuſquiſque ſua habeat exempla. Si ergo omnes condiciones ueræ peſtis,tum traditæ ab antiquis,tum etiam explicatæ à nobis & additæ, repertæ ſunt in hac noſtra conſtitutione,nō eſt,vt dubitemus aſſerere, ipſam fuiſſe veram & legitimam peſtem,quamquam non eiuſce modi fuerit eo tempore,quo tres vel quatuor, paulo pluresve aut pauciores quaq. die moriebantur: ſiquidem,vt clariſsimum eſt, deficiebat potiſsima condicio, quę ſecūdum Gale. requiritur, vt ſcilicet ſimul multi ęgrotent, & multi pereant. Nec dicat quiſquam,magis,& minus haudquaquam ſpeciem variare, ac propterea non minus appellādā fuiſſe peſtem,quando pauci, quàm vbi multi interirent: quoniam ſi, vt nemo negat, peſtis morbus cōmunis eſt, quomodo quæſo morbum vocabimus communem, niſi multi ægrotent? eodem vitii genere & quomodo peſtem,niſi, vt docuimus ex Galeno, ægrotantium pars maior intereat, aliis quidem temporibus fiunt interdum morbi acuti & febres peſtiferæ,quę ſtatim ægros iugulāt, ſed nemo peſtem dicit quod non ſit morbus communis, ideſt non multos tentet.

De cauſis peſtis. *Caput V.*

NVNC ſupereſt, vt cauſas huius peſtis inueniamus: inueniemus autem, ſi peſtis veræ cauſas erimus perſcrutati. Sunt cauſæ peſtis alię quidem internę, aliæ verò externæ. Cauſæ internę ſunt calor præter naturam putredinoſus, & humor putreſcens ac veneficus. dico calorem præternaturalem: quia, tametſi in peſte ſępe contingat, vt ad ſenſum calor neque intus, neque extra mutatus

tatus videatur, fieri tamen nequaquam poteſt, vt ille calor ſit naturalis, eo quod concidunt ſtatim operationes prope omnes caloris naturalis, & coctionis, & attractionis, & alia omnia opera, quæ fiunt beneficio caloris natiui. Materia autem putrida & venefica, quæ eſt cauſa interna peſtis, non eſt vnius generis, ſed omnes propè humores confunduntur, conturbantur, & computreſcunt, neque hæc putrefactio exigua eſt, ſed valdè inſignis: vt iure merito dixerit Hippocrates communi nomine fuiſſe putrilaginem: id quod etiam explicatiſſimè dixit ſæpe Galenus Hippocratem imitatus. Sed neque ſolum in hac materia adeſt inſignis putrefactio, verum etiam aliquid aliud excellentius, quod in peſte eos profert effectus, quos nulla putrefactio efficere videtur. quid autem ſit hoc excellens, diſputatum inuenio inter poſteriores medicinæ ſcriptores. Non defuerunt, qui exiſtimarunt hoc nihil aliud eſſe, niſi quandam abditam, & immanifeſtam qualitatem, inter quos diligentiſſimus, & ingenioſiſſimus Fernelius primum locum tenuit, qui ſecundo de abditis rerum cauſis hanc opinionem diligentiſſimè explicauit. Contra autem Fernelium Altimarus diſputauit, probans nullo modo adeſſe qualitatem vllam immanifeſtam, ſed duntaxat ſummum quendam gradum putrefactionis, merito cuius hæc omnia fiant. Sed, cum perſpectiſſimum ſit, non omnes febres peſtiferas eandem putredinem habere, immò verò ſæpè contingere, vt, vbi minora ſigna putredinis appareant, & velociores mortes cõtingant, & accidentia grauiſſima, fit, vt neceſſarium mihi videatur aſſerere, præter putredinem in hac materia adeſſe vim quandam veneficam occultam, quam medici omnes, & præſertim Galenus ſcribit ineſſe medicamentis, atque venenis deleteriis. De cauſis ipſius peſtis externis ita ſtatuo, duas ad efficiendam peſtem perpetuò conſpirare cauſas, nimirum aerem ipſum, & contagium.

Aerem

Aerem concurrere ad peſtem efficiendam, mihi videtur Hippocrates demonſtratione euidentiſſima indicaſſe, quã & Galenus, & Auicẽnas ſectari vidẽtur. eſt autẽ hæc: Peſtis eſt morbus communiſſimus, ergo à cauſa communiſsima: cauſa communiſsima eſt aer, ergo peſtis neceſſario ab aere. Huiuſmodi argumentatio Hippocratis tantum potuit apud ſcriptores medicinæ, vt neminem fere inuenire liceat, qui non putarit veram peſtem fieri ab aere. Eſt itaque poſt Deum veræ peſtis cauſa aer. Dico, poſt Deum: quandoquidem, vt meminit Galenus, veteres ferè cauſas peſtilentiæ in Deum referebant: quod etiam Auicẽnas X I. metaph. & Auenzoar nequaquàm damnarunt. Sed dubitatio oritur, quomodo Hippocrates dixerit ſolum aerem eſſe cauſam peſtilentię, quando Galenus in libro de cibis boni, & mali ſucci, & primo de diff. feb. cap. tertio monſtrat, etiam peſtiferos morbos oriri ex mala victus ratione. Hanc difficultatem vt tolleret Altimarus, dicebat, fuiſſe quidem morbos illos, quos memorat Galenus, factos à praua victus ratione, ſed nequaquã fuiſſe peſtem, verum peſtiferos duntaxat morbos. Sed hæc Altimari reſponſio non ex toto nodum tollit: nam idem Galenus ſecundo commentariorum in librum de natura humana tex. quarto dixit recte quidem dixiſſe Hippocratem, communem morbum fieri à cauſa communi: ſed non rectè dixiſſe, fieri ſolum ab aere; quãdoquidem etiam praua victus ratio, vapores elati ex putridis aquis, & ſpeluncis poſſunt morbos communes facere, quemadmodũ ipſemet Hippocrates de conſtitutione in Eno ſcriptum reliquit. Quapropter, vt Hippocratis ſententiam ratam faciamus, ſatius eſſe exiſtimo dicere, aerem vel ſolum accipi poſſe, vel vna cum aliis cauſis. Si accipiamus aerem ſolum, planè non ſemper aer ſolus eſt cauſa morbi communis, vel peſtilentiæ: ſed, ſi ipſum accipiamus cũ aliis cauſis, ſemper aer eſt cauſa morbi communis. Vel

poſſumus

poſſumus etiam dicere, morbum communem eſſe duum generum, alios communes vni regioni, alios pluribus regionibus. morbi cões vni regioni, qui Endemii Græcis dicuntur, fiunt à praua victus ratione, fiunt à vaporibus elatis ex aquis, & terra. Cęterum, qui ſunt communes pluribus regionibus, ſemper ortum ducunt ab aere. quapropter liquido conſtat, apud Hippocratem, & omnes ſcriptores, veram peſtilentiam ſemper fieri ab aere.

Peſtem Venetam, & Patauinam ortum habuiſſe ex aere. Caput VI.

POSSVMVS igitur hanc demonſtrationem de noſtra peſte inſtituere. Omnis vera peſtis fit ab aere, vt probatum eſt: peſtis hæc noſtra quemadmodum fusè demonſtrauimus, habuit omnes condiciones veræ peſtilentiæ: igitur hæc noſtra peſtis facta eſt ab aere. Cum dico noſtram peſtem, intelligo omnes eos morbos, qui has regiones ſunt depopulati. Sed, quia peſtis habet prętere a neſcio quid diuini, placet, præter demonſtrationem allatam ex auctoritate medicorum, etiam adiicere alia ſigna, ab hiſtoricis, & aliis memorata, quibus probabiliter ſaltem confirmare poſſumus, ortum habuiſſe hanc peſtem ex aere. ſunt autem huiuſmodi ſigna omnia capta ex obſeruatione. atque, vt ego conſequi potui, duum ſunt generum: alia ſunt antecedentia, alia verò comitantia. antecedentia ſunt, terręmotus pręcedentes, cometę, vel ſidera inuſitata, ignes aerei, eclipſes, annus biſſextilis, monſtra, animalia orta ex putri materia, peſtes alibi vagantes. adiiciam etiam his ſignis duo alia, capta ex Philoſtrato in IIII. & VIII. vitæ Apollonii, nec non etiam in libro de uiris Illuſtribus, qui ad Troiam iuerunt. Refert enim hic ſcriptor, Apollonium Tyaneum

Tyaneum ſummum virum prædixiſſe peſtem Epheſiis, eo quod ipſe, qui vir temperatiſsimus erat, laborauerit morbo: quaſi auguraretur hic Philoſophus, cum ipſe nullum errorem committeret, tamen ęgrotaret, neceſſarium fore, vt alii ægrotarent propter aeris vitium. refett præterea, lupos hominibus damna inferentes conſueniſſe pręmonſtrare peſtem hominibus. Si hęc omnia ſigna expendamus, & præteritum ſtatum harum noſtrarum regionū conferamus, ſi non omnia, ſaltem plurima ex iis ſignis pręceſſerunt. Fuerunt terręmotus & Patauii, & Venetiis, ſed maximi Ferrarię. nec quidquam refert, quod Ferraria non ſit tacta peſte, quia halitus exeuntes per terręmotus poſſunt longè lateq; diſſeminari, nec tangere regiones proximiores. Prętere a habuimus ſidus inuſitatum annis elapſis, de quo diſputatum eſt in Germania, nunquid fuerit cometa, & extant ſcripta. Viſum eſt toto hoc anno inſolens illud Martis ſidus, quod pleriſq. admirationem, compluribus ſtuporem, atque terrorem quędam iniecit, qui ſeſe illud veluti tenebroſum interdum conſpexiſſe narrant. habuimus annum biſſextilem. anno pręterito, ſi memorię tenetis, viſa eſt incredibilis copia bruchorū, & per vias, & per parietes, & per feneſtras, quæ animalia ortum ducunt ex putredine. habuimus monſtrum illud Venetiis. peſtes vagantes clarum eſt adfuiſſe, vt Conſtantinopoli, & in Sicilia, & Tridenti: habuimus hoc anno Eclipſim. ut, ſi id facere nobis placet, quod veteres faciebant, poſsimus planè dicere, ſigna vſitata pręceſsiſſe hanc noſtram peſtem ex aere. Non ſilebo etiam illud, quod mihi relatum eſt, lupos hoc anno impetum feciſſe in complures villas agri Patauini. Signa comitantia peſtem ex aere ſunt ea ſymptomata, ii morbi, qui ſemper comitantur omnes peſtes ex aere. Sunt autem febres ardentes, febres placidæ, dolores capitis, deliria, carbunculi, tumores, mortes ſubitaneæ, extinctiones familia-

rum.

rum. Hæc omnia accidentia, ſi placebit vobis videre omnes peſtes ex aere, euenerunt & in illis, & etiã in noſtra: immò verò, ſi conferatis peſtem narratam ab Ouidio VII. Metamorphoſeon, relatam ab Hippocrate ſecundo Epid. de Cranone, relatam à Thucydide ſecundo hiſtoriarum, & à Lucretio VI. de natura, eas, quas refert Galenus contigiſſe ſuo tempore, peſtem illam maximam, de qua Euagrius ſcribit lib. IIII. hiſtoriæ eccleſiaſticæ cap. 28. Nicephorus lib. XVII. cap. 18. ſi eam horrendiſsimam peſtem, quam ſcribit ſub Iuſtiniano Imperatore fuiſſe Conſtantinopoli Procopius II. de bello Perſico, ſi, inquam, has, & innumeras alias conferatis huic noſtrę peſti, videbitis maximam ſimilitudinem, ne dicam identitatem. his ſignis alia etiam non contemnenda adiungi poſſunt, ſed hoc potiſsimum, toto tempore, quo peſtis perdurauit, prę ſertim in ciuitatibus, raros eſſe viſos, qui alio morbi genere fuerint tentati: quod quidem medici omnes pro argumento certiſsimo habent, peſtem ex aere eſſe: immo vero, quicumque tentabantur à principio vel tertiana, vel aliquo alio morbo, magna ex parte (quæ omnia etiam in peſte tanquam præcipua quędam ad notauit Thucydides) conuertebantur eorum morbi in hos. Referent vobis doctiſsimi medici huius vrbis, aliquos fuiſse vulneratos; & vulnera illa conuerſa fuiſſe in peſtem. Nec parũ ad aeris vitium confirmandum illud refert, quod & ipſe in his noſtris regionibus obſeruaui, & in aliis pariter peſtis expertibus contigiſſe audiui, magnam ſcilicet partem eorum, qui ſine vlla peſtis ſuſpicione obierunt, poſt mortem poſteriores corporis partes vibicibus, latisq. maculis deturpatas habuiſſe: quod quidem rariſſime aliis temporibus conſpici ſolet. Sunt præterea infiniti, qui, conſcii ſe nihil infectum contrectaſſe, attamen correpti ſunt hac labe. Innumeros præterea, ſi percunctari placebit, audietis, quibus inguina atque alæ ſubtus ex la-

boribus intumuerunt, nec non varia tubercula ſponte eruperunt ſine vllo inſigni detrimento : quæ quidem mala cum non fuerint peſtifera, & annis præteritis aut nunquam, aut multo minus conſpicerentur, certe neceſſariū eſt fateri præſentis annis conſtitutionem, & aliquod aeris vitium in cauſa fuiſſe, ſub quo corpora diuerſimode diſpoſita aliqua mitius, aliqua pernicioſius ęgrotarint. Sed nec illud fortaſſe præter rationem eſt adiungere, mēſe Iulii, quo tempore cępit incrudeſcere morbus, & Venetiis, & Patauii, cœpiſſe etiam pluuias, quæ fuere paruæ, & placidę, & ferè continuæ, quales retulit Hippocrates de Cranone; & clarum eſt conſtitutionem auſtrinam perduraſſe fere toto menſe Septembri, & Octobri. Habuimus etiam & aliam calamitatem, oſtendentem aerem fuiſſe infectum, nimirum fatuitatem omnium terræ fructuum, qui licet fuerint copioſi, conſuetam tamen iucunditatem amiſerunt. Nec id etiam negligendum eſt, quod ab omnibus obſeruatum fuit, hoc anno aut nullas, aut rariſſimas cicadas ceciniſſe: victitant cicadæ, vt noſtis, rore: & rationi conſentaneum eſt, eas conſueto alimento orbatas aut fuiſſe extinctas, aut tacuiſſe. Non deſunt etiam, qui aperte fateantur, ſeſe obſeruaſſe, quo tempore in his regionibus peſtilentia furebat, raras admodū eſſe cōſpectas aues. Habemus igitur & ex demonſtratione allata, & ex ſignis etiam adnexis, peſtilentiam hanc noſtram ex aere originem duxiſſe.

Quod fuerit vitium in aere : & quomodo aer dicatur vitiatus, & indueere peſtem. Caput VII.

NVNC videamus, quod hoc fuerit vitium in aere. Ita ſtatuo, fuiſſe qualitatem quandam vitæ hominum inimicam, aptam in corporibus præparatis, & diſpoſitis morbos producere peſtilentes. Fernelius, vir doctiſſimus,

mus,& ingenioſiſsimus, in ſecundo de abditis rerũ cauſis ſecutus eſt hanc ſententiã,huiuſmodi qualitatẽ ſecretã,& occultã eſſe. Altimarus autem, qui, vt alii docti omnes, putauit quãcunque veram peſtem fieri ab aere, aduerſus Ferneliũ multis rationibus conatus eſt demonſtrare nullã adeſſe ſecretam qualitatem in aere peſtilenti, ſed ſolummodo manifeſtam, ortam.ſ.ex putredine. Ego verò ſum huius ſententiæ,poſſe peſtem oriri tum ex qualitate manifeſta ipſius aeris,tum etiam ex qualitate arcana. Ex qualitate arcana oriri poſſe,inde coniicio, quoniam, ſi in ipſo aere ſit qualitas cœleſtis,& occulta genitalis,vt Ariſt.ſecũdo de generatione animalium, & alibi ſæpè monſtrauit, fatendum eſt etiam fieri interdum in aere qualitatẽ corruptricem ſecretam. Accedit etiam, quod peſtes multæ auxilium perceperunt ex Antidotis arcanis, & ſecretis: ſcribit enim Galenus interdum peſtem curatam eſſe bolo armeno, interdum vrina humana, interdum theriaca. ſi igitur contulerunt remedia arcana, conſentaneum eſt rationi, arcanum etiam fuiſſe illud, quod nocebat. Hæc qualitas occulta, ſeu vitium hoc immanifeſtum induci poteſt in aerem à duabus cauſis, primo à ſideribus; non quod ſua natura ſidera quidquam mali faciant per ſe, ſed per accidens; atque hoc ita fieri non modo Aſtrologi, verum etiam magnus Auicennas confirmauit,immò verò id quoque aperuiſſe videtur Hippocrates, aut Polybus, qui IIII. de morbis lib. tria morborum principia ſtatuens, vnum ex iis eſſe ſcribit, ſi contingat, vt ea, quæ ex cœlo eueniunt, inepta ſint, & præter victus rationem. Poteſt induci ſecundo hæc ſecreta qualitas in aerem à vaporibus prauis, qui eleuantur ex aquis putrefactis, aut ex ſpeciebus. dicebat enim Galenus ſecundo commentariorum in librum de natura humana tex. 5. vapores, qui eleuantur ex huiuſmodi rebus putrefactis, nequaquam nocere manifeſta qualitate, ſed proprietate

ſubſtantiæ. Poſſe autem ab huiuſmodi exhalationibus, & vaporibus oriri grauiſſimas peſtes, duo hiſtoriarum exẽpla præclarè teſtantur. Vnum eſt, quo narratur, olim in Babylonia in templo Apollinis aurea miræ vetuſtatis arca aperta expiraſſe pernicioſiſsimum halitum, atque inde peſtem emanaſſe, quæ vſque ad Parthos immaniſsimè graſſata fuit. Aliud eſt apud Ammianum Marcellinum, qui ſcribit Marci veri Imperatoris ætate in Seleucia poſt direptum templum, & Apollinis ſimulacrum Romam allatum, milites Auidii Caſsii quoddam anguſtum foramen inueniſſe, quo aperto ſpiritum grauiſsimum exhalaſſe, qui peſtem maximam induxerit. Porro qualitas manifeſta eſt ea, quæ aeri ingeneratur ex corruptione ipſius ſubſtantiæ, quæque interdum ita grauis eſt, vt peſtem faciat. interdum verò minus grauis, vt duntaxat morbos communes, & Epidemicos. Quattuor ſunt hic diligentiſsimè à nobis notanda. Vnum eſt, aerem dupliciter accipi poſſe, vel pro ſimplici elemento, vel pro corpore compoſito ex elemento, & vaporibus, ſeu corpuſculis illis, quæ Democritus, & Epicurus commenti ſunt. Si primo modo accipiamus aerem, nequaquam eius ſubſtantia corrũpi poteſt, & hoc modo interpretanda eſt ſententia Ariſtotelis libro de longitudine, & breuitate vitæ, necnon 25. ſectio. proble. proble. 20. quibus in locis dicebat Philoſophorum princeps, aerem non corrumpi, non putrefieri: ſed, ſi capiamus aerem pro corpore permiſto, proculdubio ſic aer putrefit, & corrumpitur ſubſtantialiter, quod intellexit idem Ariſtoteles in principio quarti Meteorologicorum. Sed illud ſcitote, quando ſic corrumpitur aer, corrumpi propter vapores antiquitus ipſi immixtos: dico antiquitus, quia, qui vapores recenter putrefacti immiſcentur aeri, & qui ab Hippocrate ſua lingua nuncupãtur μιάσματα, à nobis vero inquinamenta, fit aliud genus corruptionis, quæ propriè corruptio non debet appellari

ſub-

ſubſtantialis. Aliud adnotandum eſt: cum dicimus aerem ſubſtantialiter putrefieri, nequaquam id ita intelligendum eſſe, vt fiat venenatus aer; ſed intelligimus ipſum merito huius corruptionis fieri aptum ad generandũ venenum in corporibus omnibus diſpoſitis. Non poſſe fieri aerem venenatum, illa videtur eſſe cauſa; quod, vt dicebat idem Ariſtotel. 25. ſectione problemate 20. aer plenus eſt multo igne; ignis autem, ut noſtis, longe à ſe uenenum, & etiam alias res repellit. cui cauſæ acceſſit & conſilium ſapientiſsimæ, atque omnia doctę, ut dicebat Hippocrates, naturæ, quæ cum ſtudeat animalium naturam conſeruare, ſemper id prouidere ſolet, ut uenena in pauca copia gignantur. at, ſi aer fieret uenenatus, copioſiſsimus eſſet ueneni prouentus, &, cum ab omnibus animalibus continuò aer inſpiretur, ſi uel tantillum aer eſſet uenenatus, ita ut eſſet uenenum, perderet ſtatim omnia animalia, quemadmodũ uidemus quodlibet uenenũ omne animalis: pręſertim uero hominẽ, perdere genus, & eo magis omni ueneno perderet, quia ſemel tantum, atque in exigua copia uenenum quodlibet ſumitur, aer verò & copioſus, & continuò in corpus trahitur. Tertium notãdum eſt: aerem peſtiferum conducere ad veneni generationem in corporibus noſtris, quoniam in corporibus præparatis inducit quendam calorem præternaturalem naturali inimicum, qui cum calorem ipſum natiuum confundat, & expugnet, fit deinceps, vt omnes humores noſtri corporis, priuati cuſtodia caloris natiui, protinus confundantur, computreſcaut, & conſequenter veneni naturam concipiant. Quartum eſt, qualitatem aeri infixam vocari à me manifeſtam, eo quod, tametſi conſequatur & mutationem ſubſtantiæ aeris, & alterationem, verumtamen ea alteratio, & ea mutatio efficitur ab aeris manifeſto aliquo intemperamento, quod manifeſtum intemperamentum ab Hippocrate vocatum vbique inuenitur

tur

tur κατάςασις, ſeu conſtitutio. hoc autem intemperamentum, prout eſt varium & diuerſum, ſic etiam varios, & diuerſos communes morbos facit. ſi enim ſit calidum, & humidum, vel erit ita, vt ſubſtantiam aeris corrumpat, aut ita vt ſolum alteret. ſi ſubſtantiam aeris corrumpit, ſubſtantiam, inquam, non elementarem, ſed miſtam, inducit peſtem, quemadmodum luculentiſsimè docuit Galenus primo de temper. cap. quarto, vbi ſcribit, hoc intemperamentum calidum, & humidum, ſi totum annum detineat, fieri magnam peſtilentiam; ſi verò detineat ſolum partem anni, fieri minorem peſtilentiam. Huiuſmodi autem intemperamentum fit in ipſo aere, vt docet Auicennas prima quarti, à formis cęleſtibus: poteſt etiam fieri ab exhalationibus, & à ventis. Si autem hoc intemperamentū ſubſtantiam aeris alteret, fiunt morbi Epidemici ſimpliciter, non peſtilentiales, vt ſunt deſtillationum varia genera, alia aeris intemperamenta calida, & ſicca, calida ſimpliciter, frigida, & humida, frigida, & ſicca numquam inducunt peſtem, ſed ſolummodo morbos Epidemicos: quorum clariſſima exempla habetis apud Hippocratem in primo & in ſecundo Epid. atque etiam in aliis libris.

Quid appellet Hippocrates diuinum in morbis: an aliæ conſtitutiones aeris à calida, & humida poſſint peſtem procreare. Caput VIII.

SED, antequam vlterius progrediamur, duo hic digna dubitatione inſurgunt. Alterum eſt, quid diuinus Hippocrates in primo Prognoſticorum ſignificare nobis voluerit, quãdo ſcribit, medicum, morbos præcognoſcere optantem, debere reſpicere illud, quod in morbis eſt diuinum: alterum eſt, an verum ſit, alias conſtitutiones aeris à calida, & humida nequaquam peſtem procreare.

Quod

Quod ad primum attinet, Galenus, poſtquam aliorum ſententias explorauit. videtur hoc conſtituere, apud Hippocratem nihil aliud eſſe diuinum in morbis niſi aeris intemperamenta, aeris conſtitutiones. Sed vtor ratione eadem aduerſus Galenum, qua ipſe vtitur in eodem commentario aduerſus alios, nimirum non facilè inueniri poſſe, Hippocratem aliis in locis vſum eſſe hac voce, Diuini, in aeris conſtitutione. Etenim in initio libri de natura muliebri auctor ille quiſquis ſit ſub Hippocratis nomine vulgatus hominibus morborum cauſam ſcribens eſſe τὸ θεῖον, id eſt diuinum, & iccirco ἀπὸ τ̃ θειῶν, inchoandum eſſe, certe aeris conſtitutionem non intelligit. Quare potior mihi videtur ſententia & Stephani Athenienſis in interpretatione illius loci, & Thadæi Florentini, qui dixerunt, id diuinum in morbis appellari ab Hippocrate, quod in aere quidem eſt, ſed à cęlo cauſatur, quēadmodum cæleſtem quoq; morborum cauſam conſtituit quarto de morbis: etenim, vt etiam antea vos docui, non eſt dubitandum, quin, quemadmodum cœlum ex ſententia omuinm medicorum imprimit in hæc corpora terrena qualitates reconditas, etiam in aerem ipſum imprimat huiuſmodi qualitatem ſecretam, & maleficam, & benignam, quemadmodum clariſsimè docuit Auicennas & in prima quarti, vbi tractat de peſtilentia, & fen tertia primi doctrina 5. cap. primo. Appellauit itaq; diuinũ in morbis Hippocrates non ſimpliciter quamlibet conſtitutionem aeris, ſed conſtitutionem, & qualitatem ſecretam. Simili enim pacto locutus eſt Hippocrates in libro, qui malè inſcribitur περὶ σαρκῶν, ſeu de carnibus, & qui potius inſcribendus eſt, περὶ ἀρχῶν, ideſt de principiis: dicebat enim, ibi calorem noſtrũ eſſe, quid immortale, omnia intelligens. Nec aliud puto ipſum ſignificaſſe 2. Epid. ſect. prima, quando ſcripſit morbum & tempus ſibi ipſis correſpõdere, niſi quid in ſuperiori natura innouetur. Sic etiã

diuinus

diuinus Plato Hippocratis imitator in Epinomide, in generatione omni aliquid diuinum eſſe: quod ſimiliter inſinuauit nobis Ariſtoteles in principio ſecundi de generatione animalium. &, vt obiter hoc etiam adiiciam, puto idem Homerum voluiſſe nobis ſignificare, quando ſcribit, Apollinem peſtilentiam ſagittis in homines mittere. Quod verò ad alterum dubium propoſitum, quod facit difficultatem, eſt; quia Galenus in primo de temperamentis cap. quarto manifeſtè protulit ſolam calidam, & humidam conſtitutionem morbos peſtiferos parere. Ex altera parte Ammianus Marcellinus lib. xix. ſcribit Philoſophos atque Illuſtres medicos tradidiſſe ob nimietatẽ frigoris, aut caloris, vel humoris, vel ſiccitatis peſtilentias gigni. Præterea ſunt hiſtorię, quæ nobis ſummæ rationis loco eſſe debent. Princeps poetarum Latinorum in tertio Aeneidos ſcribit, in Creta ob calidam & ſiccam intemperiem contigiſſe peſtem. Liuius libro primo decadis quartæ narrat, Romæ peſtem eſſe factam propter ingentem ſiccitatem: quod etiam ſcriptum inuenitur apud Nicephorum Calliſtum lib. xv. cap. x. contigiſſe quandoque, vbi ſcribit peſtem ortam eſſe ob ſiccitatem, in qua homines inflammatis oculis primum viſum amittebant, deinceps accedente tuſsi peribant: cui peſti addit, nullum repertum eſſe remedium. Auenzoar etiam, maximus, vt noſtis, medicus, à ſiccitate fieri peſtem docuit. non deſunt, qui tradant fieri quoque à frigido intemperamento: atque huiuſmodi peſtem dicunt contigiſſe M C I X X. ſalutis anno. Pro huius controuerſiæ reſolutione hoc conſtitutum eſſe apud vos debet, nequaquam veram peſtem fieri poſſe ab alio intemperamento, quam ab humido, & calido. id quod etiam videtur nobis inſinuaſſe magnus Ariſtoteles ſect. prima problem. xxi. vbi ſcribit tunc fieri annum peſtilentem, quando ſolis calor multos vapores à terra tollit, atque humida conſtitutio efficitur. Sed, quid

dicemus

dicemus ad exempla hiſtoricorum ? nihil aliud, niſi eas peſtes non ſolum factas eſse à relatis intemperamentis, ſed etiam ab aliis cauſis: nam ſemper cum iis intemperamentis vel adfuit penuria annonæ, vel bella, vel terræmotus, vel aliqua alia cauſa, quæ potuit vnam cum illis intemperamentis peſtem inducere, aerem ſcilicet vitiando.

Quæ qualitates aeris fuerint hoc tempore cauſa peſtis. Caput IX.

SED, cum hæc iam conſtituta habeamus, nũc opportunum eſt, determinemus, quæ qualitas fuerit in aere hoc tempore, propter quã data ſit occaſio peſti gignendæ. Tria in aere hoc tempore fuiſſe exiſtimo, primum malas, & tætras euaporationes, quæ, vt dicebam, proprietate totius ſubſtantiæ aerem ipſum infecere. adducor ad hoc exiſtimandum, quia loca, quæ primum capta ſunt peſte in Italia, ſunt obnoxia prauis exhalationibus: eiuſmodi enim eſt Meſſana in Sicilia: Tridentum, eſt enim veluti in quadam cauea repoſitum, vndique à montibus circumdatum. Mantuam eſſe prauis exhalationibus ſubiectam, nemo planè dubitat. Sed quæ vrbs magis infeſtatur prauis exhalationibus vrbe Veneta: Patauium etiam noſtrum, ob illius viciniam, nõ eſt vero diſsimile, aerem prauis exhalationibus contaminatum habere potuiſſe. Cur autem potius hoc anno, quam cæteris, exhalationes prauæ, & peſtiferę ſint eleuatę, cauſa referenda eſt in cęlorum influxus, ſiue velimus ſecretos influxus dicere, ſiue motum, & lumen: quæ cęlorum inſtrumenta non eſt dubium non ſemper eodem modo agere, ſed modo magis, modo minus; ita vt non magis ſol proprio ſuo lumine eleuet has exhalationes, modo minus, quemadmodum elicitur ex ipſo Ariſtotele prima ſect. probl. 21. Alia, quæ fuit in aere hoc

anno qualitas, fuit manifeſta ex intemperamentis ipſius aeris. nam, ſi rectè meminiſtis, anno præterito hiems ſatis clemens fuit, rarę ſunt viſę niues, ęſtate antecedente ſępè pluit: hoc vere proximo cito calores cęperunt, inter dum fuerunt remiſſi: habuimus frequentiſſimas pluuias tota ęſtate: autumnus auſtrinus fuit, calidus, & humidus, ita vt, cum nullum tempus anni proprium temperamentum ſeruauerit, non ſit mirum, ſi morbi peſtiferi orti ſint: quandoquidem, vt dicebat Hippocrates tertio aphor. vbi tempora nō ſeruant conſtitutiones proprias, fiūt morbi mali iudicii: neque valet ante pluuias, & auſtrinam conſtitutionem iam peſtem fuiſſe, quoniam, vt dixi, & vt dicam, vera peſtis in hiſce regionibus nulla fuit ante Iulii menſem M D L X X VI. ſed tantum pernicioſæ, & peſtilentiales febres. Poſtrema qualitas, quæ fuit in aere, fuit occulta quædam proprietas aeri cœlitus infixa. propter quam factum eſt, vt in morbis vagantibus viſæ ſint aliquę condiciones, quarum nulla penè naturalis ratio aſſignari pōt: quemadmodum etiam videri ſolet in omni peſte: vt meritò, quemadmodum dicebat Galenus, veteres in peſtiferis conſtitutionibus ſemper conſuluerint Deos de remediis.

Quod neceſſario ad ſuſcipiendam peſtem requiratur corporum diſpoſitio, & quænam hæc ſit. Caput X.

SED, vt perfectè veritatem huius reſolutionis conſequamini, duo hoc in loco ſunt vobis cognoſcenda. primum eſt, nullam qualitatem quantumuis grauem reperiri poſſe in aere, quæ aut peſtem, aut alium morbum inducere poſsit, niſi accedat corporum diſpoſitio: quæ ſententia non modo rata eſt apud Philoſophos, verum etiam apud omnes medicos, vt & Hippocrates in libro de flatibus,

flatibus, & Galenus primo de differen.feb. manifeſtè docent. Diſpoſitio autem corporum ad peſtem ſuſcipiendã, & ad aeris recipiendas impreſsiones duplex eſt, & immanifeſta, & manifeſta, quemadmodum etiam duplex eſt aeris agentis qualitas, & immanifeſta, & manifeſta: quã quam Fernelius vir alioquin ingenioſiſsimus ſolummodo qualitatem ſecretam in omni peſtilentia conſtituerit. Diſpoſitio corporum ad peſtem occulta nihil aliud eſt, niſi quædam proprietas cordis, qua à ſe ſe minimè repellit omnes noxias impreſsiones: quam proprietatem exiſtimo ego voluiſſe nobis ſignificare Auicennam, quando de proprietate diſpoſitionis in prima quarti, cap.de peſte loquebatur. eſſe huiuſmodi proprietatem cordis occultam, vt credam, duobus argumentis impellor. Vnum eſt, quia, quemadmodum habetis à Galeno primo de differen.feb. aer generaturus peſtẽ ante omnia cor ipſum aggreditur, &, niſi prius expugnatus ſit cordis ſtatus, nequaquam inducitur peſtis. Dico cordis ſtatum expugnare, eò quia ſpiritus, & humores, & conſequenter etiam ſolida ipſa ab aere peſtifero confunduntur. Alterum argumentum eſt, quod, niſi hanc proprietatem cordis occultam ſtatuamus, quomodo reddere poterimus rationem veram multorum euentuum? nam videbitis in ipſa peſte multos eſſe, qui perpetuo verſantur inter ægros infectos, qui corpus habent prauis humoribus refertiſsimum, neque tamẽ vnquam tentantur peſte, etiam quod intemperanter viuant, & omnia agant, vt intereant, quemadmodum narrat Euagrius contigiſſe in ea peſte magna, & quemadmodum contigit etiam in hac noſtra, in qua & veſpillones plurimi, & alii innumeri, qui & ægros, & res infectas frequentiſsimè tractarunt, ſeruati ſunt. Ex aduerſo videbitis multos corpore optimè conſtituto, temperatiſsimos, prudentiſsimè viuentes, qui tamen qualibet leuiſsima occaſione afficiuntur peſte. cuius euentus nulla alia ratio

afferri poteſt, niſi hæc, quod, qui non tentantur peſte, proprietatem quandam habent in corde, qua repellunt à ſe ſe omnes pernicioſas impreſſiones: qui verò facilè peſte capiuntur, promptitudinem cordis ſecretam habent, qua fit, vt cor nequeat reſiſtere impreſſionibus, ſed facilè vnaſquaſque illas recipiat. Diſpoſitio autem manifeſta multiplex eſſe poteſt in homine: poteſt eſſe ex parte temperaturæ, & habitus corporis, ex parte generis vitæ, ex parte temperaturæ corporis; quia corpora calida,& humida, corpora repleta prauis humoribus, corpora laxa,& rara, vt dicebat Auicennas, maximè ſunt ſubiecta peſti capiendæ. Et hæc eſt ratio, cur mulieres frequenter tententur peſte; quia habent corpora repleta prauis humoribus; præſertim verò inter mulieres maximè obnoxiæ ſunt peſti prægnantes propter retentionem menſtruorum, & propterea quod, cum habeant fœtum in vtero, corpora ipſorũ calida ſunt, & humida, & ratione caloris inſpirant multum aerem, ſic etiam maximè virgines, quæ ſcilicet ſunt ętate nubili. & Iacobus de Partibus, auctor grauiſsimus, in commentariis ſuper primam quarti dixit ſe experientia comprobaſſe, venenum,quod generatur in virginibus tempore peſtis, eſſe irremediabile. quod & nos hac tempeſtate obſeruauimus, ſcilicet virgines nubiles omnes periiſſe,quæ ęgrotarunt. Eius rei cauſa eſt tum libido qua virgines veluti efferantur, tum ſeminis retentio, & menſtruorum eruptio, tum vero ingluuies ipſarum, propter quam ſaturantur cibis, & fructibus prauis. Pueri pariter ſunt maximè peſti obnoxii, tum propter inordinatam vitæ rationem,tum propter caliditatem, & humiditatem ipſorum,& quia, vt dicebat Raſes quinto ad Almanſ. multum aerem attrahunt, & propterea multo eius vitio replentur. Sic, qui multum exercent corpus, cum cogantur crebro reſpirare, ſimul etiam peſte faciliter tentantur: ideo ſerui hoc genere mali facilè opprimuntur. Vnum prę

cæteris

cæteris eſt, quod humana corpora maximè diſponit ad peſtem recipiendam, timor, quo fit, vt corpora imbecilla reddita promptius à peſte capiantur. Hæc ſunt, quæ maximè corpora reddunt prompta ad peſtem ſuſcipiendam.

Qualitatem aeris modo eſſe intenſiorem, modo remiſſiorem, modo mediocrem: & qualis fuerit Veneta, & Patauina. Caput XI.

ALTERVM, quod proponebamus cõſideratione dignum, eſt, qualitatem & ſecretam, & manifeſtam aeris non ſemper vno, & eodem modo ſe habere: nam interdum huiuſmodi qualitas inimica eſt valdè intenſa, ita vt corpora etiam modice diſpoſita venenet, & infeſtet; interdum eſt vſque adeo remiſſa, vt magnam corporum exigat aptitudinem; nonnunquam medio modo ſe habet, vt neque ſit ita remiſſa, neque ita intenſa. Vbi qualitas hæc aeris eſt valdè intenſa, peſtilentias inſignes, & maximas parit. ſunt verò inſignes peſtilentiæ illæ, in quibus & bruta iugulantur, & maxima pars hominum interit. Talis fuit peſtis illa, quæ relata eſt ab Ouidio VII. Metamorphoſeon. Talis fuit Athenis, relata à Thucydide, & à Lucretio, de qua dicebant nullum ferè hominem fuiſſe eo tempore repertum, quem vel morbus, vel mors, vel luctus nõ attigerit. Talis etiam fuit peſtis Romæ, quo tempore obiit Camillus ille magnus. Talis etiam ſub Veſpaſiano & Commodo Imperatoribus; quandoquidem, vt memoriæ prodidit Euſebius in Chronicis, in illa decem millia hominum quotidie interibant Romæ, in hac verò duo millia. Eiuſmodi quoque fuit peſtis, quam narrat Procopius in II. de bello Perſico; quando in vrbe Conſtantinopolitana ſępè qualibet die decem millia hominum interibant. Sub Leone etiam Iſaurio relatum eſt in vrbe Conſtantinopolitana

politana peſte interiiſſe trecenta hominum millia. Tales fuerunt etiam relatæ peſtes à Galeno multæ, & pręſertim quę eius tempeſtate vniuerſam Europam penè depopulata eſt. Sub Benedicto Põtifice VIII. narrat Platina plures fuiſſe mortuos, quã ſuperfuiſſe viuos. Iacobus de Partibus ſcribit ea peſte, quę inchoauit anno MCCCXXXXV. penè dimidiam hominum totius orbis terrarum partem peſte fuiſſe extinctam, quæ peſtis durauit quinquennium & ab hac complura oppida fuerunt crudeliter deuaſtata, & vrbs Veneta, vt narrat Sabellicus, propter inſignem hominum ſtragem, coacta fuit inquilinos exteros vocare, & ciuitate donare. magna etiam fuit peſtilentia anno MDXXVIII. quando, vt celeberrimi ſcriptores narrãt, tertia pars hominum interiit. Hę itaque fuerunt peſtes magnæ, & inſignes, propter intenſam aeris qualitatem hominibus inimicam. Remiſſa autem qualitas eſt in aere, quotieſcũque & parum durat clades, & pauci homines intereunt, neque omnis generis. Talis peſtis, vt narrat Liuius lib. quarto decadis primæ, fuit Q. Fabio Auguſto, & C. Furio Pacilio Conſulibus, quando plures fuerunt ægri, quam mortui. Paruas etiam fuiſſe exiſtimo eas peſtes, quas narrauit Galenus & decimo de ſimpl. medicamentis, & tertio de vſu partium, quarum alteram ſcribit curatam eſſe vrina humana, alteram verò ſolummodo pedes tentaſſe. In hoc gradu poſſumus etiam collocare & peſtem Veronenſem, quæ fuit annis pręteritis, & quæ MDLV. has regiones tentauit. Media inter intenſam, & remiſſam aeris qualitatem eſt, quando neque tot intereunt homines, quot in peſte maxima, neque etiam pauci, quemadmodum in minima. Medias peſtes exiſtimo ego fuiſſe omnes ferè relatas ab Hippocrate, tum quia nulla habetur mentio magnæ cladis; tum quia vnum aut alterum exemplum proponit nobis eorum, qui obierunt in tertia die. quæ etiam Conſtantinopoli fuit ſub Leontio Imperatore, media quædam

dam peſtis fuit. quo tempore ſcriptum eſt quadraginta hominum millia à peſte interiiſſe. In hoc igitur medio gradu, ſum ego huius ſententiæ, collocandam eſſe peſtem, quę his temporibus in has noſtras regiones graſſata fuit. & adducor ad hoc putandum ob comparationẽ inter alias peſtes: inuenio enim in peſtibus maximis aut mediam partem hominum, aut ſaltem tertiam interiiſſe. Ad hęc in peſtibus inſignibus hoc fuit obſeruatum, vt ex centum ægris vix vnus ſeruatus fuerit, in hac noſtra peſte neque etiam quarta pars hominum fuit extincta. (loquor de vrbibus, vbi graſſata fuit, non de villis). Pręterea, qui verſati ſunt in curandis ægris hoc tempore, facilè cognouerunt, ex centum ægris etiam decem, & plures fuiſſe ſeruatos. Quare non fuit hæc noſtra peſtis neque ex maximis, neque ex magnis. Non eſt etiam recenſenda inter minimas, eo quod & accidentia ſæuiſſima fuerunt, & multi etiã ſunt interempti. Puto itaque (niſi fallor) iam luce meridiana clarius factum eſſe, hanc noſtram peſtẽ ab aeris qualitate inimica generationem accepiſſe.

De natura contagij: vbi, quid ſit, quod corpus communicet, cui, & per quæ, diligenter examinatur. Caput XII.

SVPEREST modo, vt videamus etiam quo modo contagium hanc peſtem fouerit, & auxerit. Id autem vt exactè perueſtigare valeamus, operæpretium eſſe exiſtimo, breuiter & dilucidè contagii naturam perſcrutari. &, quia neque ab antiquis medicinæ ſcriptoribus, neque à Philoſophis habemus explicatam contagii naturam, neceſſarium eſt nobis, ex communi hominum notione eam venari. Inuen io ab hominibus nomen Contagii tribus attribui ad ſummum. Tribuitur primũ ipſi morbo contagioſo: tribuitur etiam qualitati ipſi venenatę: tribuitur & ipſi cõi

cationi morbi cõtagioſi. Nos ab hac poſtrema notione co nabimur cõparare contagii naturã. Eſt itaque Cõtagium nihil aliud, niſi communicatio morbi facta a corpore in corpus morbi (inquam) ſimilis ſpecie. & , cum dico morbum, intelligatis rem præter naturam. & , quia hæc communicatio eſt quidam motus, ſiue ſit ſenſibilis, ſiue inſenſibilis, non eſt, vt hoc loco diſputem. Et, quoniam in omni motu, ſeu communicatione, quatuor ſunt conſideranda, primo, id, quod communicatur; ſecundo, corpus, quod communicat; tertio, corpus, cui communicatur; quarto, medium per quod communicatur; id quod communicatur, ſeu tranſmittitur in contagio, proculdubio eſt res quædam præter naturam. &, quia tria ſunt genera rerum præter naturam, morbus, morbi cauſa, & ſymptoma, ſanè non eſt exiſtimandum, morbum ipſum mitti, eo quia daretur morbus, vt monſtrabo, in corpore inanimato; neque etiam dicendum eſt ſymptoma tranſmitti, quippè quod ſemper ſequitur morbum, vt vmbra corpus. quare hoc conſtantiſsimum eſſe debet, id, quod mittitur, eſſe cauſam morbi. Cauſa morbi duplex genere eſſe conſueuit, alia quidem incorporea, alia verò corporea: incorporea cauſa eſt, quando contagium fit per cõmunicationem meræ, & puræ qualitatis, quemadmodum quando ſtupor à torpedine communicatur per baculum: tunc enim planè communicatur nuda qualitas. huiuſmodi communicationem per nudam qualitatem in corporibus, nequaquam in morbis, fieri exiſtimo. de venenis, quæ extra corpus ſunt, non loquar: ſed hanc rem diligentiſſimè tractandam relinquam præclariſsimo, & excellentiſſimo viro, qui huiuſmodi tractationem iam inchoauit. fit itaque communicatio cauſæ morbi corporeæ. Cauſa corporea proculdubio debet eſſe talis, vt poſsit moueri de loco ad locum. Iam vero corpora ſolida nequaquam poſſunt communicari, non poſſunt moueri de loco ad locum,

ſed

ſed duntaxat humor & vapor, ſeu ſpiritus. quapropter id, quod communicatur, erit vel vapor, humor. communicari humorem in ſcabie, habetis proditum ab Ariſtotele ſeptima ſect. probl. quarto, & ab Alex. ſecundo prob. 44. quærentes enim ii Philoſophi Illuſtres, cur hydrops non ſit contagioſa, ſicut ſcabies, inquiunt, iccirco eſſe, quia humor hydropicorum in concauo corporis eſt, humor ſcabioſorum in ſumma cute, atque etiam tenax, & adhærens eſt. fit etiam contagium per humores in lue Gallica, quando ſcilicet per contrectationem & agitationem vehementem humor morboſus tranſmittitur de corpore in corpus. in peſtifero contagio poteſt ne fieri tranſmiſſio etiam humoris ? proculdubio poteſt: quia, ſi quis contrectet carbones vlceratos, planè morbum acquiret propter adhærentiam humoris illius venenati, & putridi. Sed plerunque in peſtifero contagio fit duntaxat tranſmiſsio vaporis, & ſpiritus: & hanc ſolam tranſmiſsionem, vt demonſtrabo ſuo loco, cognouerunt in peſte Ariſtoteles, & Galenus, & ſequaces. Cęterum, quoniam vapor non eſt corpus ſimplex, ſed mixtum, ſicut & corpora mixta habent ad minus tres qualitatum gradus, ita exiſtimandum eſt huiuſmodi vaporem peſtiferum tribus qualitatum gradibus eſſe donatum, quæ qualitates ex effectibus ipſius vt plurimum manifeſtantur. nam ex effectibus cognoſcitur hunc vaporem putrefacere, & vrere: cognoſcitur penetrare, & adhærere: perſpectiſsimum etiam eſt enecare. Quamobrem neceſſariò cogimur aſſerere, huiuſmodi vaporem eſſe feruidum, eſſe ſubtilem cum penetret, eſſe tenacem cum adhęreat, eſſe venenatum, & tota ſui ſubſtãtia naturæ noſtræ inimicum, quandoquidem non ſolum iugulat, verum etiam citò iugulat. Habemus igitur iam breuiter explicatum, quid ſit illud, quod in contagio peſtifero communicatur. Corpus verò, à quo huiuſmodi vapor cõmunicatur, duplex eſt. Vnum eſt morboſum, iam

ſcilicet peſte infectum, alterum eſt fomes ipſe: non quod ſemper, & neceſſariò vapor peſtifer ab iſtis duobus tranſmittatur, ſed quod modo ab vno, modo ab altero, modo ab vtriſque. De fomite quod dixi, conſtat ſola poſteriorum obſeruatione; quia difficilè eſt reperire apud medicos antiquos, quod ipſi crediderint, peſtem per fomitem communicari; dixit quidem Galenus noſter, conuerſationem peſte affectorum eſſe periculoſam. dixit Ariſtoteles, peſtem communicari proximis, quod quidem fit vel per reſpirationem, vel per tranſpirationem; ſed, vt dixi, per fomitem communicari peſtem, in antiquorum ſcriptis, cum diligenter quæſierim, nondum tamen potui reperire: immò verò poſteriores, qui vel veterum ſcripta interpretati ſunt, vel medicinæ faciendæ rationem docuerũt, vſque ad auorum noſtrorum memoriam nil de fomite explicatum tradiderunt. vt mirum ſit hanc rem tot ſęculis aut ignoratam, aut ſilentio præteritam fuiſſe. Corpus morboſum, à quo mittitur hic vapor, ſanè nullum aliud eſſe poteſt, niſi corpus illud, in quo fiat ebullitio, & putrefactio: cuius rei clariſsima eſt ratio, quia, ſi vapores ſunt attollendi, & tranſmittendi, nulla alia ratione hoc fieri poteſt, niſi calor agat in humidum, & vehementer agat; ex qua actione fiant halitus, flatus, & vapores; quẽadmodum fieri videmus in corporibus externis, in quibus quo tempore calor ſolaris agit in humidum, eleuantur multi vapores; quando verò, aut non agit, aut remiſſiſsime, vel nulli eduntur vapores, vel certè quampauciſsimi. Corpus igitur, à quo mittitur vapor peſtifer, eſt corpus morboſum calidum, & feruens. Nec eſt, quod exiſtimetis, hoc non fieri perpetuò; eo quod non ſemper ardor corporibus peſte correptis inſit; quia, tametſi hoc nõ appareat ſenſui, eſt tamen neceſſarium ſemper, ſi contagium fieri debet, vt adſit putrefactio aliqua in corpore, propter quam, cum fiat à calore præternaturali, attollun-

tur vapores. Sed de hac re adhuc tractabo, cum diſputabo, an omni contagio adnexa ſit putrefactio. Fomes morbi appellatur corpus illud, quod à morboſo corpore venenum recipit, & deinde alteri communicat. Hoc corpus plures condiciones habeat neceſſe eſt. Primum enim, vt recipiat, rarum & laxum eſſe debet; vt autem conſeruet, debet eſſe & in debita quātitate, & nulla inſigni qualitate actiua præditum, hoc eſt neq; admodum frigidum, neque vehementer calidum: debet enim eſſe rarum corpus, eò quod corpora denſa non admittunt facilè vapores. debet etiam eſſe in debita quantitate; quandoquidē, vt egregiè nos docet Galenus 3. de ſimp. medicina cap. 23 deleteria omnia, quamquam ſint valentiſsima, etiam intra corpus aſſumpta, non poſſunt quidquam mali facere, niſi habeant debitam quantitatem. iccirco dicebat iure, centeſimam partem drachmæ cantharidum, & ſcintillam ignis nihil facere. Quapropter irridendi ſunt uulgares iſti, mea ſententia, qui exiſtimant in minima quadam re poſſe conſiſtere hoc uenenum peſtiferum. Audiui ego non ſine riſu nonnullos medicos, referentes ex contrectatione particulæ fili aliquos peſtem contraxiſſe: quod quidem nemo ſanæ mentis arbitrari debet, & tamen uulgus hoc etiam ſępè credit: ſed, ut dicebat Plinius alicubi, cupiditas hæc uiuendi hominibus innata facit, ut mōſtra, & abſurda excogitentur ab hominibus. Non debet hoc corpus eſſe, ut dixi, admodum frigidum, neque calidum; eo quod utraque hæc qualitas extinguit uapores ipſos peſtiferos. hinc eſt, quod igne conſumitur omne contagium; gelu etiam omnem contagionem extinguit. Eapropter neque ferrum, neque marmor, neque ullum ex metallis poteſt eſſe fomes, tum propter denſitatem, tum etiam propter frigiditatem. &, qui recuſant monetas tractare, certè mihi ſimplices uidentur. Corpora, quæ uerè fomitis loco eſſe poſſunt, ſunt omnia illa, quæ enu

 merantur

merantur (ni fallor) in XIII. cap. Leuitici, ubi cum de contagio leproſorum Moſes loqueretur, fomites hos ſtatuit, ſcilicet corpora lanea, linea, pellicea ſtamina & ſub tegmina. poſſumus his addere etiam ligna quædam foraminulenta, & rara. Sed, quid dicemus de parietibus? nõ videntur parietes poſſe eſſe idonei fomites, qui denſi ſunt & frigidi; veruntamen medici, & iure, magnam curam habent horum. preceptum etiam fuit Leuitici cap. XIIII. deſquamandos eſſe parietes leproſorum, & noua calce oblinendos. Dicerem, non omnes parietes poſſe eſſe idoneos fomites, ſed ſolummodo illos, qui ob vetuſtatem ſunt foraminulenti, & qui non ſunt admodum perflati: ſi cuti enim videmus in locis concluſis concreſcere circa parietes ſitum quendam, qui fit propter vapores adhærẽtes ipſis, pari pacto exiſtimandum eſt, hos vapores peſtiferos in locis concluſis poſſe affigi, & tenaciter inhærere parietibus. Corpus, quod recipit contagiũ, illud eſt, quod ſimilitudinem aliquam gerit, & cum ipſo vapore, & cũ corpore, à quo manauit. nam omnis receptio, vt habetis ex Philoſophiæ principiis, fit per ſimilitudinẽ, ita vt ſimile facilè recipiat ſimile. Sed præter hoc, corpus recipiens contagiũ debet eſſe & alterabile, & inefficax ad reſiſtendum ipſi cõtagio. hinc eſt, quod corpora inalterabilia, aut quæ tanti vigoris ſunt, vt facilè ſuperent venenum, non ſint apta recipere contagium. Similitudo, propter quam fit huiuſmodi receptio, aut eſt ſecundum arcanam qualitatem, aut ſecundum manifeſtam. arcana qualitas quæ facit hanc ſimilitudinem, & aptitudinem recipiendi contagium, nihil aliud eſt, niſi quædam cordis intemperies, propter quã id facilè alteratur, & facilè recidit, quemadmodum qualitas huic aduerſa etiam contrarium effectum in corde facit. Videre enim eſt ſœpè, vt iam docui, quoſdam, alioquin optimè conſtitutos, & temperantes, tamen contagio facillimè contaminari: nec ob aliud ſanè, niſi quia

hanc

hanc arcanam qualitatem in corde gerunt. Similitudo autem per qualitatem manifeſtam poſita eſt & in temperatura manifeſta corporis, & in habitu, & in aliis rebus, quæ ſpectant ad ſtatum totius corporis. Eapropter, vt dicebam, corpora calida, & humida, laxa, repleta prauis humoribus facilè recipiunt contagium. Ex quo duo corollaria elicere poteſtis. Vnum eſt, non mirum eſſe, ſi interdum videantur contagio extingui integræ familiæ, quia habent inter ſe ſimilitudinem tam arcanæ qualitatis, quam manifeſtæ. Alterum eſt, propter hoc fieri, vt aliqui interdum non contaminentur ab infectis, & rarò vſu veniat, vt belluæ ab hominibus inficiantur, vel homines à belluis; quandoquidem in his omnibus deſideratur ea ſimilitudo, propter quam fit, vt corpora facilè recipiant contagium. Cęterum medium, per quod efficitur contagium, vbi intercedit, nullum aliud eſt, niſi aer ipſe: qui aer ſicut recipit lumen, calores, odores, fumos, & in alia corpora tranſmittit, ita recipit vapores putridos, & peſtiferos, eoſque in alia corpora tranſmittit. Dixi, Vbi intercedit, propterea quod, quando contagium fit per merum contactum, nullum medium intercedit, ſed immediate fit tranſmiſſio veneni ex corpore morbido in aliud corpus ſanum.

Quomodo contagium agat in corpus ſanum Caput XIII.

CVM igitur tot conſpirent ad contagii generationem, ſupereſt, vt videamus, quomodo fiat huiuſmodi generatio, hoc eſt, quid agat vapor ille putridus, & venenatus, qui eſt cauſa morbi in corpus ſanum. Hieronymus Fracaſtorius, vir tempeſtate noſtra omni laude digniſsimus, & qui primus aperuit hominum oculos ad intelligendum contagium, fuit huius ſententiæ: hos vapores ſtatim putrefacere, neque vllo alio modo iugulare, niſi per putrefa-

ctionem

ctionem ſummam. Sed ſum ego alterius ſententiæ, non ſolum hos vapores interimere putrefaciendo, verum etiã, quemadmodum faciunt plurima alia venena, alterando. Adducor autem ad hoc exiſtimandum, quia ſępè videre eſt, in peſtiferis conſtitutionibus homines mori ſine vllo putrefactionis ſigno. immo verò experientia comprobatum eſt, lethaliſsimum omnium eſſe contagium illud, quo homines abſque vllo ſigno pereunt. Modus, quo vapores iſti & per putrefactionem, & per alterationem interimunt, hic eſt, quod, eum primum peſtifer vapor ingreſſus eſt corpus, iugulat calorem natiuum: quod hinc apparet, quia ſtatim corruunt eius operationes; vbi calor natiuus totius corporis, præſertim vero cordis, conturbatus, & confuſus eſt, humores eius cuſtodia orbati exponuntur calori igneo, & præternaturali; qui calor à vapore illo feruido immiſſus putrefacit ſtatim colliquando humores. Interdum contingit, vt, ſtatim atque calor naturalis inſignis vaporis veneno conturbatus, & extinctus eſt, homo moriatur ſine putrefactione vlla; non rarò etiam vt non ſtatim confuſo illo calore natiuo moriatur, ſed tantiſper duret, dum putrefactioni tempus relinquatur. atque hinc fit, vt alii citius, alii tardius interimantur, prout ſcilicet magis, vel minus ualens eſt uenenum, ita ut citius finiant uitam quam accedat putrefactio. An ſpiritus putrefiant in peſtifero contagio, an ſoli humores, antiqua eſt, & diu agitata quæſtio. Sum tamen ego huius ſententiæ, ut alias probaui, etiam ſpiritus quodam pacto putrefieri. Habetis itaque, quo pacto & per alterationem ſolam, quemadmodum alia uenena, & per putrefactionem uapor peſtifer inficiat.

Proponuntur ſex problemata pulcherrima de contagio, & diſſoluuntur. *Caput XIIII.*

IAM remanet ad abſoluendam contagii tractationem, ut ſex pulcherrima problemata hoc in loco uobis diſſoluam. Primum eſt, nunquid fomes poſsit tranſmittere cauſam hanc morbificam in alium fomitem, & fomes in alium. exempli cauſa, inficietur induſium, quod corpus peſte affectum contrectauerit, reponitur induſium inter alios pannos lineos, dubium eſt, an hoc induſium poſsit alios pannos inficere, ita vt illi panni deinde infecti ab induſio poſsint aut alios pãnos inficere, aut ipſos homines: maximè enim hoc refert intelligere & ad ſalutem publicam, & ad communes errores detegendos. Alterum eſt, an cauſa morbifica poſsit diu in fomite conſeruari. hac de re audietis miras hiſtorias, quando non deſunt, qui aſſerant, poſt vnum, vel alterum annum pannos infectos conſeruaſſe peſtem, & communicaſſe. Tertium problema eſt, an poſsit venenum in fomite conſeruari ſine læſio ſione illius corporis, cui adhæret fomes. vt ſi quis habeat veſtem infectã, & quotidie geſtet, dubitatione dignum eſt an in ea veſte poſsit peſtis diu conſeruari abſque lęſione illius hominis. Quartum, cur fiat, vt aliquæ peſtes ſint cõtagioſæ magis, aliquæ minus, aliquæ contaminent etiam bruta, aliquæ certum genus hominum, & certa loca. Quintum, cur febres putridæ non ſint contagioſę: clariſsimum enim eſt, ab iis etiam corporibus, quæ febre putrida laborant, tolli vapores putridos, attamen non eſt à quoquam ſcriptore proditum, neque vlla experientia confirmatum, febres putridas communicari aliis. Sextum, & poſtremũ, vtrum perniciem maiorem afferat contagium ex immediato contactu, an ex fomite, an ex aere. Pro reſolutione primi problematis ita ſtatuo fomitem eſſe corpus vel viuens,

&

& ſenſibile, vel inanime. ſi ſit corpus viuens & ſenſibile proculdubio poteſt contaminare,& inducere alium fomtem. ratio eſt; quia corpora ſenſibilia duo habent, calorem internum,& motum: merito caloris poteſt vapor ille putridus exagitari, & tranſmitti in aliud corpus; merito motus poteſt etiam ille idem vapor traiici in aliud corpus: propterea non male ſentiunt, qui arbitrantur, & canes, & catos, & alia animalia poſſe interdum infecta etiam communicare pannis, & aliis rebus venenum. Si fomes ſit corpus inanime, aut agitatur, aut quietum manet. Si agitetur, eadem eſt ratio, quæ corporis ſenſibilis, merito ſcilicet illius agitationis poſſe communicari venenum aliis corporibus. Si autem hi fomites infecti quieti manent, aut ita quieti manent, vt non incaleſcant, aut incaleſcunt. Si non incaleſcant, mea eſt ſententia, non poſſe inficere alia corpora, eo quia neque ex parte agentis, neque ex parte recipientis vlla intercedit actio. non intercedit ex parte agentis; quia vapor ille iners eſt ex ſe, torpidus, tenaciter adhæret: non ex parte recipientis, quia panni illi nullam habẽt attractionem: & ideo, cum neque corpus infectum poſsit ex ſe ſe mittere, neque corpus recipiens ex ſe attrahere, nulla fieri poteſt communicatio, nulla fieri actio. Quapropter grauiſſimè errant, mea ſententia, qui indiſcriminatim putant pannos infectos alios pannos poſſe inficere. Sed, ſi panni ita ſimul maneant, vt incaleſcant, proculdubio poteſt infectus alium inficere, quia calor attenuat vaporem illũ, agitat, & conſequenter de loco ad locum tranſmittere poteſt. Sed dicetis, quomodo panni illi incaleſcere poſſunt? propter compreſsionem. nam compreſſus ille aer internus non ſolum interdum caleſcit, verum etiam ignitur. dicebat magnus Hippocrates in libro de natura pueri, ſe ſe vidiſſe veſtes doricas compreſſas eſſe combuſtas. vtrum veſtes illæ doiicæ apud Hippocratem ſint pelliceæ, vt non-

nulli

nulli putarunt, an verò ſint veſtes illę lineæ, quarum mentionem facit Herodotus libro quinto, non poſtulat hic locus, vt diligenter perquiramus. Pro diſſolutione ſecundi problematis ita ſtatuo, fomitem aut eſſe perflatum, aut nõ eſſe. Si ſit perflatus, vel à ventis, vel aliqua alia arte, vt fit; proculdubio peſtifer ille vapor diu durare non poteſt; ſed neceſſum eſt, vt iugi illa agitatione imminuatur, atque prorſus deleatur. & iccirco laudandi ſunt maiores noſtri, & inter alios Marſilius Ficinus, qui in libro de peſte docuit, pannos, atque parietes ſpatio viginti dierum, ſi perflentur, & emundentur, ab omni contagio depurari. Si autem fomes nullo modo perfletur, planè poteſt in ipſo diutiſſimè peſtifer vapor conſeruari. Si enim morbi in corpore humano diu conſeruantur, multo magis poſſunt conſeruari in iis corporibus, quæ carent anima, & ſenſu. aſſumptum demonſtratur grauiſſimorum auctorum ſententiis. Hippocrates in libro de affectionibus internis ſcribit quendam eſſe morbum in ſiniſtra vena, qui conſeruatur, & deliteſcit per XII. annos in corporibus, ita vt tandem erumpens hydropem inducat. Nobiliſſimus etiam Philoſophus Theophraſtus libro IX. de hiſtoria plantarum cap. 16. clariſſimè docet, dari venenorum præparationem, vt per tres, aut quatuor menſes in corporibus maneant ſine læſione. Quid dicemus de morſu canis rabidi? eſt ſententia & Galeni, & Auicennæ, hoc veneni genus in corporibus commorſorum latere per ſex menſes, immò & per annum. & Albertus Magnus lib. VII. de animalibus cap. ſecundo, teſtatur, ſe vidiſſe per duodecim annos hoc genus veneni in corpore conſeruatum, tandem erupiſſe. Quinimmo Alzarabius, præclariſſimus inter Arabas medicus, memoriæ prodidit, ſe expertum eſſe etiam hoc rabidi canis venenum per quadraginta annos in corporibus delituiſſe. Si itaque in corpore humano venenata materia conſeruatur per plures annos, multò magis vapor peſti-

F fer

ſer conſeruari poteſt in fomite. ratio huius eſt; quia in corpore humano venenum ſemper habet inimicum, qui ſecum contendit, calorem natiuum, & naturam corporis gubernatricem; in fomite non habet vapor peſtifer, neq; venenum, vllum aduerſarium; non habet calorem, aut naturam, quæ ipſum obtundat. Quare hac(ni fallor) demonſtratiua ratione ſatis patere poteſt, non eſſe præter rationem, vt tabes illa peſtilens in fomite diu conſeruetur. Accedit etiam ratio, qua vſus eſt Fracaſtorius, odores, fę tores, fumos diu in corporibus conſeruari; idque eſt experientia compertiſsimum. eapropter non eſt præter rationem, vt etiam peſtilentes vapores conſeruari queant. Ex hac reſolutione elicere poteſtis ueriſsimum eſſe, quod ſcribit Euagrius in hiſtorię eccleſiaſticæ lib. I I I I. cap. 28. contigiſſe in ea maxima peſte; ut ſępè ſani homines, ex in fectis regionibus diſcedentes, & in liberas abeuntes, inficerent ſanos illos, & regiones illas; eo quod in ſeipſis cō ſeruantes, ueluti in fomitibus, uenenum peſtiferum, com municabant aliis, atque ita aerem inficientes peſtem inducebant. Ad tertium problema ita reſpondeo, venenū quidem peſtiferum conſeruari poſſe in excrementis, & in indumentis hominum ſine ipſorum læſione, ſed nequaquam poſſe in uiuētibus particulis. hoc autem ita cōfirmo, quia uapor, ſi in uiuētibus particulis conſeruaretur, aut eſ ſet efficax, aut inefficax: ſi efficax eſſet, cum ſit in corpore calido, proculdubio & in agendo, & in repatiendo aliquam lęſionem faceret; ſi autem eſſet inefficax, quemadmodum non ageret in particulam uiuentem, ita etiam nō ageret in proximos. Quod ſi mihi obiiciatis, docuiſſe me alias, mulierem poſſe communicare luem Gallicam alteri, etiam quod ipſa careat, quaſi mulier conſeruet Gallicam illam peſtem, & communicet aliis ſine ſui ipſius læſione; reſpondeo, fateri me etiam nunc ita eſſe, quemadmodum in tractatione noſtra de morbo Gallico conſtitu-

tum

tum eſt: ſed magna eſt differentia inter uapores peſtiferos, & tabem illam Gallicam; quia in peſtifero tabo non eſt neque ea contrectatio, neque ex parte agentis, & patientis ea actio, quæ eſt in morbo Gallico, qui cum acquiratur per coitum, & mulieris calor ualdè agitat, & uiri etiam calor maximè attrahit, quò fit, ut illud uenenũ Gallicum, quamquam ſit iners, & torpidum, communicetur tamen propter illud uiolentum contagium. Erat quartum problema, cur peſtes quibuſdam ſint contagioſę, quibuſdam non ſint. huius reſolutionem explicatam habemus apud Lucretiũ libro VI. de natura,& etiam apud Fracaſtorium, qui dicunt, in peſte varia, & diuerſa vagari ſeminaria, quæ, prout his vel illis amica, aut inimica ſunt, ita etiam modo hunc, modo illum afficiunt. Sed clariſſimè omnium huius problematis expoſitionem tradidiſſe nobis videtur Hippocrates in libro de flatibus, vbi dicebat, non eadem omni animantium generi eſſe commoda, & incommoda; ſed differre corpus à corpore, natu ram à natura, nutrimentum à nutrimento: & propterea non eſt mirum, ſi peſtes non ſunt omnibus eodem modo contagioſæ; quia ſcilicet conuenientia illa, & diſconuenientia μϊασμάτων, ſeu inquinamentorum, non eſt eadem omnibus regionibus, aut omnibus hominibus; ſed, quod eſt amicum vni, poteſt alteri eſſe inimicum, & e conuerſo. propter quam rationem fit, vt ego exiſtimem vera, quę ſcribunt Euagrius, & Nicephorus Calliſtus, in ea ſcilicet grauiſsima peſtilentia aliquos interdum fuiſſe infectos ex ſolo aſpectu intra domos, aliquos verò, qui optabant interire, non potuiſſe peſte tentari, etiam quod conuerſarentur, degerent, contrectarent, atq; etiam cõcumberent cum peſte affectis. pari pacto poſſumus etiam intelligere, cur in peſte illa, quam narrat Dionyſius Halicarnaſſeus libro IIII. hiſtoriarum Romanarum, ſolum virgines, & prægnantes fuerint peſte correptæ; & etiam cur in ea pe-

ſte, quæ graſſata eſt ætate Gentilis medici, non mulieres, vt ipſe refert, fuerint infectæ, ſed ſolum uiri robuſti; id ni mirum accidit propter hanc diſconuenientiam,& conuenientiam inquinamentorum, ſeu proprietatis occultæ ipſius ſani. Cur febres putridæ, quod erat quintum problema, non ſint contagioſæ, Fernelius rationem adſcripſit proprietati ſecretæ febrium peſtilentium. ſed, præter hāc proprietatem, videntur eſse manifeſtæ rationes. etenim materia, merito cuius fit contagium in febribus, duas potiſsimum condiciones habet: primum eſt ſummè putrida, & ratione putredinis eſt etiam lenta, & tenax, deinde uſque adeo inimica, & aduerſaria eſt calori humano, vt eum protinus eneruet, quominus valeat ipſi reſiſtere. Quare, vbi vapores ab hac materia putreſcente tolluntur, ſuo lentore pertinaciter adhærent, & infiguntur corporibus proximorum; ad hæc ita hebetant calorem natiuum, vt non poſsit eis reſiſtere. iis condicionibus caret materia febrium putridarum, neque enim ſummè putrida eſt: propterea vapores ipſius non ſunt adeo tenaces, & viſcidi; neque ita ſuperat, & vincit calorem natiuum, quin ille poſſit reſiſtere. eapropter, etſi uapores putridi à corporibus febrientium mittantur in alios, cum non adhæreant, cum calor natiuus ſanorum ipſis reſiſtat, eoſque diſsipet, iure fit, vt non ſint contagioſi, neque ſimilem morbum pariāt in corporibus ſanis. Ad ſextū,& vltimū ita reſpondendum arbitror, id, quantum ſit ex ſeſe, peius omnibus eſse contagiū, quod immediato contactu efficitur: poſt hoc, quod per aerē: aliorū minimū, quod per fomitē inducitur. Ratio eſt, quod in primo non ſolū pars contrectata, verū etiā vniuerſi corporis perſpiratio, atque halitus oſtendunt, cum, qui peſte affectos tractant, neceſſario iis quoque ſubiiciātur. fomes vero, cum vapores illos peſtiferos non recentes habeat, ſed calore corporis morboſi iam priuatos, & mora quoque non parum retuſos, ac proinde inefficaciores,

pro-

proculdubio multo minus detrimenti inferre aptus eſt, quam aer, qui & recentia peſtis ſemina, & adhuc calentia, ac propterea efficaciora prouehit, iugiterque corpori inſerit. Nec refragatur huic noſtræ ſententię, quod vapores fomiti infixi ſint viſcidiores, & iccirco potentius inhæreant; quoniam huiuſcemodi viſciditas, & lentor nequaquam actiuæ qualitates ſunt: &, licet facultatem ſecretam veneni magnam ſecum afferre poſſint, ſemper tamen venenum valentius agit, quotieſcunque alicui qualitati actiuę iungitur, prӕſertim calori. id perſpicuum fit tam in medicamentis, quam in venenis, quæ ſi calentia corpus ingrediantur, multo ſunt efficaciora. Huic veritati non minus atteſtantur experimenta, cum innumeri & apud nos, & præſertim apud exteras gentes culcitis, indumentis, aliiſque rebus infectis impune vtantur. multo pauciores autem ſunt, qui aerem à vaporibus è corpore morbido, & peſtilenti manantibus fœdatum in ſe ſe trahentes, corporave ipſa infecta tangentes non contaminentur. Quæ forſan eſt vera cauſa, quamobrem pauciſſimi hiſtorici, ac nullus pene medicus, ſiue Gręcus, ſiue Latinus, ſiue Arabs, vſq; ad auorum noſtrorum memoriã contagii fomitis mentionem ſcriptis vllam reliquerint.

Quibus modis in peſte Veneta, & Patauina operatum ſit contagium. Caput XV.

HIS de contagio ita conſtitutis, nunc videamus, quomodo ipſum in hac peſte præter aerem operatum ſit. Diximus, fieri contagium & propter immediatum contactum, & propter fomitem, & per medium aerem. In hac noſtra peſte tribus hiſce modis contagium hanc ſtragem effecit. Primo quidem per contactum; quia non eſt dubium, complures fuiſſe affectos, qui & caritate ſangui-

nis,

nis, & miſericordia impulſi ægros ipſos propriis manibus curarunt: quod quidem olim feciſſe Chriſtianos in quadam peſte ſub Maximino, ſeu Gallo, & Voluſiano Imperatoribus, memoriæ prodiderunt & Nicephorus Calliſtus lib.VI. eccleſ. hiſt. cap. xx. & Diuus Cyprianus libro de mortalitate, cum gentes alioquin, vt ipſi dicunt, proprios filios, & fratres deſererent. Non eſt igitur, vt dixi, dubium quin hoc contagium contactu multa mala fecerit. Non eſt etiam dubitandum, quin fomes multum contulerit ad cladem hanc efficiendam, quandoquidem res plurimæ infectę hinc indè translatę, quæ à ſanis tactæ, & contrectatæ ipſos infecerunt. quod etiam eueniſse, memorię mādauit Appianus Alexandrinus in bello Illyrico. ſcribit enim, Celtas, olim, cum ſuperaſſent Illyricos, ipſorum rebus potitos, fuiſſe peſte infectos; eo quod Illyrici peſte laboraſſent. Sed, vt ego exiſtimo, maximè omnium operatum eſt contagium per medium aerem; quia huiuſmodi contagium multo plures ſimul tangit, & non ſolum multo plures, verum etiam grauiſſimè, & efficaciſsimè: idque ſolum contagium nouiſſe, aut ſaltem nobis tradidiſſe veteres, iam ante vos docui. Cur autem hoc contagio plures inficiantur, quam contagio fomitis, & contactus, inde eſt, quia, cum ægri continuo peſtiferos vapores expirent, & cum ab ipſorum corporibus continuò mittantur ſpiritus infecti, hi omnes per aerem diſſeminati facillimè, & citiſſimè ingrediuntur in alia corpora; à quibus aer ille neceſſariò cōtinenter attrahitur. ex quo poteſtis facilè intelligere veram rationem, cur integræ familiæ interdum ſint extinctę, & cur, quemadmodum experientia cō probatum eſt, ex vna domo malum in proximam ſerpat; quia ſcilicet, vbi primum in aliqua domo quis peſte moritur, inficitur ille aer, qui deinde attractus à ſanis illos inficit; & hoc tunc magis contingit, cum domus ſunt anguſtæ, cum cubicula parua: vt facilè aer ille, ob concluſionem,

nem,

nem, ob paucitatem, totus peſtiferis vaporibus oppleatur. nam, ſi apud veteres, quemadmodum legitur & apud Hebræos, & etiam apud Heſiodum, prohibitum erat verſari in illis cubiculis, vbi mulieres menſtruatæ depurabantur, quod timerent aerẽ illũ infectum poſſe viros inficere, quanto magis debemus nos exiſtimare, periculum eſſe verſari in iis habitationibus, in quibus aliqui ſint peſte correpti, & necati? Ex quibus poſtmodum cum in proximas quaſq. ſerpant inquinamenta, facile etiam viæ, & vrbes totæ contaminantur. quo fit, vt peſtis ciuitates, oppidaque ſemper magis, quam villas, depopuletur, & ex urbibus eas pręcipue, quarum uiæ anguſtæ ſunt, & concluſę. & forſan hac in re aliquam commendationem mereretur Nero Imperator, ſi Romam comburendam mandaſſet, ut inſalubritati, ex uiarum anguſtia, & opacitate orienti, mederetur: quamquam, ut ſcribit Tacitus xv. Annal. multi ueterem urbis formam ſalubriorem crederent. Habemus igitur, in hac peſte contagium nocuiſſe, & per contactum, & per fomitem, ſed multò magis per medium aerem.

Afferuntur rationes negantium, aerem nihil contuliſſe ad hanc peſtem efficiendam. Caput XVI.

QVAE omnia quamquam uera ſint; non deſunt tamen Venetiis, & Pataui uiri etiam præſtantiſsimi, qui in ea ſunt opinione, ſolum contagium in hac peſte operatum eſſe; aeri ipſi ſimpliciter nihil concedunt, nil uolũt contuliſſe ipſum ad hanc peſtem efficiendam, immò ferè negant contagium per aerem partem ullam inſignem habuiſſe, ſed duntaxat contagium per contactum, & per fomitem. Vtuntur ad tuendam hanc ſententiam uariis ratiocinationibus, & uariis etiam experientiis. Prima ratio

cinatio

cinatio eſt, quod in aere non eſt uiſa ea intemperies continua humida, & calida, auſtrina, quam ſcribunt medici peſtem ex aere facere. dicunt etiam non eſſe uiſum aerem ita nebuloſum, ita turbidum, ſed potius ſerenum: non uiſa eſſe animalia aerea interempta, quemadmodum ſolitum eſt conſpici, ubi aer ipſe cauſa eſt peſtis. Secundo ratiocinantur, quod, ſi aer fuiſſet origo aliquo modo huius peſtis, cum aer ſit corpus continuum, deberet etiá eius inquinatio continua eſſe: & iccirco, cum Venetiæ,& hęc noſtra urbs fuerint infectæ, debuiſſent etiam infici neceſſariò Vicetia, Taruiſium, & ſuburbia omnia Patauina: quod tamen ſcimus non eueniſſe. immò uero dicunt, experientia comprobatum eſſe, loca ualde proxima illis, quæ erant peſte affecta, fuiſse omnino immunia. neque exiſtimandum eſſe, aut Vicetiæ, aut Taruiſii defuiſſe corpora præparata, & diſpoſita: quæ, ſi aer fuiſſet ipſorum infectus, tentata eſſent peſte. Tertio ratiocinantur, quod, ſi peſtis fuiſſet ex aere, cum hoc venenum fuerit maximum in corporibus, debuiſſet in ipſo aere maximum eſſe venenum; &, ſi fuiſſet maximum, neceſſariò ſtrages fuiſſet multo maior, & multo magis communis. probant autem debuiſſe in aere venenum eſſe maximum; eo quod ſemper principia ſunt maiora principiatis. ſemper vbi fit venenum, maius eſt in eo corpore, vbi primum fit, quam in eo, cui à primo communicatur, veluti ferunt de veneno canis rabidi: quod quidem in cane primum maximum eſt; in homine, qui commorſus eſt à cane, minus. quod ſi homo rabidus commordeat alterum, in illo tertio venenum adhuc multo minus eſt. Igitur hoc exemplo dicunt, cum venenum peſtiferum in hominibus fuerit magnum, ſi ipſis communicatum fuiſset ab aere, in ipſo aere fuiſſet maximum. Addunt his rationibus plurima etiam experimenta. & primo, non ſolum vrbes, verum etiam familias omnes, omnes villas fuiſse ſeruatas ab hac labe cõ-

muni

muni, quæ ſe ſe diligentiſsimè cuſtodierunt à contagio fomitis, aut contactus. Adhæc monaſteria, hoſpitalia fuiſse immunia huius cladis, quippe quæ ſe ſe abſtinuerunt à contagio per contactum, & per fomitem. Præterea, dicunt, omnes ferè, qui peſte correpti ſunt, repertos eſse aut conſuetudinem habuiſse cum infectis, aut res aliquas infectas contrectaſse, aut aliquam aliam occaſionem contagii eſse nactos. Amplius, & Patauii, & Venetiis, & in his regionibus plurimos eſse inuentos, qui laborauerint aliis morbis, febre tertiana, febre continua. vt, ſi vitium aeris fuiſset, debuerint omnino hæc corpora, quæ laborarunt aliis morbis, potius peſte tentari. Poſtremo dicunt, clarum eſse, Venetias primum inuectam eſse peſtem à quodam Tridentino, qui rebus infectis occaſionem dederit contagii, & ſubinde, cum malum penè ſopitum eſset, iterum recruduiſse, eo quod à Veneto quodam alio res infectæ ſint contrectatæ, atque inde poſtmodum propagatum eſse contagium.

Reſpondetur prædictis rationibus. Caput XVII.

HAEC ſunt, quibus permoti ſunt multi ad exiſtimandum, hanc peſtiferam conſtitutionem à ſolo contagio natam eſse. Quorum rationibus vt reſpondeamus, illud ante alia repetendum eſt, in quauis peſte ſemper ob contagium quàm ob aeris vitium plures ægrotare, & interire: idq; vel ex eo confirmari poteſt, quod, vbi conſtitutio valde calida atque ſicca, aut alio modo vehementer intemperata eſt, etſi maxime potens ſit in alterandis corporibus, attamen multo pauciores ægrotant, quam in peſtilenti ſtatu, nec ob aliud, quam quod contagium deeſt. Iam vero, quod primo loco ab ipſis dictum eſt, ſcilicet non eſse viſam aeris intemperiem, quæ neceſsaria eſt ad gene

randam peſtem. Vt aliàs docui ex ſententia Galeni primo de temperamentis cap.quarto, alia eſt peſtilentia magna, alia minor. vt fiat magna peſtilentia, plane neceſsariũ eſt, omnia anni tempora eſse intemperata, calida ſcilicet, & humida. vt fiat minor, ſat eſt, vnum anni tempus eſse intẽperatum, quale propoſuit nobis exemplum Hippocrates Cranonis, in qua conſtitutione ęſtas tantum fuit inſigniter intemperata. Cum igitur & partem ęſtatis & totum autumnum; vt alias dixi, habuerimus auſtrinum, cur eſt, vt negemus fuiſſe aliquam in aere occaſionem? immò verò etiam tempora antecedentia æſtatem fuere in conſtantia, propriam naturam non ſeruarunt. &, quamquam illis temporibus nõ ſit facta peſtis, eſt tamen inchoata, quando ſcilicet ſemina apparuerunt. Sed concedamus non fuiſſe vſque adeò manifeſtam aeris intemperiem: nõne clarum eſt, vt Fernelius, ſummæ auctoritatis medicus, diſputat, propter occultas cœli vires, aut propter euaporationes terræ, etiam ortas eſſe interdum peſtes aere ſereno? Quare, cum & nos ſtatuerimus, aliquam aeri infixam fuiſſe malam qualitatem, argumentum horum nihil aduerſus nos valet. Multo minus valet etiam, quod non ſint viſa animalia aerea mortua, quòd non ſit viſa ea aeris obſcuritas, & turbulentia; quandoquidem hæc ſigna ſola obſeruatione nobis tradita duntaxat in magna peſte ſunt petenda, quando ſcilicet aeris qualitas pernicioſa intenſa eſt. iam verò nos haudquaquam aſſerimus, hanc inimicam qualitatem fuiſſe intenſam, ſed mediocrem. quare infirmæ ſunt huiuſmodi rationes. Videatis quæſo Galenum primo de different.febr.cap.quarto, qua ratione dicit ille, ſe præcognouiſſe, & prædixiſſe peſtem futuram, non ſanè ex aeris turbatione, non ex huiuſmodi animalibus mortuis, ſed ſolummodo ex hoc, quod carbunculi vagabantur, & quod populus iiſdem morbis tentabatur. hæc ſunt certiſsima ſigna, quibus & præcognoſci,

&

& cognoſci debet peſtis ex aere. Non eſt igitur ambigendum propter hoc, quin hæc noſtra peſtis ortum duxerit ab aere, & præſertim ab aere cœlitus vitiato: dum enim conſidero miros illos effectus, quos, vt ſcitis, his oculis conſpexi, quos manibus ipſis contrectaui, non poſſum non continuò affirmare, morbum hunc verè diuinum eſſe. Ad ſecundam horum argumentationem reſpondeo, aerem quidem totum ſibi ipſi continuum eſſe: veruntamẽ nequaquam neceſſe eſſe, vt vna parte aeris contaminata, ſimul, & ſemel totus aer contaminetur. id namque ſi verum eſſet, ſequeretur neceſſariò, in omni peſte totum terrarũ orbem debere eodem tempore peſte tentari: quod tamen à nemine fuit vnquam memoriæ proditum, vt etiã exemplis demonſtrabo. Cur non ſit neceſſe totum aerem ſimul coinquinari, duæ ſunt potiſsimæ rationes. Vna, quia vires cœleſtes, & diuerſimodè etiam recipiuntur, nec quiſquam de hac re dubitat. eapropter non eſt negãdum, quin hoc pacto poſsit aer ſecundum ſui diuerſas partes contaminari. Alia ratio eſt, quia, vt dicebam, corripitur etiam aer propter terreſtres euaporationes. huiuſmodi autem exhalationes & ventorum, & proprio impetu modo huc, modo illuc impelluntur, & conſequenter modo hanc, modo illam aeris partem vitiant. habetis huius rei luculentiſsima exempla, ex imbribus, ex grandine, ex fulminibus: nam videbitis interdum grandinem percutere partem unam vici, & aliam intactam eſſe, ſic identidem pluuiam, ſic omnes alias aeris impreſsiones. quod non ob aliud fit, niſi quia aer ſecundum ſui diuerſas partes oppletur vaporibus Si hoc faciunt vapores terreſtres ſimplices, quid obſtat, cur etiam exhalationes peſtiferæ emanantes à terra non poſsint uarias aeris partes commaculare? Sed his accedit etiam & aliud, in uariis terræ partibus etiam proximis uario modo diſpoſita inueniri corpora. nec eſt, quod iſti dican t non poſse fieri, ut Viceti

norum corpora ſint alio modo diſpoſita, quam noſtra; quia poteſt hoc eſſe & ſecreta illa præparatione, quam diximus, & etiam manifeſta: nam ſcribit Hippocrates lib. IIII. de morbis, & confirmatum inuenitur à Theophraſto, & à Meſue, differre partem terræ à parte ſibi proxima in producenda bonitate, vel prauitate fructuum. Si igitur corpora inſenſibilia ita diuerſimodè diſponuntur, etiã quod ſint proxima, ratione nutrimenti, quod attrahunt à terra; non debet etiam putari præter rationẽ, quod corpora diuerſarum ciuitatum etiam proximarum ſint uario modo præparata, & prompta ad recipiendas aeris impreſſiones. Illud etiam accedit, non eſſe verum, Vicetiam, & Taruiſium prorſus liberas fuiſſe, ſi quidem in iis ſæpius peſtis inchoauit, ſed, quia contagium vigilantia illorum, qui præſunt, ſtatim compreſſum eſt, nequaquam potuit dilatari. Vnde non eſt mirum, ſi vrbes illæ, quæ contagium vitarunt, fuerint immunes: nam & nos ſtatuimus, præter aerem contagium ſuas habuiſſe partes; & illi, qui ſolummodo habuerunt aerẽ inimicum, facilius euaſerũt, quàm qui habuerunt & aerem, & contagium. &, ne putetis, me inſomnia vobis narrare, quæſo percurratis peſtes omnes relatas apud ſcriptores, nunquam inuenietis peſtem ita graſſatam eſſe, ut uno, & eodem tempore uniuerſum terrarum orbem tentauerint; ſed ſemper primo una pars infecta fuit, deinde alia. ſic narrat Philoſtratus peſtẽ ſuo tempore perduraſſe XV. annis, ſic etiam Galenus ſuo tempore peſtẽ perduraſſe narrat. Iacobus ẽt de Partibus in commentariis in primam quarti Auicennæ teſtatur, ſuo tempore quinque annis peſtem totum terrarum orbem peruagaſſe: & ſępe vicos, & vrbes illęſis villis laboraſſe: non quod eodem tempore omnes vrbes fuerint obſeſſę: ſed quia hoc temporis interuallo modo vna pars, modo altera infecta fuit. Videatis quęſo apud Euagrium ſcriptorem eccleſiaſticum eam à me toties relatam peſtem; inter

ter alias condiciones, quas ſcribit illam habuiſſe, hanc vnam ponit, quod non ſimul, neque ordinatè ea peſtis regiones tentauerit, ſed ſine ordine vllo, modo hanc, modo illam inſtar fulminis peruagauerit. addit etiam viſum eſſe plerumque in aliqua vrbe dimidium populi fuiſſe infectum, & aliud dimidium fuiſse liberum. Si igitur adſunt rationes, ſi luculentiſsima exempla, in aliis peſtibus contigiſse aere etiam infecto nō fuiſse peſtem continuā, ſed inordinatè varias vrbes fuiſse vexatas, cur negare debemus hanc peſtem factā fuiſse ab aere, quia Vicetia, quia Taruiſium non habuerint peſtem? immo etiam, quod rura proxima Venetiis, proxima Patauio, fuiſsent libera, id tamen nullo pacto eſset negandum; cum ſit hæc res non ſine ratione, quemadmodum intellexiſtis, neque ſine illuſtriſsimis exemplis. Multo magis admiratione dignum eſt, quod refert Thucydides, Athenienſium ſcilicet vrbe lethaliſsima peſte laborante, hoſtes, qui extra mœnia agros ferro, & igne vaſtabant, eam non ſenſiſse, atque etiam ipſam Peloponneſum intactā fuiſse. Quibus volo illud addere, quod Elias Capreolus in annalibus Brixienſibus refert, in ea celebratiſsima peſte, quæ tempore Galeni ſub Marco Antonio Imperatore totam Italiam vexauit, Brixiam, & omnia ipſius ſuburbia fuiſse intacta; cum tamen peſtis eſset in omnibus Italiæ regionibus. Idem perhibet Matthęus Villanus de vrbe Mediolanenſi, quæ anno MCCCXLVIII. pęnæ intacta fuit, cum Italia, atque Europa vniuerſa peſte omnium ſæuiſsima laboraret. Quinimmo non deſunt exempla populorum, qui numquam peſte tentati inueniuntur, vt de Nigritis, ac Moſcouitis relatum eſt; &, vt ſcribit Plinius libro ſecundo cap. 96. Locris, & Crotone peſte numquam eſse laboratum. Eſt tertia horum ratio. Si peſtis eſset ex aere, cum hoc venenum in hominibus ſit magnum, deberet etiam in aere maximum eſse, & propterea debuiſsent multo plura animalia,

lia,

lia, & multo plura hominum genera interire. Dixi, & (ni fallor) clariſsimè demonſtraui, aerem numquam fieri poſse venenatum eo modo, quo ſunt alia venena propter animalium cuſtodiam. fit quidem, vt aer poſsit eſse occaſio, & cauſa gignundis venenis in corporibus diſpoſitis. nam Galenus ſecundo de alimentorum facul. cap. ſexto, conſulens, abſtinendum eſse à fructibus, inquit, ex iis congregrari in venis prauum humorem, qui, capta aliqua occaſione, vel leui peſtiferos morbos inducit. itaque non valet, venenum hoc magnum in homine, ergo debet eſse maximum in aere; quia nemo dubitat ſub aere æſtiuo generari in corpore humano calores febriles, qui calores maximi ſunt: non tamen propterea ſequitur, vt multo maior calor ſit in aere. dicebat enim Galenus VIII. de vſu partium cap. ſecundo, aerem externum quantumcumque calidũ ſemper eſse frigidiorem cerebro, quãquam cerebrum ſit omnium noſtri corporis partium frigidiſsimum. Eſt quidem hoc verum, quod, vbi in corpore iam genitum eſt venenum, maius eſt, quam aliud, quod deinceps ab ipſo in alio corpore originem ducat, propterea nihil valet exemplum rabidi: immo verò dicam de cane rabido, clarum eſſe apud medicinæ ſcriptores, id veneni genus produci ab immodico aeris calore. eſt ne propter hoc inferendum, ergo hoc venenum rabidi canis multo maius eſt in aere? nequaquam. Hinc autem ratio vera colligi poteſt, ob quam ſemper à contagio in peſte qualibet fiat maior ſtrages, quam à ſolo aere: ſiquidem venenũ in homine genitũ multo potentius eſt ad perdendũ qualibet aeris labe: tũ propter ſui magnitudinẽ, & efficaciã, tum ob agẽdi & patiẽdi aptitudinẽ, quæ inter vapores peſtiferos a corpore exeuntes, & ipſum ſanũ corpus multo maior eſt, quam inter hoc, & ipſum aerem. Quod deinde dicunt iſti, eas vrbes, eos homines, qui ſe ſe ab aliis ſeparantes contagium euitarunt, fuiſſe à peſte liberos, & iccirco
ſignum

ſignum clariſsimum eſſe, peſtem factam fuiſſe à mero contagio: certè, niſi fallor, infirma admodum eſt argumentatio. valet ne, Ariſtote. non ambulans non docet, ergo non ambulare in Ariſtotele eſt cauſa vt non doceat? minimè. ſit hæc argumentatio populi, qui expers eſt penitus logicæ: nam, qui ſe ſe vel domi, vel alibi concludentes à communi hominum conſortio ſepararunt, iure quidem factum eſt, vt fuerint immunes propter multas rationes: & propterea quod contagium vitarunt, & etiam, quia aerem minus cęteris inſpirarunt. qui ambulant, qui laborant, qui ſolliciti ſunt in rebus agendis, clarum eſt eos fieri cæteris calidiores, & propterea opus eſt, vt plus aeris hauriant. Nec putetis me hæc ſomniare. Seneca, auctor grauiſsimus, lib. VI. quæſt. nat. cap. 27. pecora inquit magis peſtetentari, quod aperto cœlo, & aquis plurimum vtantur. Sed, quod maius eſt, magnus Hippocrates, qui omnia nouit, & docuit, VI. Epid. ſect. ſeptima narrat quãdam aeris conſtitutionem, in qua frequenter homines tuſsi, & catarrhis corripiebantur. in hac inquit mulieres minus cæteris fuiſſe lęſas; eo quod domo minus viris exirent. dicetis ne hoc fuiſſe, quia ſic contagium vitabant? minimè: quia ille morbus erat quidem Epidemicus, ſed non contagioſus. hoc autem contingebat, quia, cum minus exirent domo, minus aeris in ſe ſe attrahebant, & propterea minus inficiebantur, quemadmodũ etiam in noſtra peſtę contigit illis, qui domi ſę ſe continuerunt. Multo firmius eſt hoc argumentum. Complures, qui euitarunt contagium omni ſtudio, capti ſunt peſte, igitur ſignum eſt non eſſe ex contagio ſolo. plurimos tales fuiſſe, & nos teſtes ſumus, ſi quid eſt nobis credendum, & teſtes etiam ſunt alii grauiſsimi medici, & Patauii, & Venetiis; neque ſolum medici, ſed etiam viri nobiliſsimi, qui referent vobis, omni ſtudio ſe ſe abſtinuiſſe ab omni contagio, & tamen peſte fuiſſe tentatos. firmitatem hu-

ius

ius argumenti cum iſti cognoſcant, dicunt iſtos vel nolle fateri, vel ignorare ſuum contagium, &, quod peius eſt, adeò à longè quærunt contagii occaſiones, quò poſsint ſuam ſententiam defendere, ut certè oporteat uapores illos peſtiferos fuiſſe adamantinos, ſi debuerint per tot fomites tranſuecti perdurare. Quæro, cur iſti uolunt, ut ſibi credatur, quando uolunt probare omnem peſtem natam eſſe ex contagio, & nolunt credere illis, qui dicunt, qui iurant, ſe peſtem accepiſſe ſine ulla occaſione contagii? appello vos omnes huius rei iudices. Contigit ſæpè hoc anno, ut, cum variæ vrbes fuerint peſte infectæ, uno & eodem die duo millia hominum in tota Europa ſint peſte tentata: utrum veriſimilius eſt, hos omnes eadem hora contrectaſſe res infectas, aut habuiſſe alias occaſiones contagii, an iccirco fuiſſe peſte affectos, quod vno & eodem tempore omnes communem aerem inſpirarent? expendatis quæſo hanc rationem, & iudicetis uos. Venetiis experientia compertum eſt, eadem penè die totos vicos Venetiarum fuiſſe infectos: eſt ne rationi conſentaneum, id accidiſse, quia omnes eodem tempore contrectarint res infectas, aut habuerint alias occaſiones contagii, an potius propter aerem communem? Sed illud debet etiam huius rei eſse clariſsimum argumentum; quia prudentiſsimi illi, & ſapientiſsimi ſenatores poſt multa tentata decreuerunt tandem uidere, an eſset merum contagium, necne. atque ita ſequeſtrarunt dimidium urbis, ut auferrent omnem contagii occaſionem. tamen experientia docuit, ex eo tempore, quo incepit ſequeſtratio, morbum fuiſse auctum, ita ut coacti ſint abrogare legem. Quod dicunt de monaſteriis, & hoſpitalibus, falſiſsimũ eſt, illa fuiſse immunia; eo quod non conuerſarentur cũ cęteris: utinam uerum eſset. Patauii quot fuerunt monaſteria infecta, etiam ex illis, quæ ſumma diligentia uſi ſunt? monachos Sanctæ Iuſtinæ ſcimus omni exquiſita di
ligentia

ligentia vſos eſſe. vt contagium vitarent; & tamen inter ipſos perierunt peſte, qui cæteris erant diligentiores. Idẽ aliis non paucis euenit. Appello etiam hos Reuerẽdos patres D.Antonii, quorum nonnullos ſcio fuiſſe percuſſos hac peſte, non ſua negligentia, ſed vi cœlitus immiſſa. Non igitur verum eſt, & Patauii, & Venetiis monaſteria, aut hoſpitalia omnia fuiſſe immunia. ne in mediũ producam Mediolanum, vbi peſtis hoc eodem tempore graſſata monaſteria omnia tam virorum, quàm mulierũ cæteris magis afflixit. Verumtamen, vt hoc etiam illis concedamus: attamen hæc res neque eſt ſine exemplo, neque ſine ratione; quandoquidem Raimundus in libro de peſte ſcribit, hoc contigiſſe in tractu Auenionenſi, quo tempore maxima peſtis graſſabatur ex aere, vt ſcilicet monaſteria, & carceres, & hoſpitalia fuerint immunia peſtis; quoniam, qui viuunt in monaſteriis, non adeò liberè aerem hauriunt, & propterea non vſque adeò recipiũt vires cęleſtes. Poſſumus adiicere & aliam rationem, quod hoc genus hominum vtitur potu tenuiſsimo, ſimplici cibo, abſtinent à laboribus, à coitu: quæ omnia faciunt, vt ipſorum corpora minimè ſint diſpoſita ad recipiendã peſtiferam labem. Quod dicunt, experientia fuiſſe compertum, integras familias ſolo contactu eſſe extinctas, fateor & ego, hoc potuiſſe contingere, & fortaſſe contigiſſe: non enim ego contagium partem magnã habuiſſe in hac clade, ita vt plures obierint ex contagio, quàm ex ſolo aere. verumtamen non valet hęc conſequentia, multi re uera ob contagium tantum ſunt infecti, ergo à ſolo contagio facta eſt hæc peſtis. Dicunt inſuper, complures eſſe viſos, qui alio morbi genere laborauerint, & in hac ciuitate, & in ſuburbiis, & in villis, quæ proximæ erant infectis. Reſpondeo, hoc quidem verum fuiſſe, ſed in pauciſſimis: pauciſſimos dico ægrotaſse alio morbi genere Patauii, & Venetiis, & in iis locis, vbi peſtis graſsabatur:

quinimmo inter alia ſigna hoc tradidi uobis, quod paucisſimi alio morbi genere ſint tentati, & quod cæteræ ægritudines in peſtiferas verterentur. ſed quæretis rationem, cur, vbi peſtis eſt ab aere, inueniuntur alii, qui ægrotant alio morbo. Iam dixi, corpora quæque, vt docuit Auicennas, habere quandam proprietatem præparationis ad peſtem, aliam verò ad alios morbos. & hac ratione potiſſimum vtebatur Fernelius ad probandum, in morbis peſtiferis vim arcanam, & penè diuinam eſſe. Quid poſtremo loco dicemus de origine huius peſtis, quam dicunt omnes primum tractam eſſe ab illo Tridentino, & deinde recruduiſſe ob occaſionem cuiuſdam Veneti? Inuenio, hoc etiam in pleriſque peſtibus contigiſſe, vt populus, potius terram, quã cælum aſpiciens, cauſam peſtis referret in aliquam humanam condicionem. Athenienſes, vt narrat Plutarchus in vita Periclis, attribuerunt cauſam illius maximæ peſtilentiæ Pericli, quod is, agreſtem multitudinem intra vrbem cogens, dediſſet illi occaſionem. eam etiam, quæ viguit eo tempore, quo Galenus ſcribebat librum de præſagiis ex pulſibus, librum de medicamẽtis ſimplicibus, & librum methodi, multi exiſtimarunt, vt refert Iulius Capitolinus, aduectam eſſe in Italiam à Lucio vero Imperatore anno MCCCXLVIII. quando peſtis maxima has regiones inuaſit, populus arbitratus eſt, Patauium à quodam Veneto peſtem fuiſſe aduectam, vt referunt quidam, qui eo tempore annales Patauinos ſcripſerunt. Ita, ſi percurratis hiſtorias, videbitis ſemper populum inueniſſe aliquam occaſionem humanam. quocirca fieri poteſt, vt & ille Tridentinus infectus ſit, atque eo tempore ſimul inciperent ſemina peſtilentiæ in aere: nam veriſimile eſt, eo tempore etiam plures alios Tridentinos, & infectos, in alias regiones fuiſſe, nec tamen illas infeciſſe: quia ſcilicet nondum in illis regionibus aer incipiebat inquinari. Eſt oppidum, vt ſcitis, in agro Patauino,

tauino, Plebis Sacci. eo tota hac æſtate & Veneti, & Patauini cum omni genere ſupellectilis ſe receperunt, nec vlla vnquam adhibita fuit cuſtodia; veruntamen peſtis ibi nunquam apparuit, niſi circa menſem Octobris; quo ſcilicet tempore iam auſter regnabat. quod clariſsimum iudicium videtur eſſe, tunc incępiſſe etiam ibi peſtem vagari, quando aer inficiebatur. Sed demus, Tridentinum illum dediſſe tunc occaſionem peſti: dico vtique potuiſſe fieri, vt ea peſtis (ſi peſtis vocanda eſt) fuerit ex ſolo contagio: exigua enim admodum fuit, nec eſt propagata: nam, quotieſcunque peſtis fit ex contagio ſolo, non ita dilatatur, reſtringitur ſtatim. &, cum eo tempore prudentiſsimi Senatores Veneti vſi ſint omni diligentia, extincta fuit, fortaſse quia ſolum erat contagium, & per duos menſes, aut tres omnino libera fuit ciuitas. Menſe Martio inchoauit denuo; &, quod dicunt iſti occaſionem accepiſse ex illo Veneto, multi dicunt hoc falſum eſse. id verò apud me firmiſsimum eſt argumentum, quod, cum eo tempore Senatus Venetus omni diligentia vſus ſit, vt tolleret totum contagium, ſicut antea illud extinxerat, ita etiam tunc multo magis extinxiſſet, ſi fuiſſet ſolum contagium; tum quia experientia docti diligentiores fuerunt; tum quia malum circa illa initia admodum debile, & exiguum erat. quare, cum diligentiſsimi fuerint eo tempore, omnem lapidem, vt aiunt, mouerint, vt abolerent contagium, & id fieri non potuerit, immo potius viſum ſit malum cœpiſſe incrementum, euidentiſsimum eſt argumentum apud me, huiuſmodi malum non à ſolo contagio, ſed ab aeris iniquitate originem habuiſſe. Nec ea quidquam ratione moueor, quam veluti Achillem obiiciunt, ad medicos ſcilicet, ea duntaxat, quæ ſenſibus exponuntur, ſectantes, minime pertinere, vt arcanas cœli vires, aut occultos ſiderum influxus perquirant: quoniam & ab ipſis ego peto, vt pacate de-

cernant, quos medicos ſequi velint, an recentiores, an ve
teres. non puto recentiores eſſe amplexuros, tum quia
Fracaſtorium, Fernelium, & alios complures magni
nominis medicos, habent, qui ipſos facile conuincant;
tum quia veteres ii ſunt, quos tanquam legitimos
medicinæ parentes ob peritiam incomparabilem, at-
que iamdudum acquiſitam auctoritatem, ſequi conue-
nit. Itaque ad hos confugiendum erit. Iam vero Hippo-
cratem, Auicennam, atque Arabas fere omnes explica
tiſsime cæli vires, & influxus inter peſtilentiæ cauſas col
locaſſe, compertum eſt. Sed, poſtquam probatiſsimis me
dicis adhærere, vti par eſt, volunt, quæſo vnum alicuius in-
ter veteres dignitatis medicum oſtendant, qui, peſtem
a ſolo contagio poſſe fieri, aut præclare, aut obſcure vm-
quam prodiderit, cogitaueritve: & protinus libenter ce
dam. Quare non eſt, vt hoc argumento, quod contra ipſos
maxime omnium facit, aduerſus nos vtantur. Gratiſsimū
erit mihi, vt omnes docti videant has meas rationes, exa
minēt diligenter: quia, cum hæc res ſit maximi momenti,
optatiſsimum erit ſemper mihi, vt veritas inueniatur, ſi
tamē veritas inueniri poteſt in re adeo ſecreta, & diuina.

Quare, & quomodo facta fuerint accidentia, quæ in hac, & etiā alijs peſtibus euenerunt. Caput XVIII.

CAVSIS peſtilentiæ hunc in modum con-
ſtitutis, & demonſtratis, iam ſtrata appa-
ret via inueniendi rationes, propter quas
tot, & tanta videantur accidentia in peſti-
lentia, quot, & quanta noſtra in hac conſti
tutione conſpeximus. Etenim aer peſtifer, vt ſcribit Ga
lenus primo de diff. feb. ſeu vapores illi putridi peſtiferi
per contagium intra corpora parata tracti, primum cor ip
ſum aggrediuntur, quaſi vitæ noſtræ arcem, &, vt ſunt

vitæ maximè inimici, cordis ipſius calorem natiuum, tem peramentum, & totum ſtatum perturbant, ac à ſua natu rali conſtitutione remouent; quod neceſſario deinde cõ ſequitur ingreſſus caloris præternaturalis, qui, & ſpiritus, & humores ferueſaciens, facit febres, communicato calo re toti corpori. hoc dico vt plurimum contingere, quia etiam interdum à veneno prius iugulantur homines, quã tempus, & locus concedatur putrefactioni, & accenſio- ni: atque tunc mortes contingunt ſubitaneę ſine vllo ſi- gno, ſine vllo ſymptomate, quemadmodum aliquæ conſpe ctæ ſunt in hac conſtitutione: & quemadmodum veriſi- mile eſt contigiſſe Romæ in ea peſte ſub Romulo, à Dio- nyſio Halicarnaſſeo lib. 2. memorata, in qua, vt ſcribunt Plutarchus in Romulo, & Zonaras ſecundo Annalium, ho mines ſtatim abſque morbis peribant. Narrat Iacobus de Partibus in commentariis ſupra primam quarti Auicen- næ cap. de peſtilentia, in peſtifera conſtitutione, quę fuit ætate ſua, interdum ægros ad ipſum cum vrinis acceſsiſ- ſe, quos tangebat, atque inueniebat ſine febre, ſine vllo graui ſymptomate; qui tamen (dicit ille) aut ſtatim in- teribant, antequam diſcederent ab ipſo, aut paulo poſt. hoc autem, vt dixi, contingebat; quia venenum in cor- pus attractam prius occidebat, quam fieret incendium, & putrefactio. Vbi calor pręter naturalis depopulando hu- mores inducit febres, huiuſmodi febres aut ſunt arden- tes intus, & extra, aut tepidæ intus, & extra, aut intus ar dentes, extrà vero tepentes. non fiunt enim febres intus tepentes, & extra ardentes; eo quia in omni febre ſemper maius incendium eſt circa cor, quam in vlla corporis par te. focus enim & fomes ipſius febris eſt locus circa cor. fiunt febres peſtiferæ ardentes intus, & extrà propter in- gentem, & latam putredinem, quæ non tantum exurit in teriora ipſa, ac in magnis vaſis facta eſt; verum etiam pro pagatur in extimas partes, & in minima omnia vaſa. fiunt

febres

febres tepentes intus; & extrà, quotieſcunque venenum multo maius eſt, quam ſit ipſa putredo. Vnde poteſtis colligere, non eſſe ſemper verum, vt dixerunt aliqui, febres peſtiferas à ſumma putredine oriri: quia, ſi hoc verum eſſet, neceſſarium foret ſemper maximum incendium in penetralibus corporis eſſe: quod tamen non eſſe verum, & Galeni auctoritas ix. de ſimpl. medicina cap. de bolo armeno, & Auicennę ſententia quarta primi cap. de febre peſtilenti ſatis apertè docent; qui ſcribunt, febres peſtiferas calorem mitem, & placidum frequenter habere, loquentes de interno, & externo calore. Fiunt febres peſtiferæ ardentes intus, & extra tepentes; vel, vt dicit Hippocrates primo de morbis, eo quod exiccatæ ſunt humiditates extimæ, quibus aſumptis cum deficiat pabulum calori natiuo neceſſario, is minuitur: vel quia, vt dicebat Galenus quarto aphor. 48. cum incendium magnum ſit in corporis penetralibus, eo retrahitur vniuerſus corporis penè ſanguis, quo priuatæ exteriores partes neceſſariò tepent. Has deinde febres ſequuntur pulſus, quos dixi, debiles, & frequentes: debiles, quia cordis vires à veneno ſunt hebetatæ; frequentes, & parui, propter neceſsitatem refrigerationis, & propter incendium. fiunt etiam interdum pulſus ſimiles ſanis, vt dicebat Auicennas, quia venenum quidem maximè afficit cor, non autem putredo. In his febribus ſemper cordis facultas aduerſus materiã venenatam pugnat; ex hac pugna deinde, ut uidebitis, tot ſęua ſymptomata contingunt. Si ſuperetur facultas naturalis cordis, ita ut non poſſit uenenum ipſum ullo modo propellere, neque etiam aggredi, contingit mors ſubitanea ſine ullo ſigno, ſine ulla excretione, moriuntur tãquam percuſsi à Deo. Si autem natura, aut facultas cordis propellat ipſam uenenatam materiam, in propulſione aut ſuccumbit, aut ſuperat. Si ſuperat, ægri ſeruantur cum ſignis aliquibus: nam interdum cum larga ſanguinis pro-

profuſione, interdum cum copia urinarum, interdum cũ copia carbunculorum, interdum cum bubonibus ipſis. Si autem propellat quidem facultas cordis uenenum à ſe ſe, ſed deinde ſuperẽtur, pereunt ægrotantes cũ ſignis aliqui bus, quæ ſigna uaria, & diuerſa ſunt, quemadmodum nunc docebo. nam materia uenenata, quæ propellitur à faculta re cordis, (notatę hæc, quia habetis ueluti tabulam ante oculos omnium ſymptomatum) aut eſt materia uaporo-ſa, aut ſunt humores. Si materia ſit uaporoſa, uel propel-lit ad caput, quod ferè facit, uel ad alias partes. Si ad ca-put, & illud ſit repletum pituita, hac colliquata uapores illi modò ſopores inducunt, modò pituita liquata miſſa ſubtus aures parotides inducit. Si uapores illi alioquin acres, & feruidi membranas cerebri percellant, dolores capitis inducunt, &, cum temperaturam cerebri contur-bent, uigilias inducunt, interdum dementationes, deli ria, obliuiones. &, quia permiſti ſpiritibus animalibus eos perturbant, motus impotentiam pariunt, quemad-modũ etiam trãſmiſſi ad aures iſti uapores, aut ad oculos, tinnitus, & uiſus uitia faciunt. Si propellantur ad uentricu lum, cum ſint uenenati, & inimici naturæ, nauſeas faciunt, inappetentias, quę inappetentiæ vſque adeò magnę ſunt interdum, vt dixerit Gal. 3. in 3. Epid. multos eſse re pertos, qui potius elegerint mori, quàm cibũ capere. Si hu mores propellantur à facultate cordis, aut ſunt craſsi, adu ſti, & mordaces, aut craſſi quidem, & aduſti, ſed non mor daces, aut ſunt ſubtiles, acres. Si humores ſint aduſti, craſ ſi, & mordaces, faciunt carbones, prout. ſ. in varias, atq; di uerſas partes hæc materia propellitur. hi carbones ſi ma-gni ſint, & copioſi, ſalutares ut plurimum ſunt; ſi ſint parui, ita vt pauca ſit materia, ſunt magis letha-les. ex hac materia fiunt etiam phlyctenę. fiunt & uaria ulcuſcula. Si craſsos humores natura propellat, qui exuſti quidem ſint, ſed nequaquam mordaces, tumo-

res fieri ſolent modò ſub axillis, modò ſubtus aures, modò in inguinibus. &, prout materia magis vel minus copioſa eſt, ita etiam ſolet inducere modò maiores, modo minores tumores. ab humoribus copioſis aduſtis, & craſſis fieri tumores peſtiferos, luculentiſſimum teſtimonium habetis apud Procopium libro ſecundo de bello Perſico, qui, vt ego uidi in contextu manuſcripto, refert, in ea peſte medicos, omnia remedia iam expertos in vanum, voluiſſe tandem explorare tumorum naturam, atque ita ſectis cadaueribus inueniſse in tumoribus craſsos, & exuſtos humores. Si humores, qui propellantur à natura, fuerint ſubtiles, aut expelluntur à ſanguine ſeparati, aut ſanguini permiſti. Si a ſanguine ſeparati, expelluntur in ventrem, quem ventrem dicebat Hippocrates in libro primo de dieta, inſtar maris ab omni corpore recipere. Si itaque expellantur hi humores per veſicam, & copioſæ, & turbatæ, & ſubiugales fiunt vrinę; ſi per aluum, fiunt fluxus, colliquationes, dyſenteriæ, quibus plurimos ſublatos eſse in ea conſtitutione narrat Hippocrates tertio Epid. ſi autem per os, fiunt vomitus crudi, bilioſi; per vomitum autem, & per receſsum ſolent etiam expelli uermes, vt viſum eſt in hac conſtitutione; nõ quod vermes eo tempore gignantur, ſed quia prius geniti in corpore, vi veneni extruduntur, nonnunquam mortui, nonnunquam viuentes. Si humores ſubtiles expellantur permiſti ſanguini, aut ſurſum expelluntur, atque ita fiunt modò ſtillæ ſanguinis à naribus; quæ ſunt mortales, modo fluores ſanguinis magni, quibus ſolent ſeruari ægrotantes. Si verò expellantur humores ſanguini permiſti per cutem, aut ſunt pauci, aut copioſi. ſi ſunt pauci, exeuntes à venis per διαπήδησιν, hoc eſt rarefactis ipſis vaſis, faciunt illas maculas paruas rotundas; ſed, ſi copioſi fuerint, quemadmodum dicebat Stephanus Athenienſis in commentariis ſuper primo prognoſticorum tex. 5.

uenæ

venæ paruæ in cute diſrumpuntur præ multitudine ſangui nis: his diſruptis, ſanguis ſubtus cutem firmatur, vbi ma culas illas latiſsimas, vbi vibices illas, quæ & in viuis & in mortuis apparent, inducunt. Sed de huiuſmodi macu lis anno elapſo habuiſtis à nobis copioſiſsimam tractatio nem. Cur autem Stephanus Athenienſis loco citato di- xerit, huiuſmodi ægros maculatos fuiſſe vocatos ab Hip- pocrate primo de acutis tex.35. βλητοὺς, ideſt percuſſos, ſeu caſtigatos à Deo, ſanè rationem ignoro: quandoqui dem Hippocrates eo in loco non loquitur de huiuſmodi corporibus maculatis, ſed ſolummodo de iis, qui latus ex pleuritide commaculatum habent, quos dicit à vulga ribus vocari percuſſos. Habetis itaque rationem, & mo- dum generationis omnium accidentium, quæ contige- runt in hac noſtra peſte, & in aliis etiam cõtingere ſolent.

Rationibus, & exemplis oſtenditur, ſperandum eſſe, Venetam, & Patauinam peſtem omnino extinctam eſſe, nec am- plius renaturam. Caput XIX.

SEQVITVR, vt quintum caput aggredia- mur, in quo polliciti ſumus explicare, quid in poſterum ſperandum, vel timendum ſit. Inuaſit enim, vt ſcitis, magnus quidam ti- mor omnium animos, fore, vt ineunte ve- re iterum hæc immaniſsima fera depopuletur noſtras re- giones. Et, quamquam ſcriptum ſit ab Hippocrate in li mine ſuæ medicinæ, iudicium difficile eſſe; fuit tamen Philoſophorum omnium, & medicorum ſententia, ho- mini vim quandam inſitam eſſe, & prænoſcendi futura, & diuinandi interdum. Multa autem & apud Plutarchum in Platonicis quæſtionibus, & apud Sextum Empiricum in Pyrrhonicis diſceptationibus proponuntur inſtrumen- ta, quibus de futuris, & de præſentibus homo iudicare

poteſt, quę Græci κρητήρια, nuncupare conſueuerunt. Sed, Philoſophorum placita dimittentes, vtemur illis inſtrumentis ad hoc iudicium ferendum, quibus vti conſuenerunt medici. Sunt autem hæc duo, quę aliàs conſueuit Galenus appellare medicinæ crura, nimirum ratio, & experientia. ratio tota eſt in diſcurſu fundata; experientia à ſenſu, & ab exemplis dependet. Tria in hoc iudicio ſtabiliendo ante cætera proponere vobis volo. Vnum eſt, ſperandum eſſe in his noſtris regionibus peſtem non eſſe reuerſuram proximis annis. Alterum eſt, aliis vrbibus, & locis, quæ hæc peſtis hucuſque non inuaſit, periculum imminere, ne proximis annis ab hac labe inficiantur. Tertiũ eſt, vt reliquiæ mali, alioquin perduraturæ, ſuperentur, & omne periculum à noſtris ceruicibus adimatur, magnopere collaturum eſſe, ſi diligenti ſtudio omnis occaſio cõtagii auferatur. Hæc ſuppoſita, ne tanquam oracula protuliſſe videar, demonſtrare, & comprobare conabor tum ratione, tum etiam experientia. Si formidandum eſſet, ne iterum peſtis redeat, timendum eſſet aut propter aerem, aut propter contagium, aut propter corpora parata. Non eſt timendum propter aerem, quia iam ex effectibus ipſis clarè conſpicimus, fulmen illud cęleſte, quo tacti ſumus, ferè ex toto extinctum eſſe. neque etiam conſtitutio manifeſta pręſentis anni ea eſt, quę ſua natura poſſit nobis futuram peſtem comminari. Dico fulmen cæleſte iam fere deſiiſſe in nos; quia, ſi quid videtur hoc tempore reliquum eſſe mali, id totum eſt adeò paucum, adeò apertum, & exile, vt ferè certum eſſe poſsit vnicuique non à cœlo dependere, ſed potius ex contagio, & ex erroribus humanis. Eſt quidem in Dei Opt. poteſtate, etiam iterum hunc noſtrum aerem contaminare. non nego hoc fieri poſſe: verumtamen, quantum naturalis patitur diſcurſus, potius eſt ſperandum Deum Optimum ſua benignitate vſurum ergà nos; qui poſt flagella conſueuit etiã

miſeri-

miſericordia vti. Neque eſt timendum propter contagium: quia, ſi contagium aliquod inſigne malum facere debuiſſet, non vſque adeò imminutum eſſet, quemadmodum apparet. Demonſtro. Iam ferè ſunt tres menſes, ex quo cępit hæc peſtis declinare: vbi homines ſenſerunt inclinationem, vidiſtis, quanta licentia vſi ſint, quam liberè ſint ſimul conuerſati, quomodo non abſtinuerint ab omnibus rebus tractandis. Si igitur timendum fuiſſet de contagio, debebat continuari malum, non ita imminui, vt imminutum eſt; eo magis, quod, quemadmodum videbitis, vbi malum continuandum fuit in aliis regionibus, non vſque adeò vnquam fuit imminutum. Hæc etiã eſt potiſsima ratio, qua poteſtis intelligere, hanc peſtem non fuiſſe ex puro contagio: quia data eſt illi magna occaſio & Venetiis, & Patauii: nihilominus, quanto maior fuit occaſio, tanto magis imminutum eſt malum. Si igitur hactenus contagium nihil potuit efficere aduerſus mali inclinationem, tanto minus timendum eſt in poſterum: tum quia vi frigoris, longitudine temporis extinguetur omnis vis contagii: tum quia prudentiſsimi viri, qui curæ valetudinis urbis ſunt præpoſiti, omni ſollicitudine utentur ad amputandas omnes occaſiones; tum poſtremo, quia iam omnes ſatis, ſuperque experientia docti ſcient, qua arte, & quo ſtudio ſe ſe poſsint conſeruare à contagio. Non eſt timendum proprietate corporum præparationis; quandoquidem, quæ proprietatem hanc habebant, aut omnia, aut maxima ex parte ſunt extincta. Accedit his omnibus, quod morbus hic vniuerſalis ſua etiam tempora habet, quemadmodum & morbi omnes particulares, nimirum principium, augumentum, ſtatum, & inclinationem. vbi hæc tempora ſunt exacta, iam morbus dicitur finitus, idque in uno quoque morbo particulari compertiſsimum eſt. Iam verò habuit hic morbus vniuerſalis ſuum initium ſatis longum, habuit augu-

mentum, præteriit ſtatus, habuit declinationem. itaque colligendum eſt, iam ex toto, vel ſaltem maxima ex parte, finitum eſſe. Hoc idem experientia, & exemplis confirmari poteſt. non eſt negandum, in multis locis peſtem & biennio, & triennio etiam perduraſſe. habetis exemplum illius celeberrimæ Athenienſis, quæ, vt narrat Thucydides libro tertio, durauit tribus annis Athenis, ita vt ea ciuitas à nulla re magis afflicta ſit. Romę, etiam, vt eſt apud Liuium, tribus interdum annis durauit. relatum etiam eſt Mediolani per plures annos duraſſe peſtem. hoc inquam clariſsimum eſt; ſed, vt ego diligentiſsimè obſeruaui, raro, quando peſtis diu durauit, habuit remiſsionem vllam inſignem, ſed continuauit malum ſemper, licet remiſsiones habuerit aliquas: & hoc clarè videre eſt apud Thucydidem loco citato. quod ſi fuit alicubi magna, quæ aut inſigniter ſit remiſſa, aut deleta, numquam, aut quam rariſſimè rediit. habetis huius rei exempla domeſtica. Venetiis, & Patauii ſæpè viguit peſtis, & inſignis, ſed vix vnquam annum integrum durauit, &, cum ſemel abiit, non amplius rediit. MCCCXLVIII. inchoauit peſtis Venetiis menſe Martii, habuit ſuum vigorem menſe Aprilis, & Maii, meſe Iulii cœpit declinare, extincta eſt ſub finem Auguſti, nec amplius rediit. Quinimmo Matthæus Villanus, peſtis illius ſpectator, & narrator, primo hiſtoriarum nullibi fere quintummenſem præteriiſſe ſcribit, cum tamen tradat omnium ab orbe nato ſaeuiſsimam fuiſſe. MCCCCLXXVIII. fuit iterum ingens peſtis Venetiis, & in his regionibus. incepit principio æſtatis, vigorem habuit in autumno, hieme declinare cœpit, atque tandem deſiit. quo tempore cępit ſapientiſsimus ille Senatus Triumuiros valetudinis tuendæ creare, atque etiam res infectas concremare. MDXXVIII. vexata eſt iterum hæc regio maxima peſte, quæ durauit tribus, vel quattuor menſibus, ſatis magna multitudine homi

num

num extincta: tamen deſiit,nec amplius rediit.M D L V. fuit etiam peſtis in his regionibus, licet non inſignis: deſiit, nec reuerſa eſt. Scio hic aliquem dicturum, nonnè anno præterito fuit peſtis, quæ uidetur hyeme prȩterita deſiiſſe,& tamen rediit? non poſſum exiſtimare, Auditores,appellandam eſſe eam peſtem,in qua uix duo, aut tres peribant ſingulo die.erant fortaſſe initia quædam peſtis, ſed non erat peſtis.Si igitur in aliis peſtilentiis obſeruatum eſt hoc,ut nunquam ſint reuerſȩ, cum homines uel nulla, uel multo minore vtebantur diligentia,quam nūc, quanto magis debemus nos ſperare, nō reuerſuram eſſe, quando non deſiit ſtudium, non ſollicitudo, & multa remedia ſunt adhibita, quæ alias numquam fuere in vſu? Cur autem fiat,vt, poſtquam peſtis magna ſemel aliquam regionem depopulata eſt,non amplius reuertatur,cauſa ſatis perſpicua eſt. Primum, quia cȩli vires deficiunt, ſine quibus non fit peſtis inſignis. Præterea idem contingit in magnis peſtilentiis, quod in illis, qui ſemel paſſi ſunt peſtem, vt de ſua retulit Thucydides, & qui ſemel paſſi ſunt quartanam, quos experientia comprobatum eſt, non ita cito, aut nunquam iterum illis tentari. aſſignant medici huius euentus rationem; quia euacuatur, & conſumitur tota illa materia, quæ erat fomes mali, qua conſumpta nihil amplius remanet, ex quo poſsit nouus morbus excitari. pari pacto contingit in regionibus iſtis, quæ, ſemel vexatæ peſte, vbi poſtmodum illa ſunt liberatæ, non niſi multos poſt annos iterum tentantur, eo quod ea omnia corpora conſumuntur, quæ habent in ſe ſe fomitem, & præparationem ad peſtem. Quam etiam ob cauſam illi quoq; habitiores, & ſpecioſiores e valetudinariis redeūt, qui & morbi diuturnitate, & humorum prauorum conſumptione ſunt a malo perfecte liberati. Non eſt ergo vſque adeò pertimeſcendum de reditu huiuſce morbi. Cur verò timeam aliis vrbibus, & locis, quæ non ſunt hu

cuſque

cuſque peſte vexata, ratio hæc eſt, quia, cum contemplor curſum huiuſce peſtilentiæ, certè videor videre, hoc fulmen, ſicut nos reliquit, ita eſſe percurſurum ferè vniuerſum orbem: nam annis elapſis vrbs Conſtantinopolitana vexata eſt, in Siciliam deinde tranſijt malum; poſtea Tridentum, Verona, deinde Mantua, hoc anno Venetiæ, & Patauium, & poſtremo Mediolanum ſenſerunt huiuſmodi iacturam. Tranſiluania, magna etiam pars Germaniæ uexata eſt. &, quod ad rem aliquid facit, ex Oriente in Siciliam, atque inde in Italiam tranſiit: vt etiam feciſſe eam peſtilentiam, quæ ſua ætate vniuerſum pęnè terrarum orbem, ac præſertim Italiam totam, grauiſſime afflixit, memoriæ tradidit Matthæus Villanus. Ad hæc me valdè deterret peſtis illa relata à Nicephoro, & ab Euagrio, quæ cum habuerit ea omnia ſymptomata, & omnes eos morbos, quos expertæ ſunt hæ noſtræ regiones, fit, vt timeam, ne etiam in hoc ſimilis futura ſit. referunt enim ſcriptores illi, nullam terrarum orbis partem pænè fuiſſe intactam, ſed aliquas vrbes funditus ferè eſſe deſtructas; in aliquibus fuiſſe peſtē, ſed ſtatim abiiſſe; in nōnullis multas familias penitus deleuiſſe; in aliquibus, vna, vel altera familia tantum deſtructa, reliquas incolumes permanſiſſe. addunt etiam hoc nouum fuiſſe in ea peſte, vt aliqui ex infectis regionibus in ſanas abeuntes ſoli malo tentarentur, interdum verò alios etiam contaminarent. Si totam faciem illius peſtilentiæ maximæ, atque alterius a Ioanne Boccaccio, & Matthęo Villano deſcriptæ, cum hac noſtra conferatis, omnia pęnè videbitis eueniſſe. Illud unum ſupereſt, vt in hoc etiam noſtra ſit ſimilis illi, quod omnes vrbes tangat, præſertim eas, quæ ſunt populo frequētiores: ut poſt Athenienſem contigiſſe narrat Thucydides. Oro tamen enixè Deum Opt. Max. vt hunc meum timorem uanum, & irritum reddat.

Proponitur curatio peſtis. & docetur, quid oporteat Principes, & Reſpublicas facere, antequam adueniat peſtis.

Caput XX.

CVM obſeruatum ſit, aduerſus peſtem medicinam, aut vllam artem humanam nihil poſſe, ſatius fortaſſe eſſet, curatione illius dimiſſa, fruſtra vos non detinere; eo magis, quod hæc videtur eſſe peſtis natura, ut maiorem partem ægrorum perdat, nullisque remediis cedat. &, vt inquit ille, *in ipſos ſæua medentes, erumpit clades, obſuntq́ auctoribus artes*. Veruntamen, ut dicebat M. Varro in primo de re ruſtica cap. quarto, etſi ſalubritas, quæ ducitur a cœlo, & à terra, non ſit in poteſtate noſtra, ſed naturæ; multum tamen eſt in nobis, quod, quæ ſunt grauiora, poſſumus diligentia noſtra facere leuiora. Ob hoc itaque iis, quæ hactenus de peſte dixi, etiam auxilia aduerſus ipſam addere decreui. Sed, quia peſtis duplicem ſpeculationem habet, alteram, prout eſt communis morbus, atque in populum graſſatur; alteram verò prout priuatum quemque occupat: hinc fit, vt auxiliorum etiã pars pertineat ad Principes, ac Reſpublicas, pars verò ad vnumquemqne priuatum. Eapropter, vt hæc pars à me perfectè tradatur, dicam primum, quæ præſidia ſint expectanda à Principibus; deinde, quæ debeat vnuſquiſque adhibere. Sunt, quæ Principes prędtare debent aduerſus peſtem, alia agenda antequam adueniat, alia cum graſſatur, alia poſtquam abiit. & in iis omnibus tria ſemper ſpectare debent, aerem, contagium, & corporum præparationem. Aer verò, vt intellexiſtis, partim cœlitus uitiatur, partim verò à terra malum ſuſcipit. quod ad vitia cęli pertinet, nihil aliud agere debent Principes & Reſpublicæ, niſi ſtatim ad Deum Optimum Maximum, omnis miſericordiæ fontem, confugere, qui ſolus vitia aeris à cœ

lo

lo adimere poteſt. id factitaſſe maiores noſtros, & Galenus noſter docuit, & hiſtorici pęnè omnes teſtantur. In reliquis debent ante cætera optimi Principes &,Reſpublicæ euigilare, vt vrbis viæ omnes diligentiſsimè mundentur, cloacæ, quarum immunditiæ (ait Vlpianus) cœlũ peſtilens, & ruinas minantur, paludes, ſtagna depurẽtur, & quidquid fœtorem, putredinem, aut ſitum vllum parere poteſt, omnino extirpetur. ab his enim omnibus intellexiſtis maxime aerem vitiari. quo fit, ut, ſublata hac occaſione, multum ſperandum ſit de aeris bonitate. Auctor enim eſt Laertius in Empedoclis vita, eum a Selinũtiis peſtem, quæ ex adiacentis fluuii fœtore eos inuaſerat, auertiſſe, duobus quibuſdam ex vicinis amnibus proprio ſumptu in illud immiſſis. Vigilandum eſt quoque, vt intra urbes venti ſalutares tantum admittantur. id fieri poteſt obſtructis montium fiſſuris, per quas perflant uenti peſtiferi. ita namque ferunt Empedoclem Agragantinum patriam ſuam à peſte ſeruaſſe. adhęc, ut optimi uenti admittantur, prouidendum eſt, ut per totam urbem eę feneſtrę ſint adapertę, quę Aquilonem admittunt, ſint autẽ occluſæ, & obſtructę, quę uentos aduerſos. Narrat M. Varro, ſe Corcyram Inſulam ab imminente peſte liberaſſe, obſtructis iis feneſtris, quę auſtrum ſpectabant, & adapertis iis, quæ ad Aquilonem uergebant. Dixi uobis, auſtros eſſe eos, qui peſtes aduehant. ut iure ſcriptum ſit à Plinio lib.vii.cap.50. obſeruatum eſse, ſemper à meridionalibus partibus peſtem in occidentem ire. Circa contagium euitandum debent quoque ſolliciti eſse Principes. ante cętera cauendum eſt, ne ex infectis regionibus ulli adueniant. audiuiſtis, quid contigerit in ea peſte relata ab Euagrio, ſcilicet plerunque aliquos, ex infectis diſcedentes, & in urbes ſanas abeuntes, eas totas contaminaſſe. quod ſi aliqui adueniunt, ii tantiſper ſunt extra urbem detinendi clauſi, donec certum ſit, eos integros, &

ſanos

ſanos eſſe. Pari pacto diligentiſsimè ſtudendum eſt, ne intra urbem admittantur ullæ res, ex iis pręſertim, quas docui fomites eſse peſtis. neque ſanè exiſtimo ob aliud antiquitus peſtes adeò ſęuas, & publicas fuiſſe, niſi quod aut nullam, aut exiguam contagii curam gerebant, cum non ſolum rerum infectarum nullam curam haberent, verum etiam ægros à ſanis (quantum ego memini) nequaquam ſepararent. Nec eſt mirum, ſi hodie etiam exteræ nationes aliquæ frequenter peſte tentantur, quod negligentes omnino ſint in euitando contagio, quod quidem intellexiſtis ſemper in omni peſte maiorem ſtragem facere, quàm aerem ipſum. Circa corporum diſpoſitionem debent quoque Principes diligentes, & ſolliciti eſſe: & ante cætera curandum eſt, vt annona copioſa ſit, vt pauperes habeant, vnde ſeſe poſſint ſuſtentare. nam & Galenus, & Auenzoar, & complures hiſtorici narrant, peſtes ortas eſſe ſæpenumero non ob aliud, niſi quod populus ob annonæ caritatę cogeretur veſci prauis cibis. intellexi quaſdam nobiliſsimas vrbes, vt populus aleretur, artium opera auxiſſe. quod quidem non magnopere commendare non poſſum, quandoquidem ita populus, dum lucratur ex artibus, facilem etiam victum ſibi comparat, nec ab vrbibus, & locis ſuſpectis res, vnde manu pretia ſibi quærat, clam congerere curat. fructus praui, praua edulia ſunt ab vrbibus omnino arcenda. refert quandam peſtem Dionyſius Halycarnaſſeus lib. IIII. quam dixit virgines, prægnantes, & pueros maximè tentaſſe. cuius multi crediderunt eam fuiſſe originem, quod caro taurina populo vendita fuiſſet, vnde poſtmodum ſcribunt ludos Taurios fuiſſe inſtitutos. Non minor cura gerenda eſt, vt in vrbibus aquæ optimæ ſint, & ſalubres; eò quod, vt dicebat Ariſtoteles, maximè refert, qua aqua homines nutriãtur, cum nullus cibus pęnè gratus, aut vtilis eſſe poſsit ſine aqua. Scimus integros exercitus interdum peſtę fuiſse ex-

K tinctos,

tinctos, non ob aliud, niſi ob aquarum prauitatem. & ma iores noſtri, quemadmodum ſcribit Vitruuius lib. 1. cap. 4. antequam vrbes conderent, omni diligentia perſcrutabantur prius locorum aquas, vt certi eſsent, ex ſalubritate aquarum poſse etiam populum ſanum degere. lupanaria ſunt remouenda, meretrices omnes ex ciuitatibus eiiciendæ; eo quod hæc ſit maxima occaſio & generationis, & etiam augumenti peſtis. Laconica quoque ſunt penitus vetanda, quandoquidem & propter aerem illum, & propter conuerſationem, valdè loca illa ſolent eſse peſtifera, pręſertim iis temporibus. Narrat Iacobus de Partibus, ſeſe in ea peſte curaſse, vt omnia balnea, & laconica prohiberentur, ac propterea à balneatoribus ſibi fuiſſe magnoperè maledictum. Vnum omnium maximum remedium eſt, quod debent Principes ſtatim adhibere ubi ſuſpicio eſt futuræ peſtis, vt ſcilicet omnes pauperes, qui malè habitant, & malè viuunt, extra vrbem in loca ſalubria agantur; vbi tamen commodè nutriri poſsint. conſtat enim hoc remedium alias Venetiis contuliſse, vt narrat Sabellicus libro tertio decadis quartę rerum Venetarum. Profuit etiam hoc remedium magnopere olim Gallię: profuit, vt intellexi, nuperrimè Mediolano. & iure quidem: quandoquidem uerus & præcipuus peſtis fomes eſt populus ipſe, plebs, pauperes, qui, & propter domos anguſtas, & prauam victus rationem, maximè omnium contaminantur, maximè omnium peſtem dilatant. Eſt quoque à Principibus hiſce temporibus concedendũ, vt nobiles quique rura petant; eo quod ſemper urbes, propter aerem illum craſsum, & concluſum, ab ęgrotantium, & mortuorum vaporibus inquinatum, magis contaminatę ſunt, magis periculoſæ; rura uero ſemper tutiora ſunt. Scribit Plutarchus in Romanis Problematibus, ueteres id in more habuiſse, ut templum Aeſculapii ſemper extra vrbes ędificarent, non ob aliud, niſi quia ruri

aer ſalubrior eſt, quàm in vrbe. Hæc ſint omnia, quæ & Principes, & Reſpublicæ agere debent, antequam adueniat peſtis.

Quid ſit agendum Principibus, & Rebuſpub. cum peſtis graſſatur: & , cum iam deſiit, ne renaſcatur. Caput XXI.

VBI autem iam graſſatur, multi exiſtimant, præcipuum remedium eſſe, aerem igne alterare, & exiccare; quo remedio vſum eſſe olim Acronem Agragantinum, & Hippocratem Coum, narrat M. Varro, Plutarchus, Galenus in libro de theriaca, & Aetius. ſed non defuerunt, qui & hoc auxilium damnarunt, & inter hos Raimundus in libro de peſte, hac ſcilicet ratione ductus; ꝙ peſtilentes febres ardentes ſint, & iccirco ab aere feruido, & calente etiam augeatur incendium. Ego exiſtimo hac in re magna prudentia vtendum eſſe. hieme quidem & autumno ignis accenſus per vrbes non poteſt non magnopere vtilis eſſe; ſed in ſummo æſtatis feruore aut nullus ignis accendendus, aut moderatus, isque ex floribus ac lignis odoratis, quemadmodum feciſse Hippocratem teſtatur Galenus. Quapropter non poſsum commendare eos, qui hiſce temporibus infectas ſupellectiles in vrbibus cremant; propterea quod non ſolum aer magis feruet, verumetiam & propter illum teterrimum odorē, propter graues illos fumos, offenduntur nares, replentur capita, atque multa mala fiunt. quod quidem puto etiam maximè nocuiſse huic vrbi: quia viſum eſt, quo tempore hac in vrbe cremabantur, magis peſtem incruduiſse. Cadauera ſunt omni diligentia extra vrbem portanda, atque longè à mœnibus, & in iis locis, à quibus ad ſanos vēti non ſpirant, vel concremanda diligenter, vel altis foſſis ſepelienda. Scribit enim Diodorus Siculus lib. XIIII.

duas res potiſsimum ei Carthaginienſium incrementum feciſse, inſepultorum corporum, quæ nemo ob contagii timorem tractare audebat, fœtorem, & paluſtris loci putredinem. neque credendum eſt iis, qui exiſtimant cadauera ipſa non eſse contagioſa; quoniã, etſi frigida ſint ad tactum, cum tamen putreant, necceſsariò calida ſunt, & ex illis eleuantur euaporationes fętidæ, & peſtiferę. hoc ét vehementer initio peſtem Venetiis auxit, eo quod cadauera pluribus diebus inſepulta retinerētur in vrbe, atq; in ipſis domibus ob inopiam veſpillonum; & quod in valetudinario veteri comburerentur, vnde à vento in vrbem fumus, atque corporum combuſtorum inquinamentum pellebatur. Relatum eſt inter alia à Thucydide, in ea peſte aues, & bruta carniuora nõ attigiſſe cadauera, eo quod etiam hæc animalia à natura eſſent edocta cadauerum euitare contagium. Multas legetis apud hiſtoricos eſſe peſtes auctas; eo quod cadauera inſepulta manerent. hoc etiam tempore curandum eſt, vt omnes viæ vrbis ſint mundæ, ſine luto, & ſine quiſquiliis. memini me legiſſe apud Lucianum in Scytha, Toxarim medicum olim liberaſſe Athenas à peſte, quod iuſſerit vias vrbis emundari, & angiportus omnes uino irrorari. Maxima etiam cura habenda eſt de contagio. Et primo prouidere debent Principes, vt, ſi fieri poteſt, omnes tentati à peſte ſtatim extra vrbem portentur in valetudinaria; vbi tamen diligenter, & omni caritate Chriſtiana curentur: nec ſolum debent ipſi exportari ægri, verum etiam omnes illæ res, omnes illa ſupellex, quæ ab ipſis ægris potuit infici. quo tempore curandum eſt etiam diligenter, ne quis res illas infectas ſuffuretur. quod ſi ęger exportatus moriatur, quàm primũ omnes illæ res ſunt comburendæ: nihil enim peius eſt, quam res illas aggregare. Sed, ſi ſeruetur æger, curetur, vt res illæ emundentur eo pacto, quo poteſtis legere in Leuitico factum eſse circa leproſos. &, quia ſæpè in domi

bus,

bus, vnde ægri ſunt exportati, remanent etiam aliqui ſani. de iis quoque non leuis ſollicitudo eſt habenda, videatur, an in domibus illis poſsint conſeruari, nec ne; quia, ſi timor ſit, ne conſeruari vlla arte poſsint, etiã ipſi amãdãdi ſunt extra vrbem, in loca tamen ab ægris ſeparata, vbi nihil ipſis deſit, quod pertineat ad ipſos à labe ſeruandos. Sed, ſi habeant domus amplas, & commodas, permittendum eſt, vt remaneant; ita tamen, vt neque ipſi exeant per multos dies, neque e domibus quidquam exportetur, & vt præſidia adhibeantur neceſſaria ipſorum conſeruationi. ſit interdum, vt etiam nobiles, & diuites peſte tententur, quos non æquum eſt vna cum plebe ad valetudinaria illa mitti: iccirco prouidendum eſt, vt vel ipſi in proprias villas abeant, vel extra vrbem domos ligneas ſibi conſtruant; vel, ſi aliqua ratione ipſis in vrbe manendum ſit, curandum eſt, vt non ſolum ipſorum domus clauſæ detineantur, & nihil ex ipſis exportetur, verum etiam vt ipſi ægri ſeparati maneant ab aliis ſanis cum aliquo miniſtro, aut etiam medico. hoc namque ſtudium confert quidem pręcipuè ipſis nobilibus, ſed confert etiam toti vrbi. nam, iis remediis adhibitis, prohibetur, quo minus peſtis propagari poſsit. Fuerunt, qui inter alia remedia id maximum eſſe crediderunt, vt quiſque domi ſuæ incluſus per aliquot dies maneat, nec quiſquam per vrbem commeet. quod quidem remedium, vt ego audiui, Mediolanenſibus contulit: verumtamen neque Venetis, neque Patauinis conduxiſse compertum eſt. Ego ſanè laudo, vt potius cætera, quæ propoſui, perficiantur: ſed neque hoc damno: quandoquidem ſic fit, vt homines aere infecto non ita liberè vtantur; non laborant, non incaleſcunt, neque etiam cum infectis conuerſantur, vt non poſsit hoc auxilium inutile eſſe. Veruntamen, niſi duo obſeruentur, poteſt hoc remedium lethale eſſe. Vnum eſt, vt uictus commodus, & conueniens

conueniens pauperibus adminiſtretur; alterum, vt prohibeatur, ne in una domo multi ſimul cohabitent. Dixi uobis alias, Athenienſes criminatos eſſe Periclem, quod peſti occaſionem dediſſet, coacta multa agreſtium copia intra urbem. Scribit etiam Liuius libro tertio decadis primæ ſub conſulatu L. Aebutii, & P. Seruilii factam fuiſſe peſtem Romę, quod populus coactus eſset ſub arctis tectis, atque copioſus habitare. Circa corporum diſpoſitiones debent Principes, & Reſpublicæ eadem præſtare, quæ dixi facienda eſſe ante peſtem. Vbi uero peſtilentia deſiit, non minor debet eſſe Principum ſollicitudo, in prouidendo, ne malum iterum reuertatur. & idcirco ante cætera gratiæ innumeræ ſunt Deo immortali agendæ. Poſtea omni cura enitendum eſt, ut uiæ omnes, quantum fieri poteſt, emundentur. Solent poſt peſtem ſupereſſe in ipſis uiis quiſquilię, & fragmenta ueſtium, & culcitarum, in quibus conſeruantur peſtiferi uapores. pari diligentia omnes domus infectæ ſunt emundandę. &, quemadmodum faciebant veteres in domibus leproſorum, ſi expedit, prouidendum eſt, ut noua calce muri oblinantur. ſupellex omnis ſuſpecta comburenda. Refert Sabellicus in poſtremo libro hiſtoriarum Venetarum, cum ea peſtis graſſari deſiiſſet, in fine ſapientiſsimos illos Senatores combuſsiſſe innumeram ſupellectilem, quam congregauerant ueſpillones ex rebus infectis. quod quidem remedium ſi hoc tempore & Veneti, & Patauini facient, procul dubio utiliſsimum erit. & aduertite, ante ea tempora, narrata à Sabellico, non facilè haberi memoriam, Venetiis, aut alibi concrematas eſſe res infectas. Illud maxime omnium prudentia Principum, & diligentia, indiget, ut prouideatur pauperibus illis, parentibus, cognatis, & fortunis omnibus ſpoliatis, qui, ex ualetudinariis in urbem redeuntes, cum non habeant, ubi recumbant, quid edant, non ſolum frequentes occumbunt, uerum- etiam

etiam fomites peſtis conſeruant; & fortaſsè præbere occaſionem poſſent, ut iterum malum renaſceretur. quod tamen, quemadmodum dixi, Dei miſericordia fretus, & hominum prudentiſsimorum opportunis remediis, non fore confido.

Qua ratione debeat unuſquiſque ſe præſeruare à peſte. Caput XXII.

SEQVITVR, ut, ſecundum nobis propoſitum ordinem, iam auxilia monſtremus, quæ priuati adhibere debent in peſte. Quæ auxilia & hic duum ſunt generum: alia adhibenda ſanis ipſis, & ad præſeruanda omnia corpora; alia uerò, quę adminiſtrari debent in ęgris. Quoniam autem auxilia pręſeruatoria tota poſita ſunt in cauſarum amputatione, ante cętera de aere cogitandum eſt. Eſt ſententia diuini Hippocratis ſecundo de natura humana, ubi fiunt ab aere morbi, nihil eſſe accommodatius, & præſtantius, quam aerem, & locum protinus mutare: ex quo Hippocratis oraculo emanauit deinceps, quod in ore eſt omnium, Citò, longè, tardè. Idque Celſus intellexit, cum, pręſeruandi ſe à peſte leges tradens, dixit, peregrinandum, atque nauigandum eſſe. In quem aerem ſit tranſeundum, fuit aliqua inter ueteres diſcordia. Auicennas laudauit, ut tranſitus fieret in aerem craſſum; eo quod huiuſmodi aer difficilius computreſcat. Sed hac in re Auicennas fuit etiam à ſectatoribus ſuis deſertus, & iure. aer enim craſſus, cum talis ſit propter uapores, atque hi obnoxii ſint putredini, non eſt uerum ipſum expertem eſſe putredinis. Quare potius eundum eſt in eas regiones, ubi aer purus & tenuis ſit, & ubi non conſueuerint aliàs peſtes graſſari, aut raro. Si mutari aer non poſsit, debet vnuſquiſque

aerem

aerem domi ſuę corrigere. &, quia uitium aeris & in occulta qualitate eſſe poteſt, & in manifeſta, danda eſt opera, ut utrique qualitati occurratur. Solet qualitas aeris inimica ut plurimum calida, & humida eſse: iccirco erit remediis refrigerantibus, & exſiccantibus aer corrigendus. quod intellexit Auicennas, quando præcepit, cameras infrigidandas eſſe. Modi corrigendi aerem complures traditi ſunt nobis à veteribus: inter alios hic potiſsimus eſt, vt cubicula irrorentur aqua roſacea, aceto roſato, aqua nimpheæ, vel acetoſæ, aqua ex floribus aranciorum. Raſes laudauit etiam, vt mantilia, linteamina macerentur aceto, & loco aulæorum muris cubili apponantur. Sic etiam confert citria poma, cotonea, flores, folia ſalicis, vitis, flores roſarum, folia nimpheæ ſupra pauimenta fundere: quandoquidem hæc omnia aerem vitiatum emendare ſolent. Laudauit Auerroes v i. Collectan. cap. poſtremo coſtum, ſtyracem, galbanum: laudauit etiam terebenthinam, eo quod proprietate quadam aduerſetur peſti. Sed, quamquam hæc omnia vtilia ſint, multo tamen vtilius, & iucundius eſt, ſuffumigia aliqua domi parare facilia, & grata. cuiuſmodi eſſet tēpore calido illud.

Recipe aquę roſarum	lib.	5
aceti roſati	vnc.	iii.
ſandalorum omnium	drac.	vi.
corticum citri	drac.	iii.
Camphorę	drac.	i.
	miſceantur.	

Tempore autem frigidiori hoc commodius eſset.

Recipe vini maluatici aut odorati.	lib.	5.
aceti roſati	} ana vnc.	iii.
aquę roſarum		
gariophylorum	} ana drac.	ii.
cinnamomi		
	miſce	

Modus

Modus faciendi hæc ſuffumigia eſt. Vt hæc omnia in ollula reponantur, & ſupra carbones detineantur in cubiculo; ita vt fumos effundant per vniuerſum cubiculum. Dixi, quæ ſit mea ſententia de igne accendendo aduerſus peſtem: propterea non poſſum commendare, vt temporibus illis æſtiuis, quando peſtis ardet, in cubiculis fiant multi ignes, ſed aut nulli, aut exigui, atque ii ſereni, tenues, & ex floribus, aut lignis paruis odoratis. eſt enim obſeruatum, Venetiis hoc anno multos ex iis interiiſſe, qui ad ignem artes exercent, vt ſunt fabri, aurifices. nec id ſine ratione; quia vi ignis corpora rarefacta facilius aeris inquinamenta admittebant. Auenzoar, vt adnotauit etiam Auerroes loco citato, inter alia commendauit aduerſus peſtem odorem vrinæ hirci à proprietate. Et ego, cum annis pręteritis pro Cęſaris Maximiliani valetudine Viennam iuiſſem, & quadam die pranderem apud Reuerendiſsimum Hungariæ Cancellarium, vidi in eius ædibus ſeruari magnum hircum. huius rei cũ cauſam quæſiuiſſem, mihi reſponſum eſt, id fieri pro peſte. vnde adnotaui hoc remedium Auenzoar etiam tempeſtate noſtra alicubi adhiberi. Sed magis laudo, vt odores grati quærantur. Auctor eſt libro primo Herodianus, Commodũ Imperatorem, quo tempore maxima illa peſte Roma affligebatur, medicorum conſilio, Laurentum, vbi ſiluæ e lauro complures viſebantur, ſeceſsiſſe: valere enim plurimũ ad euitandam aeris contagionem cum odores laurorum, tum ipſarum amœnitatem vmbrarum. Addit, in ipſa quoque vrbe de medicorum ſententia pleroſque vnguentis ſuauiſsimis nares, atque aures oppleſſe, ſuffituque, & odoramentis vſos eſſe, quod meatus ſenſuum odoribus illis occupati non admittant aerem tabificum, vel admiſſum maiore vi longe ſuperent. Quapropter vtile eſt ſæpè manus & ora abluere vel aceto roſato, vel aqua roſata. vtile etiam eſt chirothecas aut floribus, vt dicunt, vnguen

tatas tempore æſtatis geſtare; aut delibutas muſco, & ambra hieme. in quem etiam vſum laudo pilas illas manibus geſtatas. cuiuſmodi eſſet hæc.

Recipe ſandalorum omnium florum roſarum rubearum myrtilorum.	ana drac. i
Zedoariæ granę tinctorum ſiue Cocci baphicæ	ana ſcrup. i
Camphoræ muſci	grana v
Galbani ladani	ana drac. iiii

Cum carbone ſalicum, & oleo florum aranciorũ fiat Pila.

Temporibus frigidioribus hæc vtilis erit.

Recipe calami aromatici cinnamomi gariophylorum nucis muſcatæ.	ana drac. i
Scordii ſeminis citri gentianæ.	ana ſcrup. i
Ligni aloes ſtyracis calamitę mirrhę.	ana ſcrup. i.
Ambræ muſci	ana gra. iiii
ladani puriſſimi	drac. viii.

Cum oleo gariophylorum & carbone ſalicis fiat Pila.

An melius ſit hoc tempore habitare in altis tabulatis, an humili loco, ita definitum ferè inuenitus à medicis, vt, quo tempore aer inquinatus eſt ob vapores terrę peſtiferos, in altis habitetur; quo verò tempore vitium cœlitus manat, in humilioribus. quomodocunq; ſit, ſemper fugiẽ

dum

dum eſt, ibi eſſe hoc tempore, vbi multitudo hominum congregatur. Expedit etiam magnopere, auerſari homines omnes ſuſpectos, & loca ipſa. ſimiliter indumenta omnia debent eſse munda, nitida; ſæpè mutanda ſunt, & in capſis detinenda, vbi ſint varii flores, prẹſertim verò mala cotonea, & citria, aut arancia poma. immo verò maiores noſtri, vt teſtatus eſt Theophraſtus IIII. de hiſtoria plantarum cap. 4. & Atheneus IIII. Conuiuii ſui ſophiſtarum, in alium vſum non adhibebant citria, niſi ut immiſcerent pannis, atque eos conſeruarent ab omni illuuie, & putredine. Coriacea indumenta, & holoſerica illa tenuia omnibus hoc tempore proſunt. lanea, linea, giſsipina, pellicea omnia periculoſiora ſunt; eo quod facilè illis recipiantur vapores peſtiferi, & facilè retineantur. quapropter & induméta hẹc lõga dãnäda. & forſan tot medici Venetiis ſunt extincti; quia viſerent ẹgros cum illis latiſsimis tunicis. Somnus, & vigilia moderata eſſe debent. lecti mundi ſint, & nitidi. dormire ſub dio, aut ſub arboribus, quarum vmbrẹ peſtiferẹ ſunt, perniciosiſſimum eſt. Corpus modicè exercendum, & ante omnia cauendum eſt, ne corpus ullo modo incaleſcat. eſt namq. ſententia præclariſsima Auicennẹ tertia primi doctrina quinta cap. primo, hoc tempore enitendum eſſe, vt fugiatur neceſsitas attrahendi aeris, quod quidem fit quiete & otio; & experientia compertum eſt his temporibus eos eſſe infectos, qui immodice laborarunt. Multi fuerunt, qui, propter nimias exercitationes, carbonibus, bubonibus, & febribus capti ſunt: multos etiam ſcio ſic extinctos eſſe. Motus omnes animi uehementes ſunt procul arcendi, prẹſertim ira, & timor. nam experientia conſtat, audaciores minus periclitari. quapropter iuuabit hoc tempore omne genus gaudii adhibere. Memini me legiſſe apud Plutarchum in libro de muſica, Thaletam quendam Cretenſem à Lacedẹmoniis peſtem fugaſſe ſo-

la muſica: cuius Thaletæ mentio etiam fit apud Pauſaniã in lib. 1. Ego nihil aliud fuiſſe exiſtimo muſicã illam Thaletæ, & eorum militum, qui apud Homerum cantu peſtẽ fugabant, niſi ſpem, gaudium, & lætitiam: quibus fit, vt & animi, & corpora valentius pugnent aduerſus morbum peſtiferum. Si quid hoc tempore fugiendum eſt, proculdubio vitari debet coitus, & balnea. præterquam enim quod contagiis occaſio præſtatur, fit etiam, vt corpora hominum reddantur languidiora, rariora, & laxiora, atque ideo peſtiferum aerem facilius in ſeſe trahant. Sed fortaſſe aliquis quærat hoc loco, an malum ſit his temporibus corpora rarefacere, & aperire. nam Galenus primo de differen. febr. cap. quarto, commendat, vt hiſce temporibus corpora aperta conſeruentur: immo addit, ſe hoc facere conſueuiſſe. non igitur videtur abſonum eſſe, vt corpora fiant rara, & laxa, quemadmodum Auic. damnaſſe videtur. Sollicitos habuit hæc quæſtio multos interpretes. Sed ego ita rem definire conſueui, duum generum eſſe oppilationes, quemadmodum clariſsimè habetur apud Galenum quinto de ſimpl. medicina cap 12. alias ſcilicet internas, alias externas. tempore peſtis oppilationes internæ ſunt omnino tollendæ, & prouidendum, vt intus vniuerſum corpus apertum ſit: quod intellexit Galenus loco citato: ſecus autem ſe habet de externis: nam eo tempore non ſunt corpora exterius aperienda; quia facilius aer infectus ingreditur: & hoc intellexiſſe exiſtimo Auicennam. Aluus mollis ſeruanda, &, ſi dura ſit, aut adſtricta, mollienda eſt vel leui aliquo clyſtere, vel brodiis ex malua, & beta. expertus ſum & in me ipſo, & in aliis, panem, qui multum furfuris habeat, frequenter vſitatum, corpus lubricum reddere, propter quod Ruſtici numquam laborant alui adſtrictione. & fuit ſententia Hippocratis in libro de dieta, huiuſmodi panem minus quidem nutrire, ſed magis per aluum ſecedere.

dere. Potus, & cibus quam moderatiſsimi eſſe debent: & longè falluntur, qui arbitrantur edendum, & bibendum eſſe largiter. Scio ego plurimos ſuo periculo hoc eſſe expertos: & Patauii, & Venetiis vidimus bibaces plurimos extinctos eſſe, qui exiſtimabant vinis generoſis ſe ſe propulſaturos eſſe peſtem. Raſes ille, experimentator maximus, quarto ad Almanſ. ex toto damnauit vinum tempore peſtis. cuius conſilium nequaquam amplector: ſed multo melius eſt, æſtate aut aquam potare interdum, aut vinum tenue & modicè caſtigatum; autumno, & hieme meracius potare licet. Cornelius Celſus modo aquam, modum vinum eſſe bibendum præcepit. Loco vini habemus multos liquores non minus iucundos, quam vtiles: vinum granatorum, ſuccum berberis, ſuccum citri, ſuccum aranciorum, ſuccum limonum, poſcam, vuæ immaturæ ſuccum. huiuſmodi liquores omnes cum refrigerent, & exſiccent, non tantum ſitim pellunt, verum etiam propria facultate putredinem ipſam coercent. panis ex farina, & modico furfure, modico ſale confectus, & optimè coctus, eſt accommodatiſsimus. recens quidem is debet eſſe, ſed nequaquam calidus: quia, vt dicebat Hippocrates ſecundo de dieta, & ſecundo de ratione victus in acutis, panis calidus ſitim auget, & replet corpus. Iubebat Auerroes in fine VI. Collect. abſtinendum eſſe à carnibus omnibus pinguibus, antiquis, & craſsioribus. hoc conſilium ego maximè amplector. quare præſtabit adhibere carnes auium, pullorum, vitulorum, modo tamen hæc quoque diligentia adhibeatur, vt hæc animalia ſint optimo nutrimento nutrita. Hiſce carnibus præſtabit etiã incoquere interdum vuam immaturam, folia acetoſæ, pimpinellæ, boraginis, bugloſſæ. laudo etiam, vt incoquantur carnes, vel poſca, vel aqua pluuiali, vel roſacea; gelatinæ illæ, & carnes aceto conditæ apprime conueniunt. licebit interdum, & præſertim tempore frigi-

diori,

diori, addere aromata, cinnamomum, gariophylos. Piſces ab omnibus ferè damnantur, eo quod ſua humiditate fomitem peſtis augeant. ſed, mea ſententia, non omnes ſunt damnandi: piſces litorales, & ſaxatiles multum abeſt, vt ego damnem: quia, ſi optimè coquantur,& condiantur, potius iuuant: incendium enim internum remittunt. poſſunt autem condiri aceto, ſucco granatorum, ſucco limonum, vel aranciorum,& berberis. oua pariter tremula, ſorbilia, omphacio, & aceto condita laudanda ſunt. Ex leguminibus nullum habeo, quod vobis proponam. Habetis, quid Hippocrates cenſuerit hac de re, qui dicebat, in Eno inſula multos ægrotaſſe ob eſum leguminum. quare non poſſum laudare Auerroem, qui lentes mirificè celebrauit, quamquam huiuſmodi genus edulii commendatum inueniam apud alios etiam Arabas. Fructus omnes, præſertim horarii, fugiendi ſunt; eo quòd ex iis gignatur ſuccus prauus, qui, vt dicebat Galenus, qualibet minima occaſione malignas febres inducit. qui fructus cum corticibus, & coriis conduntur ligneis, omnes impunè edi poſſunt. dicebat enim Dioſcorides piſtacia maximè valere aduerſus ſerpentum venenum. Idem dicit Auicennas de amygdalis, & de nucibus auellanis. Scitis quantopere celebretur Antidotus illa Mithridatis Regis Ponti, facta ex nucibus, caricis, & rutæ foliis. Inter herbas vtilis eſt meliſſa, acetoſa, borago, pimpinella, bugloſſa, ſonchus, myrrhis, endiuia; rapæ verò, fungi, tubera, raphani, cœpæ, porri, magnopere ſunt fugiendi. Sunt, qui exiſtiment tempore peſtilētiæ vtilem eſſe vſum alliorum, eo quod Galenus XII. methodi vocauerit allium Agreſtium theriacam. Sed longè falluntur: quandoquidem hoc genus cibi, & æſtuoſos humores gignit, prætërquam, quod tætro illo ſuo odore & animum, & corpus valdè conturbat. vt non immeritò dixerit Horatius poeta, *Cicutis allium nocentius*. Illud in omnibus eduliis eſt

ſumma

ſumma diligentia obſeruandum, vt ſint optime parata, nitida, ſine vllis ſordibus, ſine vllo graui aſpectu, præſertim ex locis ſalubribus capta.

Quæ medicamenta conueniant in præſeruatione à peſte. Caput XXIII.

PRAETER victus rationem in pręſeruatione, ex vſu etiam ſunt quædam medicamenta, quæ ſunt duum generum. alia, quæ cor ipſum muniunt aduerſus venenum; alia vero, quæ aperiunt, & euacuant. Quæ cor muniunt aduerſus venenum, aut intrinſecus adhibentur, aut extrinſecus. intrinſecus adhibentur bolus armenus, lapis bezaarius, puluis cornu Vnicornis, puluis cornu ceruini, corallorum rubeorum, puluis dictami cretici: quorum pulucrum doſis eſt ad ſummum drachmæ vnius. & ſumitur huiuſmodi puluis cum vino, quemadmodum Galenus dabat bolum armenum cum vino etiam in febribus. Ad hæc ſunt confectiones variæ, vt Mithridatica confectio, theriaca, cõſerua citri, acetoſæ, boraginis. Soleo ego vti hac confectione.

Recipe conſeruæ acetoſæ
conſeruæ citri } ana vnc. I.

Dictami cretici albi
boli armeni
zedoariæ } ana ſcrup. I.

miſce.

Cuius confectionis capitur ſemuncia, aut drachmæ tres vel duæ, poſtea bibitur, aut brodium paruæ pullæ, aut aqua acetoſæ, aut vinum tenue, & album, menſura trium, vel quattuor vnciarum. Extrinſecus illinitur theriaca regioni cordis, vel cum ſucco limonũ, vel cum aceto roſaceo.

roſaceo. Geſtantur etiã ſacculi facti ex huiuſmodi rebus.

Recipe florum aranciorum
roſarum
boraginis } ana p̄.5.

Sandalorum omnium
ligni aloes } ana drac. iii.

Camphoræ
croci
gentianæ
calami aromatici
dictami albi } ana drac. ii.s.

Contundantur omnia craſſo modo, & ex iis fiat ſaccu lus tela ſericea purpurea. Inuenio maiorum noſtrorum tempeſtate inuentum eſſe quoddam genus remedii extrinſecum, quo etiam ferunt vſum eſſe Adrianum VI. Pontificem Max.& eſt auripigmentum illud facticium, quod arſenicum criſtallinum vocatur. Duplex huius eſt vſus. Vnus eſt, vt lamina huius arſenici nuda geſtetur ſupra cordis regionem; alter, vt conteratur,& cum variis pulueribus miſceatur, atque fiat paſta, eaque exſiccata ad formam rotulæ maiuſculæ geſtetur ſupra cor. Modus componendi varius eſt: ſed hic à me maximoperè probatur.

Recipe arſenici criſtallini vnc.ii.

Dictami albi
Croci
Camphoræ } ana drac.ii.

Euphorbii drac.i.

Redigantur omnia in puluerem, & cum aqua roſacea, ac gummate arabico, quantum ſufficit, fiat paſta, & exſic

cetur

cetur. Facultas, ob quam hoc medicamentum tueatur cor à veneno, poteſt quidem eſſe ſecreta, poteſt & eſſe manifeſta: habet enim auripigmentum, vt docet Galenus, facultatem cauſticam, exſiccantem valdè. &, quemad modum ignis ſuo calore, & ſiccitate diſſipat omnem putredinem, pari pacto licet nobis exiſtimare arſenicum ſua exſiccatoria vehementi facultate omnem humorem, & putridum, & putredini obnoxium arcere à cordis ſede. Sed, quidquid ſit, hoc etiam eſt ex iis medicamentis, quæ experientia docuit prodeſſe. Medicamenta porrò, quæ euacuando, & aperiendo conueniunt in præſeruatione, ſunt aloe, manna: nam omnia gummata, dicebat Dioſcorides, valere aduerſus venenum: & manna noſtrum eſt genus gummatis; nam inſtar alicuius gummatis, aut lacrymæ deſtillat ex arboribus. ſyrupus roſatus ſolutiuus, ſyrupus de polypodio, hæc medicamenta per interualla accepta conſeruant à peſte. Ex aperientibus, quæ proſunt, ſunt ſemina omnia frigida, radix cichorii, pentaphylli, acetoſæ. Tempus vtendi iis medicamentis eſt ante prandium tribus, vel quattuor horis, in brodio paruæ pullæ. Inter medicamenta, quæ euacuant, poſſumus recenſere cauteria, per quæ, vt noſtis, ichores continuò educuntur à corpore. fiunt autem cauteria accommodata in peſte, & in brachiis, & in cruribus: poſſunt etiam fieri paulo ſubtus inguina. Commendari cauteria ad præſeruandum à peſte, inuenio apud Nicolaum Florentinum, medicum ſua tempeſtate grauiſſimum. ſed dicam, quod ego vidi experientia. poſſum teſtari, me innumeros hac peſte extinctos vidiſſe, nec vnquam vidiſſe quemquam, qui haberet cauterium, præter vnum tantum, atque ille erat ſacerdos. Interrogaui etiam hac de re multos medicos, qui teſtati ſunt neminem ſe vidiſſe: quod quidem argumentum eſſe poteſt, hoc genus auxilii magnoperè conducere. & ſumma cum ratione; quandoquidem per

M cauteria,

cauteria,tanquam per cloacas, continuò ichores praui, & putredini obnoxii educuntur. Atque tot dicenda erant de ratione præſeruandi à peſte.

De victu febrium peſtiferarum. Caput XXIIII.

NVNC ſequitur, vt curationem tradamus: quæ cum tota poſita ſit in ablatione morborum, & conſequenter ſymptomatum; cumque morbi, qui in peſte potiſſimum vagantur, ſint febres peſtilentes, bubones, & carbunculi; horum ipſorum curationem tactabo: his enim ſublatis, ferè omnia ſymptomata finiuntur, quæ ab ipſis proficiſcuntur. Incipiam autem à curatione febrium peſtiferarum, in quibus curandis comparantur indicationes ex ipſarum natura, quę cum ſit intemperies calida cũ materia putreſcente, & venenata, ratione intemperiei ſcopus medici debet eſſe, vt refrigeret; ratione autem materiæ illius, quę iam putrefacta eſt, indicatur, eam eſſe euacuandam; ratione autem illius, quæ nondum eſt putrefacta, ſed putreſit, ſcopus eſſe debet, vt putredo ipſa remoueatur, quod fit per vocatam vaſorum euentationem, & apertionem. ſed, quia hæc materia, vt dixi, venenata eſt, atque venenum præditum eſt vi quadam ſecreta, & cordi inimica, hinc ſuboritur & alia indicatio, ut aduerſus venenum pugnetur illis medicamentis, quæ arcana facultate cor ab ipſo cuſtodiunt. Pro huiuſcemodi ſcopis perficiendis tres ſunt medicationum modi apud veteres, diæteticus, pharmaceuticus, & chirurgicus. Quod ſpectat ad diętam, ea prorſus ratio tota eſt ineunda, quam monſtrauimus etiam obſeruari debere in pręſeruatione, vt ſcilicet aer corrigatur, ad frigidum, & ſiccum mutetur: ſomnus moderatus ſit; omnis motus corporis, & animi arceatur, frequentia hominum vitetur,

tur, & in ſumma quiete ęger ſemper contineatur, ſique aluus ſit adſtricta, leuiter emolliatur. pro qua emollitione conducunt quidem ſuppoſitoria communia, non autem acria: ſed, mea ſententia, multo utiliores ſunt clyſteres, præſertim illi, qui parantur ex rebus refrigerantibus, & ueneno aduerſantibus. Rufus Epheſius apud Oribaſium lib. VIII. Collect. cap. 24. commendauit clyſteres in febribus malignis factos ex aqua ſola tepida. Rabi etiam Moyſes lib. x. Aphoriſm. laudat clyſteres factos ex aqua & oleo ſimplici. Sed multò commodiores exiſtimo ego eſſe eos clyſteres, quibus etiam adduntur aliqua & refrigerantia, & etiam aduerſa veneno quodammodo. Eſt autem huiuſmodi clyſter valdè accommodatus. Recipe hordei p̄ i. foliorum maluæ p̄ s. florum roſarum, corticum citri ana p̄ i. bulliant ſimul in aqua communi, ſecundum artem. deinde, facta diligenti expreſſione, Recipe dicti decocti lib. vnam, olei amyg. dulc. lib. s. mellis roſati ſolutiui vnc. ii. s. miſce. Secundum hanc formam poteritis & vos alios etiam parare, ex brodiis pullorum, vel ex aliis decoctis. Illud etiam animaduertere debetis, quod animaduerti iuſſit Rufus, vt clyſteres infundantur, ſi febris ſit magna, & ardens, ita tepidi, vt nihil propè ſentiantur. De cibo, & potu magna fuit contentio inter medicos. Alii enim exiſtimarunt in febribus peſtiferis multum cibum eſſe offerendum; alii verò ex aduerſo iudicarunt ægros eſſe parum nutriendos. Vtrique, & rationibus, & auctoritatibus permoti ſunt. Sed, quia aliàs de hac re diſputaui, & quia hoc tempus non poſtulat has diſceptationes, dicam, quæ ſit mea ſententia. Itaque ſtatuo, cibū in his febribus debere eſſe boni ſucci, facilem concoctu: vt ſcilicet ſtatim & faciliter ſpiritus recreari poſſint, qui continuo exhauriuntur. Debet præterea exhiberi paucus, & ſæpe: ſi enim paucus ſolummodo offeratur, proculdubio vires collabuntur: immò verò dicebat Aetius libro v.

cap. 129. ex auctoritate Herodoti medici paucitatem cibi prauitatem materiæ augere: ſi autem exhiberetur multus, & ſæpè, proculdubio obruerentur vires, &, cum calor natiuus imbecillus ſit, minimè coquere poſſet, vnde & cruditates, & ex cruditatibus putredo dilataretur. Quare multo ſatius eſt, vt dicebam, cibum exhibere paucum, ſed ſæpe, ſcilicet quater vel quinquies in die ac nocte. cibus vtilis eſt, ptiſana facta cum brodio paruæ pullæ, cui admiſtus ſit ſuccus granatorum, vel citri. aqua etiam roſacea vtilis eſt permiſta, atque etiã ſi in ipſa coquatur hordeum. panis in brodio commodus eſt, & vtilis; iura etiã, quibus admiſtus ſit ſuccus vuæ immaturæ, vel berberis; panatella cum ſucco citri. Carnes non admodũ mihi probantur, quod facilè putreſcant, & quod in febribus omnibus, vt dicebat Hippocrates, vtiliores ſint ſorbitiones, quàm cibi. laudo ſanè deſtillatum factum ex carnibus, quòd aquam carnis Auicenna vocat, & in libro de virib. cordis ſcribit maximè cordi conuenire, præſertim ſi, dum deſtillatur, commiſceatur ſuccus citri, vel limonis, folia boraginis, acetoſæ, meliſſæ, acetum etiam ipſum roſatum. Pro potu aqua hordei conuenit, vel aqua ſimplex, cocta cum ſucco granatorum, cum aceto, cum ſucco berberis. Iuleb commendare non poſſum, quod tamen video à multis practicis amplecti. ratio eſt, quia huiuſmodi dulcia ſolent ventriculum alioquin malè affectum ſubuertere. præterea, vt eſt natura omnium dulcium, facilè auget incendium internum. quare omnia dulcia valdè damno, omnia acria, omnia ſalſa. Vinum nullo pacto concedendum eſt, eo quod & caput tentet, & ardorem inteſtinum augeat: nec perſuadeat vos auctoritas Galeni IX. metaph. cap. de terra Samia, vbi & in febribus mitioribus, atque etiam in maioribus vtitur vino: quandoquidem non vtitur eo, vt nutrimento, ſed duntaxat vt vehiculo boli armeni; qui cum lentus ſit,
&

& frigidus, facilè frangit omne nocumentum, quod infer re poſſet vinum. Eſt ſemper in omnibus cibis laborantium febre peſtilenti illud ſpectandum, vt habeant aliquā vim venenorum propulſatricem: & ideo conuenit ipſis im miſcere pulueres margaritarum præparatarum, corallorū rubeorum, & alborum, cornu ceruini, oſsis de corde cerui. puluerem etiam ſmaragdi laudare poteritis, præſertim apud eos Principes, qui poſſunt hos ſumptus facere. Aliud etiam ſpectandum eſt in cibandis ægris, vt nullus error committatur: quandoquidem, ſi Hippocrates primo Epid. commentario ſecundo tex. 19. dicebat, Philonis illius filiam intempeſtiuè prandiſſe, & mortuam eſſe: quanto magis formidare nos debemus alios errores grauiores, qui committi ſolent in ratione victus?

Quæ medicamenta conueniant in curatione febrium peſtilentium. Caput XXV.

ALTER modus medicandi peſtiferas febres ſitus eſt in pharmacorum vſu: quæ ſunt duū generum potiſsimum: alia ſunt, quæ euacuant; alia, quæ corroborant. Corroborantia autem ſunt, & quæ laxitatem meatuum conſtringunt, refrigerādo, & exſiccando, & quę etiam tēperamentum partium, præſertim cordis, reficiunt, & conſeruant. Dicebat enim Galenus libro de diff. feb. cap. 5. partes ipſas debiles reddi, & propter meatum latitudinem, & propter diſcraſiam. De euacuantibus medicamentis fuit lis inter medicos, numquid conueniant in curatione peſtiferarum, nec ne, & quando conueniant. Non defuerunt, qui exiſtimarunt conuenire vſum medicamentorum euacuantium, ſed ſolummodo eorum, quæ corroborant, & attemperant. Alii ex aduerſo fuerunt in ea ſententia, neceſſariò eſſe euacuandum: atque hi po-

ſtremi

ſtremi rurſum in duas partes ſunt diuiſi. Alii enim ſtatim purgandũ eſſe, alii non niſi præparata materia uolue runt. cauſa huiuſcemodi controuerſiæ non alia fuit, niſi quod ea eſt prauitas febrium peſtiferarum, ut, quemadmodum dicebat Iacobus, quidquid fiat, plerunque mors ęgri ſequatur: nam, ſiue abſtineamus à pharmacis, ſiue illis utamur, atque utamur uel citò, uel tardè, res plena periculo eſt: &, ut dixi, magna ex parte ægri intereunt. Sed, ne hoc tempore uos detineam dubiis quæſtionibus, quattuor hac in re ante cętera conſtituo. Vnum eſt, peſtiferam febrem ex inſigni putredine ortum ducere, quæ putredo plerunque ſubitò fit. Alterum eſt, putridam, & uenenatam materiam quamprimum è corpore educendam, eſſe; eo quia, cum non poſsit corrigi, nec benignam naturam induere, neceſſarium eſt, ut, quidquid tangit, contaminet, atque prauum reddat. Tertium eſt, in febribus peſtiferis quamprimum uires deiici, nec ob aliud, niſi quia uenenum huius materię totum cordis temperamentum deſtruit. fit autem, ut dicebam ex ſententia Galeni, ex diſcraſia facultatũ debilitas. Quartum, & poſtremum eſt, materiam febrium putridarum, ut putrida eſt, eorum pharmacorum genus poſtulare, quæ expurgant; ut uero uenefica, & pene deleteria eſt, exigit proprium quoddam remedium, quod fere ſola experientia inueniri poteſt. hinc eſt, quod in peſte illa tempore Rufi Epheſii auxilium accommodatum fuit ea compoſitio, quam ipſemet Rufus inuenit, ex myrrha, aloe, & croco. Sic etiam, quo tempore M. Aurelius Imperator apud Parthos bellum gerebat, nata eſt quædam peſtis, in qua, ut ſcribit Arrianus, & Simplicius in prędicamento qualitatis, oleum, & uinum ęgrotos omnes curabat. Idem aliàs dixi de urina humana, de bolo armeno, de theriaca. quibus auxiliis diuerſas peſtes curatas eſſe, memoriæ prodidit Galenus. nec eſt, quod exiſtimemus, & bolum armenum, & theriacam

ſola

ſola exſiccatoria facultate prodeſſe in peſte: quandoquidem multa ſunt medicamenta, quæ uehementius exſiccant; neque tamen probatum eſt experientia, ita prodeſſe. immo uerò, ſi Galeni mentem penetremus lib. IX. de ſimpl. medicina, poſtquam effectus, quos bolus armenus exſiccando facit, enumerauit, ſubiungit & alterum effectum, quaſi præter exſiccationem voluerit illi ineſſe quandam aliam vim aduerſus peſtem: quemadmodum etiam fecit lib. de theriaca ad Piſonem cap. 16. vbi, poſtquam laudauit diuinum Hippocratem, qui non igne ſimpliciter, ſed igne ex rebus odoratis facto peſtem curauit, inquit, haud ſecus facere theriacam, quæ, inſtar ignis cuiuſdam, non ſimplicis, ſed purgatorii, hoc eſt, quæ præter vim exſiccandi habeat etiam aliquam aliam facultatem, quę, inquam, peſtem ipſam debellat. Conſtat itaque hoc apud omnes, pręter uim exſiccatoriam, quæ, vt dicebat Auicennas, perficitur ſectione venæ, & purgatione, etiã exigi aliquam aliam ſecretam facultatem, quæ poſsit venenis ipſis obſiſtere. His ita conſtitutis, aſſero in febre peſtifera omni, niſi quid impediat, euacuãdũ, & purgandum eſſe cito: nam, ſi materia turgens citrà omnium controuerſiam, vt meminit Hippocrates, quamprimum eſt expellenda è corpore; eo quod periculum ſit, ne impetum faciat in aliquod nobile viſcus: multo magis debemus ſtatim euacuare, & purgare, vbi iam materia venenata cor ipſum vitæ ſedem occupauit. Eſt igitur & euacuandum, & citiſsime: quandoquidem, vt dicit Hippocrates, ſi quid mouendum eſt, in principiis moue. Medicamenta hiſce febribus accommodata ad purgandum complura ſunt; alia, quæ exhibentur in ſolidiori forma; alia, quæ in liquidiori. Inter ea, quæ exhibentur in forma ſolida, eſt electuarium lenitiuum, electuarium roſatum: multi etiam laudãt benedictam vocatam, acceptam ad quantitatem drachmarum trium, vna cum aqua endiuię menſura vnciarum quattuor.

tuor. Inter ſolidiora poſſumus etiam adnumerare pillulas cochias, quas Auerroes vii. Collect. cap. 31. in cura carbunculi peſtiferi magnoperè commendat. Eſt & euphorbium à multis hac in re commendatum, & modus exhibendi eſt. Recipe euphorbii grana xii. maſticis grana viii. dictami albi grana iiii. cum melle roſato ſolutiuo fiat bolus. Ex veteribus inuenio magnum illum Auenzoar Euphorbium maximè commendaſſe: cuius ſententiam poſteriores deinceps multi ſunt ſectati. Tamarindos etiã multi laudant, & iure: quibus ſi placebit vobis tempore æſtatis vti, Recipe pulpæ tamarindorum drac. vi. Electuarii roſati Meſue drac. ii. s. miſce. hoc eſt accommodatiſſimum medicamentum. Si placebit potu medicamentum aliquod dare, habetis ſenam, epithimum, agaricum, quẽ inter cordialia medicamenta adnumerat Auicennas. Poteritis itaque ita medicamentum parare. Recipe foliorum epithimi, ſenæ ana drac. i. s. florum violarum, boraginis ana manip. s. ſcordii, ſeminum citri ana drac. i. s. fiat decoctio ſecundum artem. deinde Recipe dictæ decoctionis vnc. iiii. agarici præparati ſcrup. iiii. rhabarbari electi ſcrup. iii. s. ſpicæ, camphoræ ana grana iii. infundantur omnia ſecundum artem. deinde, facta diligenti expreſſione, adde ſyrupi roſati ſolutiui vnc iii. s. miſce. poſſumus etiam loco ſyrupi roſati ſolutiui vti manna. & aduertite in his medicamentis componendis ſemper reſpiciendum eſſe venenum, ſemper admiſcenda eſſe aliqua, quæ à veneno cor tueantur. Inter ſoluentia poſſumus etiam adnumerare frigidam, quę magnopere in hiſce febribus curandis laudatur ab Auicenna. & nos experti ſumus anno pręterito in pluribus huiuſmodi genus medicamenti contuliſſe: ſunt enim, vt audiuiſtis, magna ex parte febres ardentes. Pręter euacuationem, quæ fit per medicamenta ſoluentia, vtilis etiam ſolet eſſe euacuatio facta per ſudorem: eo quod natura excitata, quemadmodum ſponte

solet

ſolet expellere, ita etiam ſtimulata per ſudorem expellit. aqua hordei magnoperè commendatur in his caſibus, ſi magna quantitate accipiatur, deinde corpus ipſum cooperiatur. poteſt etiam parari aqua hordei cum caricis.pul uis de cheieri, ſeu violarum ad quantitatem drachmæ dimidiæ acceptus ante potum aquæ hordei mirificè ſudo rem prouocare poteſt. Poſt purgationem, atque etiam ſi purgatio ipſa fieri non poſſit, deſcendendum eſt ad ea me dicamenta, quę attemperant, & quæ viſcera vitalia corroborant. Intrinſecus ad alterandum magnopere commendat Auicenna vſum ſeri caprini. Sic etiam iura paruę pullæ, medicata herbis cordialibus, vt meliſſa, pimpinel la, acetoſa, myrrhide, maximè conferunt,& inſigniter ſo lent attemperare prauos humores. fiunt etiam confectio nes. Et, quia diximus tempore æſtatis cauenda eſſe omnia dulcia, poteritis bolos componere huiuſmodi. Recipe boli armeni ſcrup.i.cornu cerui vſti, corallorum rubeo rum, gentianæ ana ſcrup.s.cum ſucco limonum, vel ſucco citri fiat bolus. quod ſi tempus hiemale fuerit, licebit etiam huiuſmodi pulueres immiſcere, vel conſeruæ cicorii, vel acetoſæ. De iis, quæ cordi hoc tempore applicari debent, dubitatum inuenio, an melius ſit refrigerãtia, & adſtringentia adminiſtrare, an potius exſiccantia, & ca lefacientia. Ego potius amo, vt medicamenta componã tur ex iis, quæ & refrigerare ſine adſtrictione, & modera tè exſiccare, ac cordi auxiliari poſſunt. huiuſmodi autem eſt epithema iſtud. Recipe aquarum roſarum, meliſſæ,ace toſæ ana lib.i.camphoræ,croci,ana ſcrup.s.corticum citri p̃.s.ſcordii, dictami albi ana vnc.i.s.bulliant ſimul,deinde cum panno vel lineo,uel ſericeo tenui fiat ſecundũ mo rem epithema: poſt quod epithema hoc etiam linimentũ accommodatum eſt.Recipe theriacæ optimę drac.i. pulue ris ſandalorum omnium, ſcordii, dictami albi ſcrup.s.ſuc ci limonum parum,miſce,& fiat linimentum.

De auxilijs chirurgicis, quæ in febribus peſtiferis ſunt adhibenda. Caput XXVI.

HAEC pro febribus ipſis peſtilentibus expugnandis agi poſſunt: de medicamentis loquor: eſt enim tertius, & poſtremus modus medicãdi, qui operatione chirurgica perficitur: qui cum multiplex eſſe poſsit, videndũ eſt primo de ſanguinis miſsione. Eſt lis antiquiſsima, an in febribus peſtiferis mittendus ſit ſanguis, necne. multi negarunt mittendum eſſe. non defuerunt, qui affirmarent mittendum. atq; iſti etiam inter ſe diuiſi ſunt, quoniam alii phlebotomiam, alii cucurbitulas, alii hirudines magis laudarunt: cuius, vt dicebam de pharmacis, diſsidii cauſa fuit, quoniam, quodcunque faciat medicus, magna pars ægrorum moritur non remedii importunitate, ſed potius vi, & prauitate ipſius morbi. quare, cũ alias hac de re fuſiſsimè diſputarim, nunc dicam tantum breuiter, quid conſtituere debeatis. Sunt igitur vobis duo conſtituenda. vnum, modo vires adſint, in initio febriũ peſtiferarum ſemper mittendum eſſe ſanguinẽ: dixi, modo vires ſuppetant, quia etiam in initio conſueuerunt ob hoc venenum vires penitus deiici. Cur autem ita laudem ſanguinis miſsionem; in primis facit auctoritas Auicennę, qui cum dixiſſet, cardinem curationis in peſtiferis eſſe exſiccationem, ſubiũxit hanc fieri & pharmacis, & ſanguinis miſsione. facit & ratio, quia, ſi venenum citiſsimè citra omnium controuerſiam eſt à corpore tollendum, atque ipſum venenum reſidet in ſanguine putreſcente, planè, ſi auferatur ſanguis, conſequenter fundamentum, & fomes veneni aufertur. Nec obſtat materiam eſſe prauam, & propterea potius egere alui ſolutione, quam ſanguinis miſsione: quia Galenus IIII. Meth. cap. 6. vbi ſtatuiſſet in magnis morbis ſemper mittendum eſſe ſanguinem, de-

clarans,

clarans, qui ſint morbi magni, inquit dici magnos, vel propter vehementiam affectus, vel propter nobilitatem partis, uel *διά τὴν κακοηθίαν*, hoc eſt vel propter prauitatem. vt clarè docuerit etiam in morbis prauis, & malignis ſanguinem eſſe mittendum. Sunt tamen duæ condiciones, ſi fieri poteſt, diligenter obſeruandæ. vna eſt, vt ſemper habeatur ratio plenitudinis, quam non ſolum Galenus, verumetiam Auicennas, Paulus, & Aetius videntur in his caſibus exigere. idque cum ratione: quia, ſi exigua fuerit plenitudo, parciſsimè mitti debet ſanguis, eo quod venenum non poteſt eſſe ita lethale; ſi ſit paulo maior, debet etiam ſanguinis miſsio eſſe copioſior; ſi ſit inſignis, maxima ſanguinis miſſio eſt facienda. & iccirco non vos fallunt medici illi, qui arbitrati ſunt mittendum eſſe ſanguinem vſque ad animi defectum in his caſibus; quia reſpiciunt ſummam plenitudinem, cui quidem ſolet plerunque copulari febris peſtifera. Alia condicio ſeruanda eſt, vt in conſtitutionibus maximè calidis, ſi fieri poteſt, aut non mittatis ſanguinem, aut parciſsimè. fuit namque Galeni ſententia IIII. de acutis 19. in magnis æſtibus non mittendum eſſe ſanguinem, etiam ſi morbus ſit magnus, & vires permittant. immo primò ad Glauco. cap. 14. dicebat, medicos ſæpè grauiter errare, qui temporibus calidioribus mittunt ſanguinem: & addit in ea conſtitutione omnes penè interiiſſe, quibus miſſus fuerat ſanguis. Alterum conſtituendum nobis eſt, niſi in principio vocemini, nunquam cogitandum eſſe de ſanguinis miſsione. adducor ad hoc aſſerendum auctoritate Galeni III. in primum Epid. commentario 26. vbi quærens, cur Hippocrates in caſu Critonis non meminerit ſectionis venæ, inquit hanc eſſe rationem: quia Hippocrates non vocabatur in principio. quaſi velit nos docere, ſi in principio vocatus fuiſſet Hippocrates, ſecuiſſet venam, quamquam adeſſet magna prauitas,

propter quam prauitatem factum fuit, vt illi miſero ægro ſtatim phlyctenæ nigræ apparuerint, & tertia die interierit. Vbi igitur licebit mittere ſanguinem, ſemper eligenda erit venæ ſectio: ita vt, ſi malum ſe ſe oſtendat in partibus ſuperioribus, à baſilica ſanguis mittatur. ſi autem ſe malum prodat in partibus inferioribus, in inguinibus, in coxis, vel in partibus ſubtus iecur, potius eligenda erit uena poplitis, ut, quemadmodum natura ſe ſe in illis partibus exonerare tentat, ita & uos ei auxiliemini. Si non liceat uenam ſecare, uel ratione ætatis, vel ob aliquid aliud, habemus cucurbitulas, hirudines. poteſt euacuari ſanguis per hirudines applicatas tum hæmorrhoidibus tum etiam ipſis pedibus, prout ſcilicet morbi impetus poſtulare uidebitur. ſic etiam cucurbitulas uſurpare poſſumus. de quarum apponendarum loco etiam medici non parum diſſenſerunt. placet autem mihi, ut potius cucurbitulæ apponantur partibus inſra iecur, ſupra nates, & ſub natibus; eo quod, cum uehementer attrahant hæc inſtrumenta, multo ſatius eſt, eas attrahere uenenum ad partes à corde remotas, quàm ad ipſi proximas; ſi ſcarificationes perferrēt ęgri, aut miniſtri noſtri intelligerent illud genus operationis, proculdubio amarem etiã hoc genus auxilii: quod ſanè inuenitur laudatũ apud Galenum, & apud Oribaſiũ ex ſententia Apollonii. ſed, quemadmodum alias copioſe diſputaui, huiuſmodi operatio non eſt in uſu. dico, non eſse in uſu: quoniam, mea ſententia, ualde differunt apud medicinæ ſcriptores ſcarificationes, cucurbitulę ſcarificatę, & cucurbitulę leues. Sed hac de re non eſt, ut longius differam; cùm præſertim, ut dixi, fuerit accurate à nobis tractata. Inter chirurgicas operationes adnumerare poſſumus auxilii genus illud, quod veſsicatorium nuncupatur. Hæc veſsicatoria venenum à corde ad partes ignobiliores trahunt, ſiue venenum poſitum ſit in vaporibus, ſiue in humoribus.

Nec credatis hoc genus auxilii nouum eſſe, & ſine ratione. eſt antiquiſsimum, vt videre poteſtis apud Galenum vi.de medicamentis localibus, cap.primo. eo enim in loco, ex ſententia Archigenis, in iis, qui cruciantur ob flatus ventriculum diſtendentes, magnoperè laudat, vt ſpongiam aceto acerrimo maceratam brachiis, & pedibus apponamus, vſque quo phlyctænæ fiant. Oribaſius etiam vii.Collect.cap. 19. inter remedia, quæ maximè reuellunt venenum, & prauos humores à partibus nobilioribus, enumerat medicamenta acria, artubus appoſita. Idem Galenus i.de humoribus, vt etiam narrat Rabi Moiſes in Aphoriſmis, ſcribit, vbi humor ad caput, aut ventrem fertur, medicinas mordicatiuas manibus & pedibus appoſitas magnoperè conferre. Iacobus de Partibus, qui plus ducentis annis antę nos vixit, clariſsimè omnium mentionem fecit veſſicatoriorum noſtrorum: immò eandem pænè formam, & materiam deſcribit, qua nos vtimur: nam in commentariis ſupra primam quarti, cap. de febre peſtilenti, inter alia remedia, quæ ſcribit conferre, enumerat veſsicatoria appoſita & brachiis, & cruribus, facta ex lacte vel ficuum, vel tithymali, vel ex cantharidibus cum fermento. vt non ſit dubitandum, hoc præſidii genus eſſe antiquum. Locus igitur, vbi apponuntur hæc remedia, eſt in brachiis, tribus digitis ſupra carpum, & in parte anteriore crurum paulo ſupra malleolum. materia eſt varia, qua vtimur ad efficienda veſsicatoria. ſed interdum vſurpamus flammulam Iouis, & herbam illam, quæ pes cerui vocatur: contunditur enim hæc herba, & modò ſola, modò aceto acerrimo macerata applicatur. ſed, vt dixi, frequentiſsimè omnium vtimur cantharidibus vna cum fermento, & cantharidas magis laudo, eo quia & Hippocrates, & Dioſcorides prodiderunt, eas aduerſus venenum magnoperè valere. Poteritis igitur huiuſmodi veſsicatoriũ conſtituere. Recipe

pe cantharidum præparatarum drac.iii.fermenti vnc.s.aceti acerrimi parum. miſce. & fiat paſta. addi etiam poteſt interdum modo ſynapi,modo euphorbium, quemadmodum (niſi fallor) copioſius docui in tractatu de componendis medicamentis. figura veſsicatorii debet eſſe vel rotunda,vel oualis, lata autem, & longa plus, minusve tribus digitis. modus vtendi eſt, ut omni tempore, & ante prandium, & poſt, apponatur locis prædictis prius calefactis vel fricatione, uel lotione calida. ubi appoſitũ eſt hoc remedium, detinetur uſque quo excitentur veſſicæ, quæ ſolent fieri interdum ſpatio decem horarum, interdum uiginti, modo maiori, modo minori. ubi factæ ſunt ueſsicæ, rumpuntur, ut ichor ille exeat, &, ubi ruptæ ſunt apponitur butirum cum folio caulis, quod per vnam vel alteram diem detinetur,demum loco butiri apponitur parti vlceratę unguentum ſacrum. quod ſi dolorem excitet, aufertur unguentum ſacrum, & loco illius, ad dolorem placandum,illinitur modo unguentum roſatum, modo linimentum ſimplex.dolore ſedato, iterum apponitur unguentum ſacrum, quo ulcera eatenus aperta conſeruantur, quouſque malum prorſus finitum ſit: &, niſi ſponte cõſolidatur, emplaſtrum illud diapalma uocatum, adhibetur ad inducendam cicatricem. Hactenus de febribus ipſis peſtilentibus.

De bubone peſtilenti. Caput XXVII.

INTER uitia autem, quæ in peſte plerumque conſpiciuntur, ſolent frequenter apparere tumores, qui in uariis,& diuerſis partibus fiunt,ſubtus aures,ſub axillis,& in inguinibus: ac modo ſunt maiores, modo minores, modo minimi: interdum cum dolore, interdum doloris expertes. Vocantur autem omnes iſti tumores communi

muni nomine à Græcis bubones, quod nomen etiam à Latinis hodie vſurpatur. & ratio eſt huius nominis: quoniam glandulæ ipſe, in quibus fiunt, ab Hippocrate, & aliis medicis ſunt appellatæ bubones, vt teſtatum habetis apud Galenum tum alibi, tum præſertim in commentariis ſupra ſecundum librum Epid. quorum commentariorum fragmentũ à me Latinitate donatum habebitis in Galeno, qui excuſus eſt nuperrimè apud Iuntas. Differentia eſt tamen inter hos tumores; eo quia frequentiſsimè oriuntur in inguinibus, vnde peſtis inguinaria vocatur: rarius naſcuntur ſub axillis: rariſsimi omnium fiunt ſubtus aures. Cur in omni ferè peſte conſpiciantur huiuſmodi tumores, potiſsima cauſa eſt; quoniam venenum peſtiferum vſque adeò eſt naturæ inimicum, vt non ſolum ſollicita ſit in cuſtodiẽdis viſceribus ab illo, verum etiam ab omnibus partibus corporis conetur illud depellere. &, cum glandulæ ſint omnium corporis partium imbecillimæ, hinc fit, vt venenum ipſum in eas partes depulſum frequenter tumores procreet. dixi, ab aliis partibus naturam etiam depellere hoc venenum; eo quia duplex eſt ipſorum bubonum peſtiferorum generatio. vna, & potiſsima eſt, quando à veneno primum cor afficitur, cuius vis excitata illud à ſe ſe depellit. alter modus generationis eſt, quando non primo afficitur cor, ſed, vel per contagium, vel aliqua alia ratione contaminata vna, aut altera pars corporis, venenum, quod in ſe ſe habet, expellit in partem debiliorem. differentia eſt horum generationis modorum; quia, vbi fiunt tumores corde primum offenſo, ſemper ſolet febris antecedere; aut ſaltem comitari; vbi verò non fiunt à corde primum offenſo, non eſt perpetuũ vt febris ipſos comitetur, ſed fiunt ſaltem ab initio ſine febre, immo verò etiam interdum perdurant ſine vlla febre. Cur porrò frequentius fiant in inguinibus, & rariſſimè in capite, hæc eſt vera ratio, quia materia illa craſſa

eſt,

eſt, viſcida, & lenta, propter quod promptius fertur deorſum depulſa à natura: inguina verò, cum ſint infra partes infectas, facillimè omnium ſuſcipiunt hanc materiã, alioquin proprio impetu deſcendentem. etſi autem caput, ſicut dicebat Hippocrates IIII. de morbis, propter ſui capacitatem, & cauitatem, facilè recipiat humores, & morbos; iſti tamen peſtiferi humores, propter ſui lentorem, & viſciditatem, non facilè trahuntur in caput, nec facilè attolluntur, ſed ſolummodo vapores ſunt, qui, in caput eleuati, alia ſymptomata, quæ audiuiſtis, inducunt. Nec moueat vos, quod materia illa peſtifera, ex qua fiunt variolæ, tentet maximè omnium faciem, & caput; propterea quod illa materia eſt per omne corpus diſperſa: & propterea, cum magno impetu feratur, in ora & in caput, quod facile recipit, fertur. Secus eſt de materia peſtiferarum febrium, & de materia bubonum, quę cum non ſit per vniuerſum corpus diffuſa, ſed in corporis partibus intimis lateat, non facilè inde poteſt in ſuperiores capitis partes attolli. Cognoſcitur tumor peſtifer faciliter, tum propter peſtem vagantem, tum propter accidentia ſæua, quæ ipſum comitantur: nam fiunt deliria, dementationes, vomitus, vrinæ turbidæ, & multa alia ſæua ſymptomata, quæ faciunt, vt facilè diſtinguatur tumor peſtilentialis à non peſtilentiali: quia, etiam ſi bubones non peſtilentiales fiant regnante peſte, vt compertum eſt hiſce temporibus noſtris, verumtamen, quia non ſunt peſtiferi, neque febres habent, niſi diarias, vt docet Hippocrates, & Galenus in Aphoriſmis, nec dementationes, uomitus, vrinas prauas, quemadmodum habent peſtiferę. Omnis bubo peſtilens lethalis eſt, &, quanto magis occultus eſt, & quanto minor, eò deterior eſſe ſolet, vt interdum ægri cum his pereant ſecunda, tertia, & quarta die. Dixi, interdum fieri bubones ſine febre. dubitatur, an poſsit fieri vel bubo, vel aliquod

aliud

aliud vitium peſtiferum abſque febre. Ex vna parte videtur fieri poſſe, primo auctoritate Hippocratis 111. in tertium Epid. tex. 60. vbi, poſtquam narraſſet multa genera morborum, inquit, neminem eorum, qui cum febre ægrotabant, fuiſſe inobedientem. Ex quo loco clicere poteſtis, ægrotantes aliquos peſte fuiſſe ſine febre. tex. etiã 55. eiuſdem libri, & alibi ſæpè nominat plurima, atque ēt perniciosa ſymptomata, quorum alia dicit fuiſſe cum febre, alia ſine febre. Galenus etiam ix. de ſimpl. medicina cap. de bolo armeno, ſcribit in ea peſte exhibitum fuiſſe illud medicamentum aliquibus, qui ſine febre erant, cum vino; aliquibus verò ſine vino. vnde facilè patet, peſtem eam aliquos tentaſſe ſine febre. Accedit etiam teſtimonium noſtrum: quandoquidem in hac peſte viſi ſunt & carbones, & bubones ſine febre. Ex altera parte ſunt auctoritates & rationes, quibus conuincitur morbos nullos peſtiferos eſſe poſse ſine febre. eſt primum auctoritas ipſius Hippocratis in libello de flatibus, vbi, diuidens febres in communes, & particulares, dicit, febres communes eſse peſtem: quaſi voluerit, omnino inſeparabilē eſse febrem à peſte. Paulus, Aetius, Auicennas, & Raſes, & omnes ferè alii, quando de peſte tractarunt, obſeruabitis eos tractaſse inter febres peſtilentes: quod quidē argumentum eſse poteſt, ſecundum horum ſententiam, febrem eſse pęnè eſsentialem ipſi peſti, & omni morbo peſtifero. Sed, præter auctoritates, non deeſt ratio. etenim peſtis, non eſt dubium, quin ſit morbus acutus, immo acutiſsimus: quia, ſi character morbi acuti eſt, vt ſit velocis motus, & cum periculo, quemadmodum dicebat Archigenes; proculdubio peſtis celeriter mouetur, quia citò interimit: & cum periculo, quandoquidem maiorem ægrorum partem perdit: igitur eſt etiam cum febre. Probatur hæc conſequentia auctoritate Hippocratis, & Galeni. ſcribit nanque Hippocrates primo Epid. ſect. 3. tex.

tertio, morbos acutiſsimos, & difficillimos ſemper eſse febri continuæ coniunctos. Galenus etiam primo aphoriſ. ſeptimo, & tertio de difficul.reſpir.circa finem ſcribit, febrem inſeparabilem eſſe à morbis acutis. Accedit huic & altera ratio: quia ſi, vt prodidit Galenus primo de different.febr.quarto, peſtis generatur putrefactione accenſa circa cor, nequaquam fieri poteſt, vt hoc ſit ſine febre, hoc eſt, vt putredo inſignis fiat in corde ſine calore primum in ipſo accenſo, deinde per uniuerſum corpus expanſo. Pro reſolutione huius dubitationis ita ſtatuendũ eſt vobis, bubones, & carbones peſtiferos nunquam fieri poſſe ſine febre; tumores autem, & carbunculos nõ peſtiferos fieri poſſe ſine febre; etiam quod oriantur tempore peſtilentiæ. Sed, quid dicemus ad auctoritates allatas? duplici modo reſpondere poſsumus: vno, febrem aut eſse inſignem, aut eſse exiguam, & uix apparentem. peſtis fieri quidem poteſt interdum, & fit ſine febre inſigni, quemadmodum docet Galenus ix. illo de ſimpl.medicina: ſed, quod fiat peſtis ſine febre, ſaltem exigua, & vix ſenſibili, nunquam eſse poteſt. & propterea, quando Hippocrates narrat, ægros aliquos fuiſse ſine febre, intelligendum eſt de febre inſigni. Alio modo reſpondere poſsumus, febrem aut poſse antecedere, aut poſse ſequi, aut poſse comitari ipſam peſtem. Si loquamur de febre, quæ poteſt antecedere bubonem, aut alium morbum peſtiferũ, proculdubio non eſt neceſsarium, ut huiuſmodi febris antecedens alios morbos peſtiferos continuò copuletur peſti; quia, ut intellexiſtis, fit & bubo, & carbo non ſolum corde primum offenſo, uerum etiam aliis partibus. Sed, ſi loquamur de febribus, quæ poſsunt & comitari, & ſubſequi uitia peſtifera, dico, fieri non poſse, ut ullum uitium peſtiferum inueniatur, quin habeat ſaltem febrem, aut comitantem, aut ſubſequentem. Hanc reſolutionem poteſtis elicere ex magno Hippocrate III. in tertium Epidem.

dem tex.28.vbi clariſsimè colligitur, febrem interdum ſequi peſtiferos morbos, interdum comitari, aliquando etiam antecedere: quod autẽ in hac noſtra peſtilentia ſint viſi carbones, & bubones ſine febre, id factum eſt, quia illi non erant peſtiferi; neque etiam, vt dixi, abſonum eſt etiam tempore peſtis fieri tumores, & alia vitia nõ peſtifera, ſicut fiunt & febres non peſtilentes, atque alii morbi. vel, ſi erant peſtiferi, aut habuerunt ſaltem febres ſubſequentes, aut antecedentes, & comitantes, ſed exiguas, & placidas: cuiuſmodi certum eſt tempore peſtilentiæ fieri plurimas.

Bubonis peſtilentis curatio. Cap. XXVIII.

CVRATIO bubonis peſtiferi, quod pertinet ad pharmaciam, ad victus rationem, & ad chirurgicam operationem, eadem ferè eſt, quam deſcripſimus in febribus peſtilentibus. quo fit, vt ſuperuacaneum exiſtimem repetere eandem viuendi rationem, eadem pharmaca, & eadem auxilia chirurgica. Solum itaque tradenda eſt ea curatio, quæ fit per localia medicamenta, & propria ipſius bubonis. inueniemus autem auxilia accommodata, ſi ſcopos præ oculis habeamus huic malo debitos. eſt bubo tremor præternaturalis. itaque, cum ſit morbus in magnitudine vnà cum inflammatione, indicatur nobis, magnitudinem illam eſſe tollendam, & inflammationem eſſe reprimendam. quare, ratione ipſius inflammationis, vtendum eſſe refrigerantibus medicamentis; ratione autem magnitudinis, quæ fit propter materiam auctam, indicatur, opus eſſe illius materiæ eductione, & ablatione. Sed, quia hæc materia non ſolum multitudine offendit, verumetiam praua, & venenata qualitate, duo hic animaduertenda ſunt. vnũ,

vt materia illa omnino extrahatur, idque citiſsimè, ne ibi detenta venenum longè lateque per corpus diffundat. alterum eſt, ne, cum ſit in parte ignobili, refrigerantibus medicamentis, quæ alioquin conuenirent ratione inflammationis, venenum intra corpus repellamus. quapropter hic præcipuus ſcopus eſſe debet, vt quàm citiſsimè fiat & attractio, & euacuatio. quæ euacuatio & ſenſibiliter, & inſenſibiliter fieri poteſt. ad attrahendum, & euacuandum inſenſibiliter multa ſunt auxilia: eſt in primis cucurbitula ſicca, & ignita, quæ appoſita attrahit, & etiam inſenſibiliter diſsipat. eſt etiam ungueutum diachylon vocatum. apponunt etiam aliqui columbum, vel gallum: nam diſſecant partes horum animalium poſteriores adhuc viuentium, atque ita tepentes apponunt: fit enim, vt calore huiuſce partis venenum attrahatur, & diſsipetur. idem præſtat columbinum ſtercus adhibitum. Attractio autem, & euacuatio ſenſibilis fit, vt cucurbitula ſcarificata illi parti appoſita, aut parti propinquæ; hirudine etiam adhibita, aut ſcalpello. ueſsicatorium quoque, & cauterium apponitur ſtatim, vt ſcilicet ſimul materia illa venenata, & attrahatur, & conſumatur: hæc fiant ſtatim in initio tumorum peſtiferorum, dum apparent. Vbi ſatis materia fuerit attracta, nec ſuſpicio ſit fore, vt venenum intro reuertatur, totum ſtudium conuertendum eſt ad maturationem illius materiæ attractæ: quod quidem fit emplaſtris, & unguentis. Laudatur magnoperè vnguentum diachylon magnum vocatum: laudantur etiam emplaſtra, quæ fiunt ex malua, & radicibus altheæ, ex cæpis, croco, terebenthina. &, ut habeatis aliquas formas, primum erit emplaſma iſtud. Recipe butiri recentis, axungiæ porcinę ana vnc.i. terebenthinæ, vnc.s. croci, ſcordii ana ſcrup.s. miſce: & fiat emplaſma. Alia forma valentioris emplaſtri eſt. Recipe radicum altheæ coctarum per cribrum tranſmiſſarum vnc.i.s. cępe

lilii

lilii vnc.s. dictami, ſcordii ana drac.i.s. miſce & fiat emplaſma. Hęc emplaſtra debent ſepe remoueri, ter ſaltem in die ac nocte: eo quod, cum venenum tumoris atttahatur ab emplaſmate, quanto magis permutatur, tanto melior fit attractio. Vbi maturuit, ſtatim aperiendus eſt. & aduerte, tumores peſtiferos eſſe aperiendos, priuſquam toti ad maturationem perueniant: quia, vt dicebam, hoc venenum, quam citiſsimè fieri poteſt, educendum eſt. Modus aperiendi eſt vel per ſcalpellum, vel per ruptoria, ſeu cauſtica medicamenta, cuiuſmodi ſunt illa, quæ componuntur ex ſapone, & calce. Vbi apertus eſt tumor, vlcus diligentiſsimè emundandum eſt: ad quod agendum præſtantiſsima eſt terebenthina, cum melle, & ſcordio. addo ego frequenter ſcordium, eo quod huic putredini venenatæ ipſo nullum auxilium præſtantius inuenitur. quod ſi etiam mala caro, vt fit, ipſi vlceri ſupercreſcat, comprimenda eſt aut puluere aluminis vſti, aut vnguento ęgyptiaco vocato. Emundato vlcere, ſequitur, vt regeneretur caro: quod quidem fit pulueribus illis ſarcoticis vocatis: cuiuſmodi ſunt hi. Recipe myrrhæ ſarcocollæ, foliorum oliuę uſtarum, thuris, ſcordii ana drac. 11. radicis ireos drac.s. miſce, conſperguntur hi pulueres ſuper vlcus, & deinde ſuper pulueres apponitur vel unguentum de ceruſſa, uel aliquid aliud huiuſmodi. Vbi genita eſt caro, & repletum totus vlcus, ſupereſt, cicatricem inducere: idque fit vel cerato, quod diapalma vocatur, vel ipſo unguento albo camphorato. & laudo hoc unguentum album camphoratum, propter camphoram, quę ualenter poteſt aduerſus uenena, & materias peſtiferas.

De carbunculo peſtilenti. *Caput XXIX.*

INTER uitia, peſti maximè familiaria, eſt & illud, quod à Græcis uocatur ἄνθραξ, a Latinis carbo, ſiue carbunculus. Barbari, qui ſępè circa nomina ineptiunt, faciunt differentiam inter carbonem, & anthracem: ſed apud optimos medicinæ ſcriptores anthrax idem eſt, qui carbo. eſt autem carbo duplex, unus non peſtilentialis, alter uerò peſtilentialis. de non peſtilentiali locutus eſt Plinius lib. XXVI. cap. primo: quo loco ſcribit, carbonẽ peculiarem morbum eſſe prouinciæ Narbonenſis, atque L. Paulo, & Q. Marcio cenſoribus primum in Italiam ueniſſe. Peſtilens autem carbo, de quo pertinet ad nos loqui, eſt tumor modo ulceratus, modo non ulceratus, qui tumor fit ab humore craſſo, uſto, putreſcente, atque uenenato. propter humoris craſsitiem fit, ut durus ſit; propter incendium in baſi colorem referat rubrum; paulo ſupra baſim nigritiem; & tandem in apice ueſsicam albicantem habeat. Cur hos uarios colores habeat, cauſa eſt, quia, cum ſit humor inflammatus, & ardens, ut eſt natura rerum ignearum, ſemper ardor, & flamma ſuperiores partes petit, unde fit, ut in baſi rubeat; ſupra baſim, ubi maior eſt ardor, nigreſcat; in apice, ubi maximum incendium fiat propter uſtionem, ueſsica. ad quę omnia ſequitur plerunque etiam dolor, & cruciatus. propter putredinem carbo fętidus redditur, ut non immeritò Hippocrates tertio Epid. appellauerit carbones per excellentiam σῆψεις, hoc eſt putredines. propter uenenum carbo efficitur contagioſus, adeò ut ſit tumor feruidus, dolorificus, fætidus, & contagioſus, cuius etiam, ubi ueſsica diſrumpitur, non ſolum tumor eſt, uerum etiam ulcus peſtiferum, & fætidum. Ad ſimilitudinem huius carbonis ſcriptores rei ruſticæ uocarunt carbunculum, & carbun-

carbunculationem quoddam genus uitii arborum, & uuarum, quando ſcilicet oculi germinum arborum præ frigore urunutr, & corrumpuntur, nec non quando uuę foliis denudatæ ſub ardente ſole exareſcunt, & exſuccæ euadunt. Duplicem, quemadmodum & tumor, habet carbunculus generationem: unam, quando cor primo affectum à ſe ſe in partes extimas uenenum depellit; alteram, quando partes aliæ uel contagio, uel aere contaminatę uenenum in ſe generant, & ſic genitū detrudūt in partes ignobiliores. Primos carbones ſemper uel antecedit, uel comitatur febris: hoſce poſtremos non eſt neceſſe, ut antecedat febris, ſed ut ſaltem ſequatur. Non me latet, etiam fieri carbones ſine febre, ut dicebam: ſed illi non ſunt peſtilentes, quos uel febris non antecedat, uel ſaltem non ſequatur, comiteturve. Quod ſcribit Nicephorus Calliſtus libro VII.cap.28.& Euſebius libro IX. cap.ſexto, ſub Maximini Imperatoris principatu peſtem eſſe graſſatam cum ulcere, quod uocabatur anthrax, & ſerpens per uniuerſum corpus, atque oculos, tentans ferè omnes excæcabat, mea ſententia ulcus illud non erat uere carbo, ſed potius ulcera depoſcentia, cuiuſmodi facta eſſe in peſte, Athenienſi narrat Thucydides. atque etiam puto illud uitium ſimile fuiſſe illi, quod refert Galenus in libro de ſectione uenarum & arteriarum cap.ſeptimo: ubi ſcribit, putrifica quædam uitia ita aliquando circum iacente cute locum inferiorem, ſedem ſcilicet ipſam denudaſſe, ut nudæ apparerent uenæ, eaque inquit per totum corpus continenter apparuiſſe, cum fęda quędam lues carbunculorum in Aſianos populos graſſaretur. Et notate, ne decipiat uos interpres Latinus Euſebii, quoniam, quod is dicit, illud genus carbonum nouum, & peregrinum fuiſſe, nequaquam hoc habet contex. Gręcus. neque etiam Nicephorus, qui ab Euſebio omnia accepit, neque Ruſinus Euſebii interpres vetuſtus; neque

etiam

etiam poteſt eſſe: quoniam, ſi, vt dicebamus, familiare uitium peſti eſt carbo: qui fieri poteſt, vt eſſet nouum malum, & peregrinum? Cognoſcetis carbones, quia, quos dixi, colores habent, dolorem, & præter hęc iuncta habent alia ſęua ſymptomata, vt vigilias, ſitim, inteſtinum incendium, deliria, ſopores interdum, & urinas igneas, aut turbidas. Eſt omnis carbo peſtilentialis pęnè lethalis: &, quo minor eſt, vt aliàs etiam dicebam, eò deterior: quo verò plures ſunt, & latiores, eò magis ſalutem promittunt.

De curatione carbonis peſtilentis. *Caput XXX.*

RATIO curationis carbonis, & in viuendi ratione, & in pharmacorum vſu, & in chirurgica operatione eadem eſt cum ea, quam propoſuimus in febre peſtifera. illud vnum diſcrimen eſſe poteſt, quod, vbi apparent carbones, pharmaca exhibenda debent eſſe vehementiora, quemadmodum ſcamoneata laudata ab Auerroe: quia humor iſte, alioquin craſſus, & vſtus, ſi educendus eſt, valentiſsimo indiget remedio. debet etiam ſanguinis miſsio copioſior eſſe, vbi carbones adſunt, quam vbi adſunt ſimplices tumores: quoniam incendium, & feruor cum carbonibus omnium maximus eſt. quo fit etiam, vt in his magis diligenda ſit frigidę exhibitio opportuna, quam in tumoribus, aut aliis peſtiferis vitiis. localis autē curatio propria, & debita carbunculis, tota capienda eſt ex natura ipſius. Eſt enim tumor factus ex humore vrente, putreſcente, & venenato. Eapropter, ut dicebam de tumoribus, primus ſcopus medici eſſe debet, ut materia euacuetur ex ea parte. quod quidem fit uariis, & diuerſis modis. fit enim primum euacuatio huius materiæ ſcalpello: nam, ſtatim atquę ueſsicula illa apparet, optimum eſt

illam

illam incidere, vt exſpiret uirus illud. atque huiuſmodi conſilium fuit Galeni XIIII. Meth. & Auicennæ. Si fieri non poſsit ſcalpello, uel propter ægri timorem, uel ob aliud impedimentum, cauſticum, aut ueſsicatorium ſtatim apponendum eſt, ut aperto illo tumore uenenum diffletur. Aperto carbone, tres ſcopi ante oculos habendi ſunt medico. vnus, vt putreſcens materia exſiccetur; alter, vt incendium, & feruor remittatur; tertius, vt venenum materiæ compeſcatur. Iccirco componere ſolent medici medicamenta, ita, vt tres hos ſcopos reſpiciant. tale illud eſt, quod fit ex ſucco plantaginis, ex ſcordio, ex lentibus, & ex pane furfuraceo. exemplum ſit huiuſmodi. Recipe lentium elixarum, pannis furfuracei ana vnc. s. pulueris gallarum, ſcordii ana drac. I. s. ſucci plantaginis vnc. I. miſce, ac fiat emplaſtrum. quod quidem ſæpius in die, ac noctu mutandum eſt: quandoquidem venenatur & ipſum, ſi diutius maneat ſuper carbones, quemadmodum, ſi ſępè mutetur, efficacius attrahit in ſe ſe venenum, & refrigerat, atque exſiccat. Solet ſępè intolerabilis quidam cruciatus copulari carbonibus. quo in caſu mirificè conducit ad placandum dolorem lac cum pane furfuraceo, & ſucco plantaginis. lac ſit vel caprinum, vel vaccinum. Quod ſi carbo ſit admodum malignus, ac periculum immineat, ne vlceratus ſerpat in vicinas partes, atque eas depaſcatur, duo ſunt à vobis agenda. vnum eſt, vt vicinæ partes cuſtodiantur medicamentis refrigerantibus, & exſiccantibus, hoc eſt ſucco plantaginis, lentibus coctis in aceto, bolo armeno, & aceto, albumine oui, & ſanguine draconis. his namque illitis partibus vicinis, facilè vitatur periculum corruptionis ipſarum. Alterum eſt, vt partibus ipſis vlceratis apponantur medicamenta, quæ valenter exſiccare poſſunt: cuiuſmodi ſunt cauſtica: & inter alia in his caſibus maximè vtiles ſunt, & à Galeno commendati paſtilli Andronis, vnguentum ægyptiacum, vn-

P guentum

guentum Apoſtolorum: acetum etiam cum modico aluminis, & floris æris potentiſsimè exſiccare, & coercere poteſt putredinem ipſius carbonis. Eſt in his medicamentis etiam illud ſeruandum, quod monui, vt ſępè mutētur. Sed, ſi medicamenta nihil proficiant, deueniendum eſt tandem ad ignem, atque carbones ipſi adurendi. quod enim nec medicamenta, nec ferrum facere poteſt, id facit, vt dicebat Hippocrates, ignis. Poſtquam cruſta carbonis cecidit, atque illud extractum eſt, quod appellat vulgus radicem, ſupereſt, vt vlcus diligentiſsimè emundetur. Pro quo agendo magnoperè valet mel, & carbo feruens quercinus: quem carbonem ſcribit Plinius in fine libri XXXVI. carbones peſtiferos finire. Valet etiam ad idem vnguentum ex melle, & ſarcocolla, deſcriptum apud Raſem VII. ad Alman. Terebenthina etiam, quæ, vt dixi, à proprietate iuuat, vnam cum vitello oui, & melle, mirificè valet. Expurgato, & emundato vlcere, inducenda eſt caro, & cicatrix: &, ſi aliquid carnis ſuperfluæ creuit, totum abradendum eſt eo pacto, & iis remediis, quæ in bubonibus monſtraui. Atque hic eſt finis eius de Peſtilentia tractationis, quam vobis pollicitus ſum. Placeat Deo immortali hanc labem à nobis auertere, atque nos conſeruare: quò poſsimus pro vobis laborare, & tempore Quadrageſimæ lectiones noſtras proſequi.

FINIS

INDEX COPIOSISSIMVS NOTABILIVM, QVAE IN TOTO OPERE CONTINENTVR.

A

ACCIDENTIA cur tot, & tanta in peſtilentia. fol.60
Aerem totum ſimul non coinquinari, rationes duæ. fol.51.
Aeſtibus in magnis non mittendum ſanguinis, & cur. fol.99.
Aerem quantumcunque calidum ſemper eſſe frigidiorem cerebro. fol.54
Aeris contagio multo plures infici, quàm fomitis, & contactus contagio. fol.46
Aeris corrigendi modus. fol.80
Aerem dupliciter capi. fol.20
Aerem igne alterandum, & exſiccandum, quando, & non ſemper. fol.75
Aer eſt occaſio & cauſa gignendis venenis in corporibus diſpoſitis. fol.54
Aerem non fieri venenatum eo modo, quo alia venena, & cur. fol.54
Aerem eſſe medium, per quod fit contagium. fol.37
Aer quis fuerit noſter. fol.18
Aer vera peſtis cauſa. fol.14
Aerem peſtiferum conducere ad veneni generationem in noſtris corporibus. fol.21
Aerem non fieri venenatum, & cur, ſed quomodo. fol.21
Aer mutandus in peſte. fol.79
Agaricum inter medicamenta cordialia. fol.96
Alui emollitio quibus fienda. fol.91
Aluus quomodo mollienda. fol.84
Altimari ſententia de aere. fol.19
Animi motus vehementes vitandi. fol.83
Annonæ caritas cauſa peſtis. fol.73
Anni tempus fuiſſe intemperatum. fol.50

Amigdalę,& nuces auellanæ cur bonæ. *fol.86*

Ammiani Marcellini ſententia de anguſto foramine quodam, quod fuit peſtis cauſa. *fol.20*

Antidotus Mithridatis ex nucibus, caricis,& rutę folijs. *fol.86*

Aperiendi modus, qui bubonibus adhibetur. *fol.109*

Apollonium Tyaneum prædixiſſe peſtem Epheſiis. *fol.16*

Aqua hordei vtilis. *fol.97*

Aqua carnis Auicennæ. *fol.92*

Ariſtotelis dictum, quomodo intelligatur aerem non corrumpi. *fol.20*

Alliorum vſus in peſte prauus. *fol.86*

Ariſtoteles dubius de contagio in peſte. *fol.7*

Artium opera ciuitates quaſdam auxiſſe,vt populus aleretur. *fol.73*

Atheniensium peſtilentia celeberrima ex Gal. Thucydide, & Lucretio. *fol.3*

Attractio & euacuatio in bubonibus quomodo fienda. *fol.108*

Audaciores minus periclitari in peſte. *fol.83*

Auicennę error de acre in peſte. *fol.79*

Auripigmenti facticij vſus apud Adrianum.VI. Pontificem, & quomodo paretur,& quis melior parandi modus. *fol.88*

Auſtros peſtem aduehere. *fol.72*

B

Belluæ cur non inficiantur ab hominibus, vel homines à belluis. *fol.37*

Bibaces plurimos peſte extinctos eſſe. *fol.85*

Bruta carniuora non attigiſſe cadauera in peſte Attheniensium, & cur. *fol.76*

Bolum armenum, & Theriacam ſola exſiccatoria facultate non prodeſſe in peſte. *fol.95*

Bubonum peſtiferorum duplex generatio. *fol.103*

Bubones qui,& in quibus locis. *fol.102.*

Bubo omnis peſtilens letalis. *fol.104*

Bruta tentata in alijs peſtilentijs & Homero, & Hippocrate. *fol.4*

Bubonum,& variolarum materiæ inuicem comparatæ. *fol.104*

Bubonis peſtiferi curatio per localia medicamenta. *fol.107*

Bubo an aliud vitium peſtiferum ſit abſque febre. *fol.105*

Cadauera

C

Cadauera inſepulta cauſam fuiſſe peſtis quamplurimæ. fol.76
Calidam & ſiccam intemperiem eſſe cauſam peſtis ex Virgilio. fol.24.
Canes, & animalia poſſe communicare infecta interdum etiam pannis. fol.40
Canis rabidi morſus, & quod diutius latent ex multorum ſententia. fol.41
Cadauera extra vrbem portanda, vel cremanda, vel alijs foſſis ſepelienda. fol.75.
Cadauera eſſe contagioſa, & cur. fol.76
Calor præter naturam in peſte quis. fol.12
Calidum & humidum intemperamentum producere peſtem, & quotupliciter, & quomodo. fol.22
Carbones quomodo gignantur. fol.63
Carbones ſine febre non eſſe peſtilentes. fol.111
Carbonis ad ſimilitudinem quod genus vitij arborum, & vuarum vocetur. fol.110
Carbunculi duplex generatio. fol.111
Carbo quis, & quod duplex. fol.110
Carbo peſtilentialis ferè letalis omnis. fol.112
Carbonis peſtilentis curatio. fol.112
Cantharidæ magis probandæ pro veſicatorijs. fol.101
Carbones ab Hippocra. per excellentiam dici σῆψεις, hoc eſt putredines. fol.110.
Caro ſupercreſcens quibus comprimenda. fol.109
Carnes improbari in febribus peſtiferis. fol.92
Carnes quæ fugiendæ in peſte, & quæ amplectendæ. fol.85
Cauſa morbi duplex genere, quæ communicatur. fol.32
Cauſæ internæ peſtis quę. fol.12
Cauteria inter euacuantia prodeſſe in peſte. fol.89
Celtę ſuperatis Illyricis quomodo peſte fuerint infecti. fol.46
Cerebrum omnium partium frigidiſſimum. fol.54
Cibus & potus in febribus peſtiferis, de quibus magna contentio apud medicos. fol.91
Cibus nullus penè gratus, aut vtilis ſine aqua. fol.73
Cicatrix quibus inducenda. fol.109
Cicadas rore veſci, & cur non cecinerint, aut rarò. fol.18
Citò, longè, tardè, ex quo manarint. fol.79

Cy-

Clyſteres varij,& quomodo parentur. fol.91
Cęli vires & influxus inter peſtilentiæ cauſas omnes medicos collocaſſe. fol.60
Contagium ſolum Venetijs, & Patauij operatum eſſe multorum ſententia,& rationes. fol.47
Communes morbi qui. fol.6
Communicatio eſt quidam motus,ſiue ſenſibilis, ſiue inſenſibilis. fol.32
Colus,& balnea vitanda in peſte. fol.84
Contagio in peſtifero morbum acquiri propter adhærentiam humoris illius venenati,& putridi,ſed plerumque ob tranſmiſſionem vaporis, & ſpiritus. fol.33
Contagium per medium aerem multo plures cur perdiderit. fol.46
Contagium nihil poſt hac effecturum,& cur. fol.67
Contagium per communicationem meræ,& purę qualitatis quando. fol.32
contagium num peius ſit ex immediato contactu an ex fomite, an ex aere. fol.44
Contagij natura ex communi hominum notione, indaganda. fol.31
Contagium vtrum requiratur ad peſtis naturam. fol.7
Contagio cur extinguantur integræ familiæ. fol.37
Contagij fomitis mentio cur nulla facta ſit apud veteres. fol.45
Contagium in peſte Veneta,& Patauina tribus modis effeciſſe ſtragem. fol.45
Contagium fieri per humores in lue Gallica. fol.33
Communicatum in contagio quod ſit. fol.32
Confectiones varię,& antidoti. fol.87
Corpus à quo vapor peſtiferus communicatur, duplex. fol.33
Cornelij Celſi de vino in peſte ſententia. fol.85
corpora, quæ verè fomitis loco eſſe poſſunt, quæ. fol.35
corporis diſpoſitionem eſſe neceſſariam, & ad quæ. fol.27
corpus, à quo mittitur vapor peſtifer, quod. fol.34
confectiones cordiales. fol.97
corcyram inſulam ab imminente peſte liberaſſe M.Varronen. fol.72
communicari humorem in ſcabie. fol.33
corpora an rarefacienda, & aperienda in peſte; quæſtio inter Galenum & Auic. fol.84
cordi quæ applicari debent. fol.97
corpora humana ſola peſte tentata. fol. 3
conſtitutio quæ aeris. fol.22
conſtitutio pręterita quæ,& quæ circa eam capita tractanda. fol.2.

cor-

corruptio quæ vera, & non vera. fol.20
κρητηρία, quæ. fol.66
cucurbitularę, & hirudinum vſus. fol.100
curatio febrium peſtiferarum. fol.90

D

DEfinitio contagij. fol.32
Definitio peſtis tradita quomodo adaptetur noſtræ conſtitutioni. fol.11
Demonſtratio, quòd noſtra hæc fuerit vera peſtis. fol.15
Differentia inter vapores peſtiferos, & tabem Gallicam. fo.43
Diſpoſitiones præter naturam quæ in Veneta, & Patauina peſte. fol.3.
Diſpoſitio corporum ad peſtem ſuſcipiendam duplex, & quæ. fol.27
Dięta in febribus peſtiferis. fol.90
Diſputationes de Dei natura, & effectibus eſſe Deo gratas, ex Themiſtio. fol.1
Diſperſi, & ſporadici morbi qui. fol.5
Docendi ratio quæ optima: fol.1
Domi ſuæ quemquam per vrbem non commeare in peſte, num conueniat & vtile ſit. fol.77

E

EDuliorum omnium qualitas, & apparatus. fol.87
Empedoclem peſtem auertiſſe à Selinuntijs, & quomodo, ex Laertio. fol.72
Euagrij teſtimonium de hominibus ex infectis regionibus diſcedentibus. fol.42
Euacuantia nunquid conueniant in curatione peſtiferarum febrium. fol.93
Euacuatio per ſudorem in febribus peſtiferis vtilis. fo.96
Epidemij morbi qui. fo. 6
Endemij morbi qui. fo. 6
Europę magnam partem fuiſſe vexatam peſtis infortunio. fo.11
Exercitium quid in peſte. fo 83
Exercentes multum corpus cur faciliter peſte tentantur. fo.28
Externæ cauſæ peſtis quæ. fo.13
Euphorbij vſus, & ex eo compoſitio. fo.96

Familię

F

FAmiliæ integræ cur peſte pereant. fo.46
Febres variæ in peſte, & cur. fo.61
Febris fomes & focus eſt locus circa cor. fo.61
Fernelij ſententia de aere. fo.19
Febres putridæ cur non ſint contagioſæ. fo.43
Febres peſtiferas non eſſe verum à ſumma putredine oriri. fo.62
Ferraria cur non tacta peſte, etſi fuerint in ea terræmotus. fo.16
Fernelij ſententia, quid ſit id excellentius in peſte. fo.13
Fomites infectos inanimatos, quietos, & qui nō incaleſcant, non poſſe inficere alia corpora. fo.40
Fomes num diutius poſſit perdurare. fo.41
Fomes num poſſit tranſmittere cauſam morbicam in alium fomitem. fo.39
Fomes morbi quis, & eius conditiones. fo.35
Fracaſtorij ſententia de vapore putrido quomodo ſit cauſa morbi in ſanum corpus. fo.37
Frigida inter ſoluentia in febribus peſtiferis laudata. fo.96
Fructus horarij fugiendi. fo.86

G

GAlenum exigua quædam de contagio ſcripſiſſe. fo.8
Galenus loquaciſſimus cur ſilentio prætereat contagij tractationem. fol.9
Galenus quomodo intelligendus de vino in peſtiferis febribus. fo.92
Galenum qua ratione prædixiſſe, & præcognouiſſe peſtem. fo.50
Galeni ſententia exploſa, quid per diuinum intelligat, & propria. fo 23
Gelatinæ & carnes aceto conditæ in peſte vtiles. fo.85
Gregorij Niſeni ſententia de contagio in peſte. fo.8
Grauiora noſtra diligentia fieri leuiora. fo.71
Gummata omnia valere in peſte fo.89

H

HAlitus in Babylonia induxiſſe peſtem. fol.20
Herbarum quæ vtiles. fol.86
Homines ſe abſtinentes contagio, peſte fuiſſe correptos, & cur. fo.55

Hippo.

Hippo.quod per diuinum intelligat. fol.23
Hippocratis locus quomodo intelligatur, quòd ſporadici morbi ſint magis lethales. fol.10
Hippo.dictum quomodo intelligatur ſolum aerem eſſe cauſam peſtis. fol.14
Homini vim quandam inſtituta prædicendi futura, & diuinandi interdum. fol.65
Homines ſtatim abſque morbis perijſſe in ea peſte Romæ. fol.61
Hydrops cur non contagioſa, ſicut ſcabies. fol.38

I

Iacobus de Partibus de accidentibus in peſtilentia ſui temporis. fol.61
Igne & gelu conſumi omne contagium. fol.35
Indicationes in febribus peſtiferis. fol.90
Indumenta longa damnanda in peſte. fol.83
Intemperamentum quando producit peſtem, & quando non. fol.22

L

Laconica in peſte vitanda. fol.74
Laurentum aduerſus peſtem. fol.81
Lentes non probari contra Auerroim. fol.86
Leguminum eſus prauus. fol.86
Locorum aquas perſcrutatas eſſe, priuſquam vrbes conderentur, ex Vitruuio. fol.74
Localis curatio in carbonibus. fol.112
Ludi taurij quando inſtituti. fol.73
Lupanaria in peſte remouenda. fol.74
Lupos hominibus damna inferentes præmonſtrare peſtem. fol.16

M

Maculatos quos vocet Stephanus Athenienſis. fol.65
Maculæ quomodo fiant. fol.64
Magni morbi qui dicantur. fol.99
Mala quæ contigerunt in Veneta, & Patauina peſte. fol.2
Malum cur ex vna domo in proximam ſerpat. fol.46
Manifeſta diſpoſitio multiplex in homine. fol.28
M.Varronis ſententia de ſalubritate, quæ ducitur à cælo & terra. fol.71

Matthæus Villanus peſtis ſæuiſſimæ ſpectator, & narrator. fol.68
Martis ſidus viſum, & quid protendat. fol.16
Mediolani monaſteria infecta. fol.57
Medicamentum ex arſenico cur cordi proſit. fol.89
Medicamenta aduerſus venenum quot, & quæ. fol.87
Medicamentorum duum generum qualitas. fol.87
Medicamentorum attrahentium catalogus. fol.108
Medicamenta euacuantia, & aperientia in peſte. fo.89
Medicamenta maturantia quæ poſt attractionem. fo.108
Medicamenta quæ euacuantia, & quot. fol.95
Μιάσματα, quæ ſecundum Hippo. fol.20
Monaſteria Patauij fuiſſe infecta, & quæ. fol.56
Monetas contagium non recipere. fol.35
Morbi, qui in Veneta, & Patauina peſte. fol.2
Morborum tria principia ex Hippo. ſeu Polyb. fol.19
Morborum conſtitutionem eandem fuiſſe Patauij, quæ Venetijs. fol.5
Morbi alio genere, quam peſtis, pauciſſimos ægrotaſſe. fol.57
Modi medicationum tres & qui. fo.90
Morbos in corpore humano diutius poſſe latere, & conſeruari, ex diuerſorum auctorum ſententia. fol.41
Mortes quando contingant ſubitaneæ. fol.61
Morbus peſtifer ſua habet tempora, ſicut & alij morbi omnes. fol.67
Mortes quæ, & quo die in peſte. fol.3
Motu in omni, ſeu communicatione quatuor conſideranda, & quæ. fol.32
Mulieres vbi menſtruatæ depurabantur, prohibitum erat in illis verſari cubiculis, ex Hebræis, & Heſiodo. fo.47
Mulierem communicare luem Gallicam ſine ſui læſione. fol.42
Mulieres in quadam aeris conſtitutione tuſſi & cararrhis non corripiuntur ex Hippo. fol.55
Mulieres cur frequenter tententur peſte, & maxime prægnantes. fol.28
Muſica Thaletæ, & militum apud Homerum quæ. fol.84

N

Neronis Imperatoris edictum, vt vrbs Romæ combureretur cur. fo.47
Nicephori, & Euſebij loci explanati de anthrace. fol.111
Nobiles quomodo curandi. fol.77
Nomen contagij tribus attribui ad ſummum. fol.31
Num à ſola calida & humida conſtitutione eueniat peſtis, an etiam ab a-

lijs, vt nonnulli voluere. fol. 24

O

Occaſio ſcribendi de peſte. fol. 1
Occulta corporum diſpoſitio quæ. fol. 27
Odores, fætores, & fumos diu in corporibus conſeruari. fol. 42
Oleum & vinum in quadam peſte cur aſſe omnes ęgrotos. fol. 94
Oppilationes duplices, & quæ, & quomodo tollendæ. fol. 84
Oppidum Plebis ſacci non recepiſſe peſtem niſi circa menſem Octobris, & cur. fol. 59
Odoramentorum vſus. fol. 81

P

Panis quis minus nutriat. fol. 84
Panem calidum ſitim augere, & replere corpus. fol. 85
Panni quomodo incaleſcant. fol. 40
peſtis cur inguinaria vocetur. fol. 103
Peſtilens carbo duplex. fol. 110
peſtilentiam non eſſe contagioſam, ratio Gregorij Niſeni. fol. 8
peſte qui potiſſimum tentati. fol. 4
peſti occaſionem eſſe populi copiam arctam. fol. 78
peſtes antiquitus cur adeo ſæuæ erant. fol. 73
peſte periſſe multos, qui ad ignem artes exercebant, & cur. fol. 81
peſtes grauiſſimas oriri ex exhalationibus, & vaporibus. fol. 20
Peſtis hæc inter quas numeranda, aut maximas, aut mediocres, aut minimas. fol. 31
Peſtem per fomitem communicari non cognouiſſe veteres, ſed hoc ſola poſteriorum obſeruatione conſtare. fol. 34
Peſtes cur poſtquam aliquam regionem depopulata eſt, non amplius reuertatur. fol. 69
Peſtis variæ deſcriptę à varijs ſcriptoribus. fol. 17
Peſtem habere duplicem ſpeculationem, & auxiliorum partem. fol. 71
Peſtem eſſe percurſuram vniuerſum orbem, ratio, & ſuſpicio quæ. fol. 70
Peſtem Galeni tempore à quo aduectam in Italiam. fol. 58
Peſtem ex ſolo contagio non ita dilatari, ſed ſtatim reſt in gui. fol. 59
Peſtem non eſſe reuerſuram, ratione, & experientia. fol. 66
Peſtis fomes, populus, plebs, & cur. fol. 74

Peſte in quauis ob contagium, quam ob aeris vitium plures ęgtotare, & interire. fol.49
Peſtilentia duplex, magna, & minor. fol.50
Peſtem non ita graſſatam eſſe, vt vno & eodem tempore vniuerſum orbem tentet. fol.52
Peſtem duraſſe aliquando per plures annos. fol.68
Peſte liberati cur habitiones, & ſpecioſiores è valetudinarijs redeũt. f.69
peſtis initia quæ, & non peſtis. fol.69
Peſtem non contrahi ex contrectatione particulæ fili. fol.35
Peſtis naturam maiorem partem perdere, nulliſque remedijs cedere. fol.71
Peſtis Venetijs, 1478. fol.68
Pecora cur peſte magis tententur. fol.55
peſtes cur quibuſdam contagioſæ, & quibuſdam non. fol.43
peſtes variæ, & quando. fol.29
Peſtis cur oppida & ciuitates magis quam villas depopuletur. fol.47
Peſtem non eſſe, niſi multos tentet. fol.12
Patauium quando peſte tentari cæpit. fol.5
Peſtis deſcriptio, ſeu definitio. fol.10
peſtilentes morbi qui, & peſtis quæ. fol. 6
peſtis vera quæ. fol. 6
peſtem remiſſam aut deletam nunquam aut quam rariſſime rediјſſe. fol.67
peſtilentiam deſcriptam à Boccaccio, & Villano habuiſſe omnia pene, ac noſtram. fol.70.
peſtem eſſe contagioſam, ac maxime, & ex Ariſtotele. fol. 9
peſtis cauſæ quę. fol.12
piſtacia aduerſus ſerpentum venenum. fol.86
pillulæ cochiæ in carbunculis. fol.96
piſces qui damnentur, & qui non. fol.86
piſces non tentari peſte, ex Ariſtotele. fol. 4
pluuiæ menſe Iulij ſigna aeris vitioſi. fol.18
Plutarchus de peſte Athenienſium. fol.58
plebs & populus quomodo curandus. fol.77
potus quis in febribus peſtiferis. fol.92
pomorum odoratorum compoſitiones variæ. fol.82
Principium peſtis quod fuerit Venetijs, & à quo, & quo tempore. fol.4
Principes quæ præſtare debent ante, in peſte, & poſt peſtem. fol.71.72
problemata ſex circa contagium. fol.39
procopij ſententia de peſte. fol.8
pulſus in peſte cur ſimiles ſanis. fol.62

pueri

pueri cur maxime peſti obnoxij. fol.28
Putrilago in peſte quæ ex Hippocrate. fol.13

Q

QVartanam paſſis cur non amplius redeat quartana. fol.69
Qualitas aeri infixa cur vocetur manifeſta. fol.21
Qualitas occulta à quibus prouenit cauſis. fol.19
Qualitatem ſecretam, & manifeſtam aeris non eodem, & vno modo ſe habere; & quomodo. fol.29
Qualitas manifeſta quomodo peſtem pariat. fol.20
Qualitas immanifeſta in peſte, & ex quorum ſententia. fol.13

R

REſponſio rationum, quæ probant peſtem fuiſſe ex ſolo contagio. f.50
Receptionem omnem fieri per ſimilitudinem, & quomodo. fol.36
Ruſtici cur non laborent alui adſtrictione. fol.84
Rura eſſe tutiora, quam vrbes in peſte. fol.74
Ruffi Epheſii auxilium, & compoſitio aduerſus materias venenatas.

S

SAnguinis miſſio in carbone copioſior. fol.112
Sanitas cur non contagioſa, ſed morbus, ex Ariſt. fol.10
Seminaria in peſte, & quæ. fol.43
Senes minime peſte tentari, ex Plinio. fol. 4
Sententia propria de aere. fol.19
Sanguis num mittendus in peſtiferis febribus, & quomodo. fol.98
Seri caprini vſus. fol.97
Similitudo, propter quam fit contagij receptio, quotuplex. fol.36
Signa comitantia peſtem ex aere quę. fol.16
Signa quæ demonſtrent veram fuiſſe peſtem. fol.15
Sarcoticę puluεres quę. fol.109
Scamoneata laudata ab Auerroe in carbonibus. fol.112
Stragem maiorem fieri à contagio, quam à ſolo aere, & cur. fol.54
Supellectiles quomodo mundandæ. fol.76
Suffumigia faciendi modus. fol.81
Supellectiles in vrbibus non cremandas eſſe. fol.75

Spiritus

Spiritus quodammodo putrefieri, ex propria ſententia. fol.38
Sudorem quæ prouocent. fol.97
Symptomata quæ in Veneta, & Patauina peſte. fol.3
Symptomata varia ratione materiæ venenoſæ vaporoſæ, aut humoralis transmiſſæ varijs in locis in peſte. fol.63

T

Terræ partem differre à parte ſibi proxima in producenda bonitate, vel prauitate fructuum ex Hipp. & Theophraſto. fol.52
Thaletam Cretẽſem fugaſſe peſtem à Lacædemonijs ſola muſica. f.84
Theriacæ vis & effectus. fol.95
Timor cur diſponat ad peſtem ſuſcipiendam. fol.29
Trium virorum valetudinis tuendæ creatio Venetijs quando. fol.68
Tumorum varia generatio, & cur. fol.64
Tumores cur fiant in inguinibus, & rariſſime in capite. fol.103
Tumores cur in omni peſte ferè conſpiciantur. fol.103
Tumor peſtifer quomodo cognoſcatur. fol.104

V

Vagantium morborum ex genere fuiſſe mala, quæ contigerunt, & quotuplices hi ſint. fol.5
Vapores quomodo noceant eleuati ex rebus putridis. fol.19
Vapor peſtiferus quis, & quot habet conditiones. fol.33
Vapor putridus quomodo ſit cauſa morbi in ſanum corpus. fol.37
Vapores putridos interimere putrefaciendo, aut alterando, ex Auctoris ſententia, & quomodo. fol.38
Vapores putridi peſtiferi intra corpora per contagium tracti quid operentur. fol.60
Venenum maius eſt in corpore vbi primum fit, quam in eo, cui à primo communicatur. fol.48
Venenatam & putridam materiam ſubitò euacuandam. fol.94
Venenum in virginibus tempore peſtis genitum irremediabile. fol.28
Venenorum præparationem dari diu in corporibus manentem ſine læſione. fol.41
Venenum peſtiferum conſeruari poſſe in excrementis, & indumentis hominum ſine ipſorum læſione, ſed non in viuentibus particulis. fol.42
Venenum canis rabidi produci ab immodico aeris calore. fol.54

INDEX

Venenum ex Hippo inſtar maris ab omni corpore recipere. fo.64
Venti ſalutares intra vrbes tantum admittendi. fol.72
Veſicatoriorum vſus & materia. fol.101
Veſtes quæ damnandæ, & quæ probandæ. fol.83
Veſtes doricæ quæ, & quod compreſſæ fuerint aduſtæ, ex Hipp. fol.40
Veteres cur in diffinitione peſtis contagium omiſerint. fol.9
Victus ratio praua quomodo peſtis cauſa ſit. fol.14
Vinum non dandum in febribus peſtiferis: fol.92
Virgines & prægnantes cur in peſte quadam ſolum fuerint peſte correptæ. fol.43
Vinum damnatum tempore peſtis. fol.85
Vini loco qui liquores. fol.85
Vrbes alias peſtem paſſuras periculum imminere. fol.66
Viri robuſti, & non mulieres cur in peſte quadam fuerint infecti. fol.44
Vrinæ hirci odor aduerſus peſtem. fol.81
Vnguenti albi camphorati vſus. fol.109

FINIS.

Errata commiſſa ſic corrigito.

Pag.	5. graſſari	corrige,	graſſata eſſe.
	19 ex ſpeciebus		ex ſpecubus
	25 vt non magis		vt modo magis
	33 vapor,humor		vapor,vel humor
	44 halitus oſtendunt		halitus offendunt
	51 corripitur		corrumpitur
	57 non enim ego		non enim nego
	61 attractam		attractum
	76 Chartaginienſiũ incrementũ		Carthaginienſium peſti incrementũ
	82 inuenitus		inuenitur
	83 giſſipina		goſsipina
	92 ix. metaph.		ix.med.ſimpl.
	93 exiſtimarunt conuenire.		exiſtimarunt non conuenire
	107 tremor		tumor
	109 totus vlcus		totum vlcus
	111 depoſcentia		depaſcentia

COUNTWAY LIBRARY OF MEDICINE
RC
178
I9 M54
RARE BOOKS DEPARTMENT

1.Mx.425